

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАНЕЛЮК Олег Іванович

УДК : 351.073.5:330.341.1

ДИСЕРТАЦІЯ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 25.00.05 – державного управління у сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного
управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.І. Манелюк

Науковий керівник: Копанчук Володимир Олександрович , доктор наук з
державного управління, професор

Черкаси 2025

АНОТАЦІЯ

Манелюк О. І. Державна політика протидії тіньовій економічній діяльності.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державного управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. – Національний університет цивільного захисту України. – Черкаси, 2024.

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності. Для досягнення визначеної мети було вирішено наступні завдання: охарактеризувати деформацію фінансових відносин як чинник виникнення тіньової економічної діяльності та систематизовано міжнародний досвід протидії оборотам кримінальних капіталів та боротьбі з тіньовою економічною діяльністю. Окреслено підходи до оцінки податкової складової тіньової економічної діяльності і визначено методичні аспекти формування державної політики протидії протиправним обігом капіталу у фінансовій сфері. Обґрунтовано державну політику заходів проти нелегітимних фінансових потоків і міжнародну співпрацю, а також виокреслено на основі проведеного аналізу формування правоохоронного механізму державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Об'єктом дослідження є державна економічна політика, а предмет дослідження виступає державна політика протидії тіньовій економічній діяльності.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів

зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державної політики протидії тіньовій економічній діяльності; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет - ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення державної політики боротьби з тіньовою економічною діяльністю.

Автором вперше обґрунтовано, що фінансову безпеку суб'єктів економічної діяльності може бути забезпечено лише на основі нерозривності

законодавчих, організаційних та економічних механізмів забезпечення прозорості фінансових потоків з метою створення економічних умов для активізації інвестиційної діяльності в Україні та доведено доцільність створення корпоративного сегменту фондового ринку з максимальним легітимним доступом населення для усунення прибуткового додатка, надлишкових (стосовно товарної маси) грошових "навісів", що провокують витік капіталу за кордон.

В роботі удосконалено: напрями формування інститутів протидії легалізації злочинних доходів через оцінку відомих моделей фінансових розвідок у контексті властивих їм аналітичних та правоохоронних функцій; практичного досвіду функціонування зарубіжних фінансових розвідок, вітчизняного досвіду становлення та розвитку відповідних інститутів через налагодження інформаційного обміну, взаємодія у вигляді збільшення кількості виявлених та розслідуваних справ, масштабів виявлення та відшкодування матеріальних збитків, та підхід до системного забезпечення економічної безпеки через взаємодію фінансових та правоохоронних інститутів в системі економічної політики та формування регулярної нормативно-правової та нормативно-методичної бази відповідних методичних процедур з розвитку радикальних економічних дій зі створення механізму протидії нелегальним фінансовим потокам та забезпечення їх легітимної прозорості.

В дисертації набуло подальшого розвитку узагальнення досвід та сучасні практики функціонування міжнародної системи протидії відмиванню тіншових капіталів, що визначає уніфіковані правила, стандарти та еталони дій; розроблення рекомендацій щодо застосування найбільш ефективних і виправданих заходів у цій галузі, в тому числі з урахуванням досвіду зарубіжних країн та міжнародних організацій для відповідних українських інститутів, а також визначення структурних деформацій фінансових відносин, які проявляються в податковій, бюджетній, кредитній сферах, мезо-економічних фінансових показниках, інвестиційній діяльності та інших скривленнях ринкового механізму, що дозволило трактувати фінансові

деформації в якості фактору виникнення тіньової економічної діяльності.

Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад державної політики боротьби з тіньовою економічною діяльністю.

Таким чином, у дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності. Результати проведених досліджень уможливають отримання обґрунтованих висновків.

Ключові слова: механізми державної політики протидії тіньовій економічній діяльності, державна безпека, механізми державного регулювання, тіньова економічна діяльність, правоохоронний механізм державної політики.

ABSTRACT

Maneliuk O. State policy of combating shadow economic activity.

The dissertation on competition of a scientific degree of the PhD in Public Administration, specialty 25.00.05 – Public administration in the field of state security and protection of public order. – National University of Civil Defence of Ukraine. – Cherkasy, 2024.

The research proposed a solution to the current problem of the development of theoretical foundations and substantiation of scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of state policy to combat shadow economic activity. To achieve the specified goal, the following tasks were solved: to characterize the deformation of financial relations as a factor in the emergence of shadow economic activity and to systematize the international experience of countering the turnover of criminal capital and combating against shadow economic activity. Approaches to the assessment of the tax component of shadow economic

activity are outlined and methodical aspects of the formation of the state policy to combat illegal capital circulation in the financial sphere are defined. The state policy of measures against illegitimate financial flows and international cooperation are substantiated, as well as outlined on the basis of the analysis of the formation of a law enforcement mechanism of the state policy of combating shadow economic activity.

The object of the research is the state economic policy, and the subject of the research is the state policy of combating shadow economic activity.

The methodological basis of the research is general scientific methods of research and special methods based on modern scientific principles of management, economics and related sciences. The methodology of the research was based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by the fact that it focuses the research on revealing the integrity of the object and the mechanisms that ensure it, on the selection of various types of connections of a complex object and their reduction into a single theoretical picture.

The author used a number of scientific methods, in particular: the hypothetical-deductive method of forming the methodology of the dissertation research, which made it possible to form a research hypothesis, build heuristic models of the state policy of combating shadow economic activity.

The deductive proof of the proposed research hypothesis not only confirmed the correctness of the formation of its methodology, the validity of the conclusions, but also made it possible to propose and verify practical recommendations for the improvement of the researched object; structural and functional analysis, the essence of which is to highlight the elements of the system of state policy for combating shadow economic activity; a number of comparative methods that made it possible to analyze the standards and mechanisms of the state policy of combating shadow economic activity; a statistical method that made it possible to reveal real and accurate facts about the state of the object under study; a prognostic method, with the help of which the more distant prospects of its development are determined; the theoretical and conceptual method determined the direction of the research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and

made it possible to identify, understand, describe and compare the role of state policy mechanisms for combating shadow economic activity, to clarify their functions in the activity of each of the subsystems, evaluate the results of managerial influence, identify perspectives and mechanisms.

The information base of the dissertation research was made up of legal acts, works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Committee of Ukraine and other central executive authorities.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific task of developing theoretical foundations and substantiating scientific and applied recommendations for improving the state policy of combating shadow economic activity.

The author substantiated for the first time that the financial security of subjects of economic activity can be ensured only on the basis of the inseparability of legislative, organizational and economic mechanisms for ensuring the transparency of financial flows in order to create economic conditions for the activation of investment activities in Ukraine. Also the author proved the expediency of creating a corporate segment of the stock market with maximum legitimate access of the population in order to eliminate the profit supplement, excessive (relative to the commodity mass) monetary ‘canopies’ that provoke the outflow of capital abroad.

The work improved: directions for the formation of institutions for combating the legalization of criminal income through the evaluation of known models of financial intelligence in the context of their inherent analytical and law enforcement functions; the practical experience of the operation of foreign financial intelligence, the domestic experience of the formation and development of relevant institutions through the establishment of information exchange, interaction in the form of an increase in the number of detected and investigated cases, the scope of detection and compensation of material losses, and the approach to the systematic provision of economic security through the interaction of financial and law enforcement institutions in the system of economic policy and the formation of a regular normative-legal and normative-methodological base of relevant methodological procedures for the development of radical economic actions to create a mechanism

for countering illegal financial flows and ensuring their legitimacy transparency.

In the dissertation, the generalization of the experience and modern practices of the functioning of the international system of combating money laundering, which defines unified rules, standards and benchmarks of actions, was further developed; development of recommendations for the application of the most effective and justified measures in this field, including taking into account the experience of foreign countries and international organizations for the relevant Ukrainian institutes, as well as the definition of structural deformations of financial relations, which are manifested in the tax, budget, credit spheres, mesoeconomic financial indicators, investment activity and other distortions of the market mechanism, which made it possible to interpret financial deformations as a factor in the emergence of shadow economic activity.

The main provisions and conclusions of the dissertation can be used by specialists when writing textbooks and training manuals, creating educational and methodological literature; in the work of state authorities and in the process of forming the modern principles of the state policy of combating shadow economic activity.

Thus, the research proposed a solution to the current problem, which consists in substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the mechanisms of the state policy of combating shadow economic activity. The results of the conducted research make it possible to obtain well-founded conclusions.

Keywords: state policy mechanisms for combating shadow economic activity, state security, state regulation mechanisms, shadow economic activity, law enforcement mechanism of state policy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Наукові праці в фахових виданнях України

1. Манелюк О. І. Тіньова економіка як загроза національній економічній безпеці країни. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1(16). С. 355-363.

2. Манелюк О. І. Сутнісні ознаки та універсальні фактори ризиків тіньової економіки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2022. Вип. 2(17). С. 330-337.

3. Maneliuk O. I. Main approaches to assessing the level of risks of the shadow economy for national economic security. Public administration and state security aspects. 2023. Vol. 1. P. 264-272.

4. Манелюк О. І. Організація співробітництва зацікавлених сторін у управлінні ризиками розвитку тіньової економіки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2024. Вип. 2(21).

5. Maneliuk O. I. Abroad experience of dependence on the level of education as a factor of the growth of the shadow sector in the economy. Public administration and state security aspects. 2024. Vol. 2.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Манелюк О.І. Державна політика протидії економічним злочинам. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали XXIV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 18 квітня 2024 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024» С.288-289.

7. Манелюк О.І. Фінансовий механізм розслідувань економічних

злочинів проти держави. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика». НУЦЗУ, Х., 2024 . С. 180-182.

8. Манелюк О. І. Інструменти запобігання економічній злочинності при забезпеченні державної безпеки. Збірник тези доповідей учасників XXI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів». Миколаїв. ЧНУ імені Петра Могили. 2024. С.133-135.

9. Манелюк О.І. Державна політика протидії корупції в умовах воєнного стану Матеріали VIII Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції криму в господарський комплекс України» 2024 р., м. Київ. ТНУ ім. В.І Вернадського.

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ БОРТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	19
1.1. Деформація фінансових відносин як чинник виникнення тіньової економічної діяльності	19
1.2. Зміст тіньової і кримінальної складових нелегітимного сектора економіки	29
1.3. Нормативно-правові аспекти протидії тіньовій економічній діяльності	51
Висновки до першого розділу	68
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	71
2.1. Міжнародний досвід протидії кримінальним капіталам та тіньовій економічній діяльності	71
2.2. Підходи до оцінки податкової складової тіньової економічної діяльності	85
2.3. Методичні основи моніторингу фінансових злочинів тіньової економічної діяльності	104
Висновки до другого розділу	120
РОЗДІЛ III. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	124
3.1. Методичні аспекти формування державної політики протидії протиправним обігом капіталу у фінансовій сфері	124
3.2. Державна політика заходів проти нелегітимних фінансових потоків і міжнародної співпраці	142
3.3. Формування правоохоронного механізму державної політики протидії тіньовій економічній діяльності	160
Висновки до третього розділу	178
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	185
ДОДАТКИ	240

ВСТУП

Актуальність дослідження Становлення економічних відносин в Україні супроводжувалося появою і поширенням різних форм і видів економічних правопорушень, розвитком тіньової і кримінальної економік. До найбільш очевидних форм їх прояву відносяться приховання доходів від оподаткування, фінансові махінації, пов'язані з розкраданням бюджетних коштів, неконтрольованим вивезенням капіталу за кордон, неповерненням валютної виручки за експортними контрактами і інші. Зростання тіньового сектора призводить до гальмування розвитку легального, оскільки при збереженні рівня громадських витрат це означає необхідність збільшення податків на легальний бізнес. Проблема тіньової економіки в Україні надзвичайно актуальна як в цілому в країні, так і в окремих секторах господарства.

В той же час, сьогоденній стан економіки України характеризують як стан інвестиційної кризи: нестача інвестицій в реальному секторі, висока швидкість обігу грошей як наслідок низької пропозиції довгих грошей для інвестицій, зростання внутрішньої заборгованості за платежами. Близько 40 % в сукупних активах банків складає доля кредитів реальному сектору економіки, і лише 7 % цих кредитів видані на термін понад рік.

За роки економічних реформ тіньовий сектор економіки України зайняв в національному господарстві значну нішу і переступив державні кордони. Інтенсифікація міжнародного руху капіталу відбиває процес глобалізації світового фінансового ринку, що став екзогенним чинником ринкової трансформації економіки України.

Україна, як учасник системи світового господарства і держава, яка має тісні економічні зв'язки з Євросоюзом, сьогодні знаходиться в пошуку механізмів вдосконалення інституціональної інфраструктури фінансової системи держави. Модель реструктуризації української економіки, що

реалізується, зміна економічного простору, суверенізація України, входження її у світову спільноту позначили проблему забезпечення легітимності шляхом припинення потоків кримінальних капіталів.

Генезис вітчизняної фінансової системи, що реформується, і окремих її сфер виявив одну з найбільш значимих і важко вирішуваних проблем — забезпечення легітимності тіньових і припинення кримінальних фінансових потоків, розширення сфер яких пов'язане з проблемами інституціональної організації фінансової системи, що розвивається, забезпечення ефективності її функціонування в сучасних ринкових умовах. Масштаби неформальної економіки, що склалися, в Україні стали значною мірою підсумком реалізації обраної моделі трансформаційних процесів економіки.

Проблеми протидії нелегальному обороту фінансових потоків досить детально досліджені закордонними ученими і практиками, серед яких: Андресф В, Аллісон Т., Ансель М., Бекер Г., Галлаті Р., Жюгляр К., Найта Дж., Де Сото Е., Норт Д., Гострому Е., Потті Г., Тевено А., Уільямсон О., Ендерсон Е. Фостера Г., Дж. К. Ван Хорна Шумпетера Й. та ін.

Механізми державного регулювання процесів забезпечення легітимності тіньових фінансових потоків регулювання фінансового сектора розглядаються в роботах; Антонової Л., Борисенко О., Василенка О, Грицишина Д., Дацій О, Дацій Н., Драган І, Домбровської С., Івашової Л., Латиніна М, Майстро С, Маматової Т, Сергієнко Л., Романенка Є, Ковальчук В, Копанчук О., Копанчук В., Кравчука О., Ортіної Г, Помази-Пономаренко А, Півоварова К., Шведун В. та інших.

Проте, багато важливих аспектів досліджуваної проблематики не отримали самостійного висвітлення в державно-управлінській літературі. Сьогодні недостатньо розроблені питання впливу регулювання ринкового фінансування на структуру національного виробництва, динаміку економічного зростання, антикризове управління, диференціацію положення окремих галузей і секторів економіки. Радикальні економічні заходи зі створення механізму протидії нелегальним фінансовим потокам і

забезпечення їхньої легітимної прозорості вимагають розробки нових економічних підходів і концепцій, чим і визначається актуальність вибраної теми. Специфіка і багатоаспектність досліджуваної проблеми припускають комплексний міждисциплінарний перехід в її рішенні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розроблялася Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи удосконалення механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних *завдань*:

- охарактеризувати деформацію фінансових відносин як чинник виникнення тіньової економічної діяльності;
- систематизувати міжнародний досвід протидії оборотам кримінальних капіталів та тіньовій економічній діяльності;
- окреслити підходи до оцінки податкової складової тіньової економічної діяльності;
- визначити методичні аспекти формування державної політики протидії протиправним обігам капіталу у фінансовій сфері;
- обґрунтувати державну політику заходів проти нелегітимних фінансових потоків і міжнародну співпрацю;
- виокреслити на основі проведеного аналізу формування правоохоронного механізму державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Об'єкт дослідження – державна економічна політика.

Предмет дослідження – державна політика протидії тіньовій економічній діяльності.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі державна політика протидії тіньовій економічній діяльності.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливність висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державної політики протидії тіньовій економічній діяльності; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико -концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державної політики протидії тіньовій економічній діяльності, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського

впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет - ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення державної політики протидії тіньовій економічній діяльності.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- обґрунтовано, що фінансову безпеку суб'єктів економічної діяльності може бути забезпечено лише на основі нерозривності законодавчих, організаційних та економічних механізмів забезпечення прозорості фінансових потоків з метою створення економічних умов для активізації інвестиційної діяльності в Україні та доведено доцільність створення корпоративного сегменту фондового ринку з максимальним легітимним доступом населення для усунення прибуткового додатка, надлишкових (стосовно товарної маси) грошових "навісів", що провокують витік капіталу за кордон;

удосконалено:

- напрями формування інститутів протидії легалізації злочинних доходів через оцінку відомих моделей фінансових розвідок у контексті властивих їм аналітичних та правоохоронних функцій; практичного досвіду функціонування зарубіжних фінансових розвідок, вітчизняного досвіду становлення та розвитку відповідних інститутів через налагодження інформаційного обміну, взаємодія у вигляді збільшення кількості виявлених та розслідуваних справ, масштабів виявлення та відшкодування матеріальних збитків;

- підхід до системного забезпечення економічної безпеки через взаємодію фінансових та правоохоронних інститутів в системі економічної політики та формування регулярної нормативно-правової та нормативно-методичної бази відповідних методичних процедур з розвитку радикальних економічних дій зі створення механізму протидії нелегальним фінансовим потокам та забезпечення їх легітимної прозорості ;

набуло подальшого розвитку

- узагальнення досвід та сучасні практики функціонування міжнародної системи протидії відмиванню тіншових капіталів, що визначає уніфіковані правила, стандарти та еталони дій; розроблення рекомендацій щодо застосування найбільш ефективних і виправданих заходів у цій галузі, в тому числі з урахуванням досвіду зарубіжних країн та міжнародних організацій для відповідних українських інститутів;

- визначення структурних деформацій фінансових відносин, які проявляються в податковій, бюджетній, кредитній сферах, мезо-економічних фінансових показниках, інвестиційній діяльності та інших скривленнях ринкового механізму, що дозволило трактувати фінансові деформації в якості фактору виникнення тіншової економічної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад державної політики протидії тіншовій економічній діяльності.

Теоретичні напрацювання та практичні рекомендації автора дисертаційного дослідження використовуються в роботі Хмельницького науково-дослідного криміналістичного центру МВС України (довідка про впровадження від 01.10.2024 р.), а також в службовій діяльності співробітників Управління стратегічних розслідувань Національної поліції України в Хмельницькій області (довідка про впровадження №5398/55121/01-2024 від 19.09.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Черкаси, 2024), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (м. Харків, 2024), Міжнародній науковій конференції «Ольвійський форум-2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів». (м. Миколаїв, 2024), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції криму в господарський комплекс України» ТНУ ім. В.І Вернадського (м. Київ, 2024).

Публікації. Основні положення та отримані наукові результати дисертаційного дослідження відображено в 9 наукових працях, з яких: 4 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 стаття у зарубіжному спеціалізованому виданні та 4 тез доповідей. Загальний обсяг публікацій за темою дослідження становить 3,27 авт. арк.

Структура та обсяг дисертації обумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 244 сторінки сторінок, з яких основного тексту 185 сторінок, кількість використаних джерел 558 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Деформація фінансових відносин як чинник виникнення тіньової економічної діяльності

Українська економіка схильна до тіньових економічних явищ у багатьох проявах, і в тому числі в фінансовій діяльності. Як показав проведений аналіз, до основних негативних економічних наслідків тіньової діяльності треба підійти з наукової точки зору. Адже деформація податкової сфери знаходить прояв у впливі на розподіл податкового навантаження і, як наслідок, скороченні бюджетних витрат і деформації її структури, а зростання податкового навантаження стимулює приховання доходів від оподаткування, посилює невиправдану диференціацію доходів і збільшує об'єми зайнятого населення в тіньовому секторі [8].

Наслідком розвитку тіньової зайнятості є витіснення з сфери суспільно-корисної праці легальних працівників. Загальний обсяг виробництва не збільшується, а офіційна його частина стає менше, що призводить до зниження податкових надходжень.

Деформація бюджетної сфери проявляється в скороченні державного бюджету і деформації його структури. Причому, деформуючи бюджетну сферу тіньовий сектор економіки створює для себе сприятливе середовище, оскільки скорочення доходів бюджету є причиною недофінансування державних інститутів регулювання економіки (контролюючих, правоохоронних органів). Особливо хворобливе їх послаблення і деградація в умовах кризи, коли найбільш сильна потреба в забезпеченні прав і законних інтересів учасників економічних відносин [39].

Не менш важливим результатом скорочення державних витрат є недофінансування соціальних програм. Це відбувається в той період, коли

рівень соціальної диференціації населення досяг критичної величини і значна частина населення живе нижче рівня бідності, що ставить під загрозу стабільність в суспільстві.

Різке скорочення державних витрат загостило структурну кризу, поставивши в скрутне економічне становище підприємства військово-промислового комплексу і інших галузей оброблювальної промисловості, де зосереджені високі технології і найбільш кваліфікований трудовий потенціал. Крім того, недофінансування державних витрат є однією з найважливіших причин кризи неплатежів, що охопила українську економіку. Невиконання бюджетом своїх зобов'язань є однією з причин загострення проблеми неплатежів, погіршення фінансового положення підприємств реального сектора, позбавляючи їх оборотного капіталу і спонукаючи до використання екстремальних, а іноді і протиправних стратегій виживання. Прямий вклад боргів бюджету в утворення чистої заборгованості економіки в цілому складає, за експертними оцінками, 24% [179]. Проте з урахуванням віддалених наслідків не вчасні виплати бюджетом за своїми зобов'язаннями, породжує неплатежі по усьому ланцюгу економічних відносин. З урахуванням цього бюджет є причиною до 2/3 усіх неплатежів в країні [287].

Деформація мезо-економічної фінансової політики проявляється, передусім, в зростанні помилок мезо-економічного регулювання. Вона пов'язана, як правило, з відсутністю достовірних даних про масштаби, структуру і динаміку тіньової частини продуктивної діяльності.

Якщо нелегальна економіка росте швидшими темпами, ніж легальна, і цей факт не відбивається в статистиці, то уряд може продовжувати політику стимулювання економічного зростання за допомогою розширення грошової маси і дії на попит (зростання державних витрат, пом'якшення кредитно-фінансової політики) в той час, як в цьому немає необхідності. Результатом подібної політики може стати "перегрівання" економіки, що супроводжується підвищенням темпів інфляції.

Відсутність адекватного обліку масштабів тіньової економіки може

негативно відбитися на політиці зайнятості. Якщо зайняті в нелегальній економіці враховуються як безробітні, то оцінка рівня безробіття виявиться вища за реальну. Це може підштовхнути уряд проводити експансіоністську політику в умовах, коли в цьому немає необхідності. Іншими словами, політика буде спрямована на збільшення сукупного попиту, підйому рівня виробництва і збільшення зайнятості шляхом пом'якшення грошово-кредитної політики, а також збільшення державних витрат. Результат той же - виникнення і зростання інфляції [295].

Ефективність макроекономічної політики знижується також внаслідок корупції, незаконних форм лобістської діяльності, що впливають на формування і розподіл бюджетних ресурсів.

Деформація кредитно-грошової сфери проявляється в спотворенні структури платіжного обігу, стимулюванні інфляції, деформації кредитних стосунків і збільшенні інвестиційних ризиків, нанесенні збитку кредитними інститутами, інвесторам, вкладникам, акціонерам, суспільству в цілому [108].

Наприклад, маніпуляції з валютою, які здійснює тіньовий сектор з метою відмивання грошей або для отримання незаконних доходів, можуть чинити згубний вплив на обмінні курси і банківські системи у багатьох країнах.

Крім того "тіньовий" сектор також є загрозою існуванню фінансових і комерційних установ, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Впровадження до установ, що займаються законною діяльністю, залякування їх власників, збочення цілей їх функціонування до такої міри, що вони вже не можуть служити ні інтересам суспільства, ні інтересам акціонерів, і послаблення управління такими установами призводить до зловживання громадськими засобами.

Однією з найбільш драматичних сторінок тіньового використання фінансових установ є діяльність фінансових пірамід в 1993-1995 рр., коли в результаті фінансових злочинів інвесторам частково був нанесений збиток, розмір якого важко оцінити. Одним з результатів цих зловживань стало різке

падіння довіри до кредитних установ населення держави[80].

Також тіньова економічна діяльність є не лише наслідком деформацій економічної структури, але і її чинником. Це стосується практично усіх її видів. Починаючи від приховання дозволеної законом економічної діяльності і закінчуючи найбільш небезпечними її формами.

Як приклад можна виділити наступні аспекти цього впливу [112]:

По-перше, тіньова економічна діяльність, як правило, сприяє зростанню інвестиційних ризиків, що знижує попит на інвестиційні товари і стимулює спад в галузях інвестиційного комплексу. Проблема впливу тіньової економічної діяльності на структуру економіки глибоко досліджена в роботах Бруно Даллаго.

По-друге, тіньова економічна діяльність зосереджена переважно в спекулятивному фінансовому і торгово-посередницькому секторах економіки, стимулюючи розвиток на шкоду реальному виробництву.

По-третє, структура економіки дрейфує у бік зростання питомої ваги паливно-енергетичної і сировинної орієнтації зовнішньоекономічних зв'язків. Це обумовлено масовим незаконним вивезенням за кордон стратегічно важливих сировинних товарів.

По-четверте, з усіх колосальних об'ємів доходів, отриманих в результаті тіньової економічної діяльності, лише незначна частина витрачається на підтримку, власне, злочинній діяльності. Основна маса доходів інвестується в легальну економіку. Результатом є розвиток видів діяльності, використовуваних для полегшення здійснення кримінальної діяльності (надання інформаційних, транспортних, розподільних і інших послуг) а також таких, що забезпечують отримання швидкого прибутку.

По-п'яте, розвиток тіньової економіки викликає зростання витрат на забезпечення безпеки і охорони, відволікаючи економічні ресурси від виробництва інших благ. Витрати цієї групи включаються у багатьох країнах у витрати злочинності.

Деформація інвестиційних процесів проявляється, передусім, в

уповільненні економічного зростання через те, що тіньова діяльність рідко тягне появу нових виробництв. Вона прагне до отримання прибутку в максимально короткі терміни, а не до її стабільного зростання. Велика частина прибутку вивозиться, позбавляючи країну інвестиційних ресурсів. Це позбавляє державу ресурсів і важливих джерел доходів. Україна втрачає капітал, необхідний для інвестицій і відновлення виробництва. Крім того, високий рівень ризику в Україні сприяє специфічному природному відбору інвесторів, здатних протистояти ворожому середовищу. Такими інвесторами все частіше виступає іноземна організована злочинність, яка має механізми захисту капіталовкладень і готова піддатися ризику через загрози здирства, а також неможливості отримувати прибуток легальними способами.

Тут же необхідно відмітити, що в Україні, на думку деяких дослідників [97], інвестиційна криза легального сектора спостерігається на тлі інвестиційного підйому в тіньовому секторі, який досяг фантастичних розмірів.

Деформація ринкового механізму, яка характеризується впливом тіньового сектора на конкурентні умови, а також, тим, чи є взаємовідносини нелегальних і легальних підприємств конкурентними. Підприємства конкуруючої частини тіньового сектора економіки завдають збитку порівняно ефективнішим підприємствам легального сектора і знижують через свою неефективність загальне виробництво і споживання в країні. З цих же причин діяльність нелегального сектора веде до підвищення споживчих цін і зниження якості споживання.

Серед конкретних форм темної економічної діяльності, що порушують правила конкуренції, особливо виділяються зловживання домінуючим положенням на ринку, незаконне користування авторським правами, інтелектуальною власністю, засобами індивідуалізації продукції юридичної особи, комерційний підкуп. Особливо деструктивний вплив на режим - це встановлення монопольного контролю над ринками і сферами діяльності. Здатність організованої злочинності робити великі капітали і проникати в

законний бізнес, та за допомогою контролю над цінами розоряти конкурентів є серйозною загрозою майбутнього будь-якого суспільства.

Надзвичайно небезпечна для ефективної конкуренції недобросовісна лобістська діяльність і корупція державних інститутів. Поширення організованої злочинності може привести до політичного клієнтелізму і контрольованого ринку [171].

Окрім основних економічних деформацій, відмічених нами вище, розвиток тіньової діяльності негативно позначається також на соціальну, екологічну і інші сфери суспільства. Так, тіньова економіка в Україні завдає серйозної екологічної шкоди.

До значних деформацій схильна і соціальна сфера. Це проявляється, наприклад, в деформаціях структури споживання і умов відтворення робочої сили. Адже деформація структури споживання є закономірним наслідком тіньових форм перерозподілу доходів і власності і розширення ринків нелегальних товарів і послуг. Має місце перерозподіл ВВП на користь паразитичного споживання. Деформація структури споживання породжує деформацію галузевої структури економіки, стимулюючи розвиток секторів, обслуговуючих володарів кримінальних надприбутків. Результатом тіньової економічної діяльності є збільшення витрат вузького кола осіб на предмети розкоші в умовах, коли існує гостра необхідність в ширшому розподілі ресурсів у рамках суспільства. Галузі, що забезпечують задоволення потреб більшості населення не розвиваються і приходять в занепад.

Важливою тенденцією в зміні структури споживання є збільшення об'єму товарів і послуг, спрямованих на задоволення і експлуатацію деструктивних потреб і потягів. До таких можна віднести нарко-ринок, експлуатацію проституції, нелегальний ігорний бізнес і інші.

Наслідки тіньової діяльності негативні для працівників. Це пов'язано з відсутністю гарантій, що стосуються зайнятості, оплати праці і соціального страхування. Система нелегальної роботи дозволяє безконтрольно експлуатувати робочу силу методами, характерними для періоду становлення

капіталізму ХІХ століття [372].

У промислово розвинених країнах розвивається система субпідряду, малих фірм, надомної праці і відбувається відмова від заміщення робочої сили капіталом. Завдяки НТП з'явилася можливість розчленувати виробничий процес настільки, що необхідність у високій кваліфікації працівників у багатьох випадках відпадає навіть при виготовленні дуже складної продукції.

У разі поширення подібних методів організації праці і виробництва можна чекати наступу на соціальні свободи громадян, широкого використання в промислово розвинених країнах умов використання робочої сили, характерних для країн, що розвиваються. Наприклад, навіть в Італії склалася так звана "адриатична модель розвитку", що має основою нелегальну політику. Так, в місті Прато відносно високий життєвий рівень пояснюється широким розвитком підпільної роботи, збільшенням тривалості робочого дня, залученням членів сімей до надомного виробництва. Зворотна сторона такого відносного благополуччя - високий рівень виробничого травматизму, погані умови праці, що завдають збитку здоров'ю, відсутність соціальних гарантій, можливостей росту кваліфікації і тому подібне [116]

У той час, у ряді випадків окремі тіньові процеси впливають також і деяку позитивну дію (особливо в короткостроковому періоді). Це властиво, передусім, "сірій" її частині, в якій поєднується позитивна і деструктивна діяльність.

До числа позитивних сторін тіньової економіки, з певною умовністю, можна віднести:

- можливість запобігання банкрутству приватної особи або підприємства;
- забезпечення роботою незайнятої частини населення;
- згладжування ряду негативних проявів ринку (наприклад, байдужості і ворожості) та ін.

На основі проведеного аналізу деформацій розвитку тіньової економіки можна зробити висновок про те, що хоча нелегальна діяльність може дати

деякі переваги підприємствам (збільшення прибутку), що практикують її, працівникам (діставання можливості працювати) або споживачам (можливість отримати товари і послуги за нижчими цінами), вона не вносить удосконалення в систему регулювання економіки, а лише призводить до посилення боротьби за існуючі ринки. Розвиток нелегального сектора завдає збитку національній економіці і побічно - іншим економічним агентам, діючим у рамках закону [364].

Численні проблеми, з якими стикається будь-яка держава при зміні соціально-економічної системи, і з якими зіткнулася Україна при переході від адміністративно-командної системи до ринкової економіки, умовно можна розділити на три групи:

- проблема лібералізації і макроекономічної стабілізації;
- інституціональні проблеми, до яких відноситься формування розвиненої системи стосунків приватної власності, податкової системи, законодавства і інших інститутів;
- перспективи економічного зростання, визначальні необхідність трансформації господарської структури.

Щоб реально оцінити значення податкової системи, досить привести наступні дані: за рахунок податкових надходжень в поточному році планується сформувати близько 80 відсотків прибуткової частини консолідованого бюджету. Завдяки цьому держава має можливість забезпечувати безпеку і правопорядок, безкоштовне навчання і медичне обслуговування, надавати допомогу соціально незахищеним верствам населення.

Пошуки ефективної податкової системи сходять до часу А. Сміта. Сформовані ним принципи оподаткування кардинально не змінилися до нашого часу. На основі цих принципів сформульовані [449] п'ять властивостей «хорошої» податкової системи :

- економічно ефективна податкова система не повинна входити в протиріччя з ефективним розподілом ресурсів;

- адміністративна простота: адміністративна система має бути простою і відносно недорогою в застосуванні;
- гнучкість: податкова система має бути в змозі швидко реагувати на економічні умови, що змінюються;
- політична відповідальність: податкова система має бути побудована для переконання людей в тому, що вони платять для того, щоб політична система була в змозі точніше відбивати їх переваги;
- справедливість: податкова система має бути справедливою по відношенню до різних індивідуумів.

У податковому законодавстві України доки відчувається відсутність сформованої вітчизняної наукової школи. Позначається, що декілька десятиліть найважливіша галузь економічної науки - оподаткування – розвивалася повільно. Наукові праці, що дослідили зарубіжний досвід, оцінювали його головним чином з позицій критики. Впродовж усього ХХ століття теорія оподаткування йшла вперед в західних країнах, народжуючи нові концепції, а учені залишалися лише споглядачами. Не дивно, що сучасне податкове законодавство багато в чому спирається на західний досвід. Але при цьому втрачаються специфічні риси української економіки, особливості того історичного етапу, на якому вона знаходиться.

Одним з найбільш поширених і часто використовуваних показників оцінки фіскального потенціалу діючої податкової системи являється податкове навантаження на економіку [90] .

Як показує світовий досвід, досягнення певного рівня економічного розвитку і стабільності дозволяє державі посилювати централізацію фінансових коштів для вирішення соціальних і інших проблем загальнодержавного значення. Залежно від міри соціальної орієнтованості суспільства податкове навантаження на економіку розвинених країн коливається від 30 (США) до 55 % (Швеція). Що стосується країн з перехідною економікою, то рівень податкового навантаження, характерний для них в період ринкових реформ, досягає, як правило, 26-28 % [368] .

Загальновідомо, що головною відмінною особливістю систем оподаткування усіх розвинених країн є їх тісний взаємозв'язок із структурою економіки, економічними пропорціями, що реально складаються, а також орієнтації на цілі економічного розвитку. Такий підхід лежить в основі вироблення економічної політики, у тому числі і в області оподаткування.

Існує макроекономічна закономірність, підтверджена статистикою різних країн : чим вище рівень податкових вилучень, тим нижче темпи економічного зростання. Відповідно, чим нижче податкове навантаження, тим більше можливості економічного зростання як на мікро-, так і на макрорівні. Та ж закономірність спостерігається і в Україні.

Тому при розробці податкової політики необхідно ясно усвідомлювати її цільову спрямованість. Або ми ставимо збільшення припливу грошей в бюджет за допомогою посилення податкового тиску, уповільнюючи процеси економічного зростання, або орієнтуємося на оподаткування, стимулююче економічне зростання і залучення інвестицій.

У нас є пояснення більш високому рівню податкового навантаження - значно велика соціальна орієнтованість державної політики, що проводиться. Крім того, до теперішнього часу зберігаються значні об'єм державного субсидування окремих галузей з метою здійснення структурної перебудови економіки, а також технічної реконструкції і модернізації виробництва. Якщо врахувати зустрічні потоки грошових коштів з бюджету на розвиток економіки, то рівень реального податкового навантаження буде набагато нижчий. Відповідно до цього підходу можна стверджувати, що в економіці є дотаційні галузі - житлово-комунальне і сільське господарство, які отримують від держави дотацій більше, ніж платять до бюджету. При цьому існування останніх пов'язане із завданнями, що об'єктивно виникають в ході ринкових перетворень, за державною підтримкою окремих галузей, які в перехідний період не можуть бути вирішені іншими засобами, окрім як за рахунок централізованих у рамках бюджету фінансових ресурсів. Особливість таких платежів полягає в їх цільовій спрямованості відрахувань і тимчасовому

характері. Що стосується податків, то саме вони є основою стабільності формування державного бюджету, і кожен з них, маючи цілком певну базу обкладення, в той же час знеособлений і не має конкретної цільової спрямованості по витрачання зібраних коштів [40].

У зв'язку з цим одним з основних напрямів вдосконалення податкової системи стає поступова відміна цільових платежів і збільшення ролі «знеособлених» податків.

У той час збільшення податкового навантаження не можна розглядати як позитивний чинник, оскільки зростання податкового тягаря не лише негативно впливає на темпи економічного зростання, але і спонукає підприємства і населення приховувати отримані доходи. Саме тому в поточному році необхідно продовжити здійснення заходів, спрямованих на подальше зниження податкового навантаження.

1.2. Змісту і розміри тіньової і кримінальної складових нелегітимного сектора економіки .

Аналіз процесу ринкової трансформації економіки України спонукає до оцінки ефективності функціонування на минулому етапі реформ її різних інститутів і, у тому числі, фінансової системи. Сучасна еволюція фінансової системи пов'язана, в першу чергу, зі зміною економічного простору після розпаду СРСР і суверенізацією України. З проблем фінансової сфери, на наш погляд, однією з найбільш важливих є проблема забезпечення легітимності тіньових і припинення кримінальних фінансових потоків. Дослідження цієї проблеми ускладнені обмеженістю емпіричної бази, що характеризує динаміку реальних фінансових процесів нелегітимного сектора економіки країни, що включає тіньову і кримінальну складові [45].

Нині відчувається гострий дефіцит досліджень, в яких з системною повнотою і науковою ґрунтовністю були б проаналізовані ці актуальні

проблеми сучасної економіки України. До теперішнього часу немає науково обґрунтованої концепції тіньової економіки, як немає і механізму її економіко-правового регулювання.

В зв'язку з цим вважаємо за доцільне представити масштаби даного явища, розглянути основні точки зору, опубліковані в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів з концептуальних аспектів нелегітимної економіки і визначити власну позицію з цих питань. Вважаємо, що існуючі обмеження у фактологічній базі можуть обумовлювати полемічність викладу концепції, але не знижувати науковий рівень дослідження. Становлення ринкових відносин в Україні супроводжувалося появою і поширенням нових форм і видів економічних правопорушень.

До числа таких явищ відносяться приховання доходів від оподаткування, міжнародні фінансові махінації, зв'язані з вивезенням капіталу за кордон, неповернення валютної виручки по експортних контрактах і інші. Зростання тіньового сектора призводить до скорочення легального. Аналіз показав, що при збереженні рівня громадських витрат це означає необхідність збільшення податків на легальний бізнес, що обумовлює зростаючу привабливість тіньового сектора [58].

В той же час, сьогоднішній стан економіки України характеризують як стан інвестиційної кризи :

нестачі інвестицій в реальному секторі,
високі швидкості обігу грошей, як наслідок низької пропозиції довгих грошей для інвестицій,
росту внутрішньої заборгованості з платежів.

Близько 40 % в сукупних активах банків складає доля кредитів реальному сектору економіки, і лише 7 % цих кредитів видані на термін понад рік. Приріст в Україні інвестицій в основний капітал в 2021 році склав 8,7 %, що в 2 рази менше, ніж в 2020 році. Проблема тіньової економіки в Україні надзвичайно актуальна як в цілому по країні, так і в окремих секторах економіки [301].

В Україні, як і на заході тіньова економіка зв'язана з переділом власності. Ми вважаємо, що приватизація в Україні звелася до захоплення власності вузьким шаром громадян, до " номенклатурної " приватизації. В результаті в країні утворилася еліта видатних власників при відділенні власності від основної маси населення. Розрив між офіційно проголошеними цілями приватизації і її результатами не випадковий, але заздалегідь запрограмований. На думку ряду авторів, зв'язок між приватизацією і криміналізацією економіки криється в недостатності розвитку інститутів ринку.

Економічна діяльність в нелегітимному секторі зачіпає широке коло її видів і здійснюється з використанням фінансових інструментів, прихованих від спостереження, що ускладнює усебічну і змістовну оцінку його масштабів.

Проблеми в українській економіці виникають із-за слабких інституціональних умов структурних реформ, що проводяться. Інституціональна зрілість повинна настати як у сфері законодавчого, так і правового сектора. Безперечною є необхідність повернення фінансових потоків в легальні системи. Сьогодні вже можна говорити про глобальні наслідки відмивання грошей для світової економіки в цілому.

На початку ХХ століття відомий економіст Парето констатував, що масштаби фінансових угод набагато випереджають об'єми реальних товарних угод. На початок ХХІ століття розрив між фінансовими і товарними ринками настільки посилюється, що практично загублений зв'язок між ними, кожен як би живе своїм життям. Операції на світових фінансових ринках приблизно в 50 разів перевищують угоди з світової торгівлі товарами.

Об'єктивна основа розвитку світових валютних, кредитних, фінансових ринків — закономірності кругообігу функціонуючого капіталу. Сучасна світова фінансова система, за образним виразом академіка Д. Львова, є перевернутою пірамідою. Її вузька основа — це фінанси, які обслуговують реальний сектор або потік товарних благ. Нині на їх частку доводиться не більше 10-12 відсотків від загального обороту світових фінансових ресурсів.

За даними Міжнародного валютного фонду сукупний об'єм відмивання грошей складає 2 - 5 % світового валового продукту. Всього в незаконному обігу знаходиться від 590 млрд, до 1,5 трлн., дол. Ряд авторів, досліджуючи проблеми національної безпеки, приходять до висновку про те, що "...глобалізація фінансових ринків збільшила масштаби переливання капіталу і посилила чинники ризику і невизначеності в державній політиці" [325].

Міжнародна група фінансових дій з боротьби по "відмиванню" "брудних" грошей (ФАТФ) у складі організацій економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) здійснюють строгий контроль за країнами і територіями, що "не співпрацюють у боротьбі з відмиванням грошей". Відомо, що в список цих країн була внесена і України.

Наслідуючи вимоги міжнародного права, для виключення України з вищезгаданого списку потрібне ухвалення закону про боротьбу з відмиванням незаконно отриманих грошей, що відповідає стандартам ФАТФ. Крім того, потрібний перегляд процедури ліцензування діяльності банків, обмінних пунктів і страхового сектора, а також наділ Національного банку правом відкликати ліцензії при встановленні фактів відмивання "брудних" грошей або проникнення злочинності в ці структури.

Україна прийняла відповідне законодавство і необхідні кроки з ефективного застосування нового законодавства, що і стало умовою виключення в червні 2003 року України з "чорного" списку.

У цих умовах закономірно зростає необхідність в пошуку і реалізації механізму припинення злочинного бізнесу, підривання його фінансової бази. Необхідність створення спеціалізованих структур з контролю за законністю отримання і руху потоків грошових коштів в Україні назріла давно [334].

Вимоги наукової обґрунтованості суджень і логічності висновків цього дослідження припускають повну визначеність і методологічну чіткість використовуваної термінології. Оскільки серед вітчизняних дослідників немає єдності у визначенні основних категорій нелегітимної економіки, не визначений до кінця її структурний склад, вважаємо необхідним представити

власну позицію з категоріального *апарату і змісту названої* проблематики, ґрунтуючись на результатах сучасної вітчизняної і зарубіжної науки, міжнародної практики.

Розбіжності експертів в кількісній оцінці тінювих і кримінальних оборотів пов'язані з відмінністю підходів до визначення поняття "Тінюва економіка". У наукових дослідженнях виділяється декілька підходів для її визначення.

Перший характеризує тінюву економіку як стан або тенденцію розвитку економічних стосунків, другий - не лише як особливий стан економіки, але і як сукупність умов і чинників господарювання.

Третій підхід, що розділяється правознавцями, роблячи акцент на правових ознаках, трактує тінюву економіку як сукупність протиправних видів економічної діяльності.

Учені. нелегальну (чи тінюву) економіку визначають як сферу, в якій економічна діяльність здійснюється поза рамками закону, тобто угоди здійснюються без використання закону, правових норм і формальних правил господарського життя [345].

Проводячи це дослідження, автор визнав доцільним виходити з базових основ інституціональної економіки, що об'єднує економічні, соціологічні, правові підходи до даного явища - нелегітимного сектора економіки. Інституціональна економіка визначає об'єктивні передумови розвитку цього явища високими або навіть заборонними трансакційними витратами, які суб'єкти господарювання несуть в обмін на правомочність, що легально фіксується. Пошуки альтернативного рішення відбивають спроби економічних агентів розпорядитися правами власності або організувати обмін ними без участі держави, тобто нелегально. Цей термін трактується як відмову індивідів від використання норм діючого в даний момент права для організації повсякденної діяльності і звернення до неписаного права - норм, зафіксованих не в законах, а в традиціях, звичаях, або до альтернативних механізмів вирішення конфліктів інтересів з приводу обміну і захисту прав

власності.

Йдеться про трансакційні витрати (у грошовому вираженні і у витратах часу), пов'язані з укладенням контракту, витрати специфікації і захисту права власності, витрати захисту від третіх осіб. Згідно ідей Е. де Сотій, вони усі можуть бути об'єднані в термін "ціна підпорядкування закону", який включає витрати доступу до закону (витрати на реєстрацію, отримання ліцензії, відкриття рахунку у банку, отримання юридичної адреси і так далі) і витрачання продовження діяльності у рамках закону (виплата податків, вимог трудового законодавства, мінімальних соціальних гарантій працівникам найманої праці і так далі) [347].

Олійник А.М. визначає нелегальну (тіньову) економіку як сферу, де економічна діяльність здійснюється поза рамками закону, тобто угоди здійснюються поза правовими нормами і формальними правилами господарського життя. Нелегальна економіка підрозділяється їм три елементи:

неофіційну (легальні види економічної діяльності, коли не фіксується виробництво товарів і послуг);

фіктивну економіку (економіка приписок, спекулятивних угод, пов'язаних з рухом грошей);

кримінальну економіку (економічна діяльність, пов'язана з прямим порушенням закону).

Таким чином, до в нелегальній або тіньової економіки Олійник А.М. відносить і кримінальну економіку. Наша позиція, дуже близька за змістом до приведених поглядів відомого українського економіста, фахівця з інституціональної економіки, відрізняється тим, що тіньова і кримінальна економіки розглядаються як дві складові нелегітимного сектора економіки в цілому, а їх межі визначаються на основі ряду критеріїв.

Термін "тіньова економіка в цілому відноситься до фінансово-господарських операцій, спрямованих на отримання матеріальної вигоди. Визначення "тіньова", "прихована" іноді уточнюються за допомогою поняття "незаконна", Таким чином, виникає необхідність чіткого розмежування понять

законної і незаконної економічної діяльності.

У визначеннях тіньової економіки більшість західноєвропейських країн використовують такі поняття: "неофіційна", "неформальна", "прихована", "не реєстрована".

Необхідно відмітити, що використання цих категорій не вносить чіткої ясності в розуміння такого явища як тіньова економіка, але все таки, в деякій мірі, диференціює окремі його сторони.

Так, наприклад, *прихована економічна діяльність* включає у більшості випадків діяльність, дозволена законодавством, але приховувану або зменшувану за об'ємом з метою ухилення від сплати податків, соціальних внесків або виконання певних адміністративних обов'язків, приписів з охорони і виконанню санітарних і інших норм. Така діяльність може здійснюватися практично в усіх галузях економіки [350].

Неформальна економічна діяльність здійснюється на законній підставі індивідуальними виробниками, що називаються не корпорованими підприємствами, тобто підприємствами, що належать окремим особам, домашнім господарствам, які часто не оформляються в установленому порядку, засновані на неформальних стосунках між учасникам виробництва. Неформальна економічна діяльність, як правило, широко поширена в країнах, що розвиваються.

Нелегальна економічна діяльність є незаконною, вона охоплює ті види виробництва товарів або послуг, які заборонені існуючим законодавством. Нині до таких видів діяльності відносяться, наприклад, виробництво і продаж наркотиків, зброї, проституція, контрабанда.

Для визнання вказаних вище операцій незаконними, досить самого факту їх проведення. Тим самим, вони відрізняються від будь-яких інших фінансово-господарських операцій, які також можуть здійснюватися з порушенням закону, але в принципі легальні. Перші можна назвати нелегальними або "чорними", а їх сукупність - нелегальною економікою, а другі - легальними, а їх сукупність - легальною економікою.

Які ж фінансово-господарські операції варто виділяти з легальної економіки в якості тіньових? Як нам представляється, для виділення у рамках легальної економіки її тіньової складової доцільно використати ряд критеріїв, перший з яких, - *критерій контрольованості*. Контрольовані процеси, за визначенням, не є "тіньовими" або "прихованими", а неконтрольовані представляють істотну проблему для суспільства, вимагають для виведення з тіні додаткових зусиль і засобів [351].

Для контролю за дотриманням суб'єктами ринкової економічної діяльності існуючих норм права в державі створюються контролюючі органи. Ними виявляються і прісикаються порушення норм валютного, митного, податкового законодавства, правил торгівлі, пожежної безпеки, санітарних норм і так далі. В той же час, названі органи можуть проводити тільки перевірки і виконують свої функції лише в тій мірі, в якій їм це дозволяє робити відкритість суб'єктів економічної діяльності, що перевіряються. У випадках ігнорування суб'єктами економічної діяльності норм права, що передбачають певну міру відкритості, їх діяльність, залишаючись в статусі легальною, стає для контролюючих структур неконтрольованою. У такому разі в справу повинні втрутитися правоохоронні органи.

Іншим критерієм для віднесення до сфери економіки являється *критерій легітимності* (законності) найекономічнішої діяльності. Ще одним важливим критерієм є *критерій легальності використання доходів* (результатів економічної діяльності).

Під тіньовою (неконтрольованою) економікою (тіньовим бізнесом) у такому разі, як нам представляється, розумітиметься сукупність в принципі легальних, але таких, що не виявляються відкритими перевірочними методами фінансово-господарських операцій при нелегальності використання результату господарської діяльності (повністю або частково)[356].

Під кримінальною економікою, згідно з пропонованими критеріями, розуміється незаконна економічна діяльність, що повністю нелегально використовує її результати, проте прагнуча їх неконтрольовано, незаконно легалізувати, "відмити", у тому числі - для участі у відтворювальному процесі

і відтворення нелегальних доходів. Тіньова і кримінальна складові є нелегітимним сектором економіки, або нелегітимною економікою.

Тіньовий бізнес, якщо відокремити його від незаконної за своїм характером діяльності, передусім, має на увазі намір з приховання від сплати податків, митних і інших платежів, порушення валютного законодавства [391].

Аналіз дослідження окремих галузей господарства показав, що не усі вони в однаковій мірі схильні до поширення тіньового сектора. Динаміка окремих сегментів тіньової і нелегальної економіки України, приведена у ряді досліджень, дає уявлення про їхні рівні і темпи розвитку в економіці країни. У тіньовому секторі на першому місці знаходиться торгівля, потім - сільське господарство, транспорт і зв'язок. У кримінальному, як відомо - торгівля зброєю, наркотиками.

На рис. 1., виходячи з приведених вище критеріїв, зведені види економічної діяльності, її результатів і характеристики фінансових потоків в усіх секторах економіки.

Як видно з представленої схеми, фінансові відносини в нелегітимній економіці знаходяться у багатоярусних, пересічних взаємозв'язках з усіма іншими стосунками цього сектора, опосереднюючи і розмиваючи межі між секторами, обслуговують рух як тіньових, так і кримінальних товарів і послуг, чим украй ускладнює знаходження ефективних механізмів державної політики прозорості фінансових потоків.

Втрата органічного зв'язку між реальною економікою і фінансами, як нам представляється, і являється, багато в чому, тією об'єктивною економічною основою, на якій базується нелегітимна економіка і усі її складові, — неформальний, фіктивний і кримінальний сектори. У числі суб'єктивних чинників розвитку нелегітимного сектора економіки — постійний пошук альтернативного рішення в умовах високих трансакційних витрат на обмін легально зафіксованою правомочністю, що перешкоджає потраплянню правомочності до рук власників, які можуть розпорядитися ними найраціональніше і ефективно.

Видові ознаки	ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
	НЕЛЕГІТИМНА (прихована, така, що не фіксується, латентна)		ЛЕГІТИМНА (відкрита, така, що фіксується, законослухняна)
	НЕЛЕГАЛЬНА (незаконна, кримінальна, "чорна")	ЛЕГАЛЬНА Дозволена	
		Неконтрольована , частково приховуюча доходи, тіньова, "сіра"	Контрольована прозора "світла"
	ДОХОДИ		
	Кримінальні, незаконні	Тіньові	Декларовані
	У нелегальні, нелегітимні		Легальні, легітимні
	ФІНАНСОВІ ПОТОКИ		
	нелегальні, нелегітимні		Легальні, легітимні
	Характер заходів	Викорінювання, припинення фінансових потоків, протидія "відмиванню брудних грошей", отриманих злочинним шляхом	Економіко-правові заходи, що мотивують "виведення доходів з тіні"

Рис. 1. Видів економічної діяльності, доходів, фінансових потоків і заходів державної політики України в умовах ринкової трансформації національного господарства [403]

Таким чином, наявність і значність масштабів нелегітимної економіки безпосередньо залежить від високої ціни підпорядкування закону. Наявність тіньового сектора, значного за розмірами, нелегальних фінансових потоків свідчать про необхідність реформування податкової системи, вдосконалення правових актів законодавства різного статусу, а також поліпшення стратегії і тактики державної політики заходів проти відмивання нелегальних доходів.

З іншого боку, економічна діяльність в нелегітимному секторі пов'язана з необхідністю платити ціну нелегальності. Ця ціна включає:

- витрати, пов'язані з ухиленням від легальних санкцій (витрати на ведення "подвійної" бухгалтерії, оплати податкових та ін. консультантів т.д.);

- витрати, пов'язані з одностороннім характером перерахувань державі, неможливістю отримати користь натомість (усі платять непрямі податки, інфляційний податок, навіть якщо ухиляються від сплати податків на результати економічної діяльності, але при цьому не можуть претендувати на захист порушених прав власності);
- витрати, пов'язані з ухиленням від податків і соціально-страхових нарахувань на зарплату ("дешева" праця підриває стимули до технічного переозброєння);
- витрати, пов'язані з відсутністю легально зафіксованих прав власності (не можна продати самовільно захоплену ділянку землі);
- неможливість використання контрактної системи (реалізація довгострокових інвестиційних проектів украї ускладнена, доступ до легальних процедур вирішення конфліктів складений) [453].

Тому, економічна поведінка суб'єкта господарської діяльності складається під впливом оцінки альтернативних витрат легальності і нелегальності.

Формування елементів тіньової економіки простежена нами від *мікро до макрорівня в динаміці*, тобто в системі громадського відтворення, на різних його стадіях як з позицій виявлення причин і найбільш адекватних форм прояву нелегітимної економіки, так і для оцінки макроекономічних наслідків для економіки в цілому.

Результатом росту тіньового сектора стає колапс легального сектора, в якому залишаються найбільш великі підприємства, які не можуть піти в тінь. Існування тіньової економіки робить неефективними будь-які заходи з проведення послідовної макроекономічної політики, що будується на свідомо неадекватних індикаторах і макроекономічних показниках.

При цьому, на наш погляд, найбільша небезпека, пов'язана з нелегітимним сектором, полягає в здійсненні угод, істотним чином тих, що спотворюють реальні ринкові відносини, гальмують їх повноцінний розвиток.

Розкол господарської системи на легальний і нелегальний сектори

чинить негативні дії не формулювання макроекономічної політики, ускладнює вдосконалення інституціональної структури.

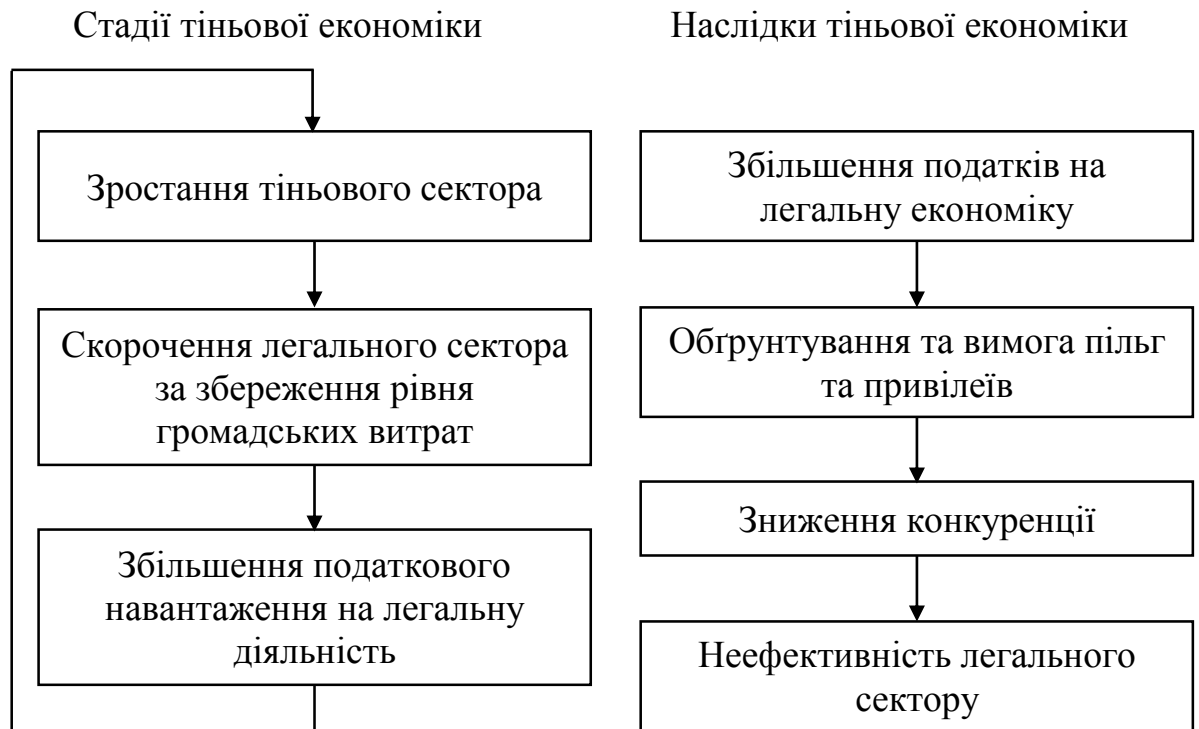

Рис. 2. Наслідки тіньової економіки

Представляється, що поняття тіньової і нелегітимної економіки не можуть бути описані за допомогою норм існуючого права, тобто ці категорії не є правовими, проте для боротьби з цими явищами можна і треба використати норми різного права.

Частота випадків недотримання різних галузей законодавства служить індикатором величини нелегальної економіки. Серед цих порушень - легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом. Дослідження проблеми припинення нелегальних доходів припускає виявлення смислового значення, сутнісної характеристики ряду використовуваних термінів.

Термін "відмивання" запозичений з Конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності. Нерідко він вживається в дужках безпосередньо після терміну

"легалізація", що дозволяє припустити достатню близькість вказаних понять, хоча легалізація може бути здійснена і іншим - легітимним способом - декларуванням реальних доходів [465].

Легалізація означає дозвіл діяльності якій-небудь організації, її узаконення, надання юридичної сили якому-небудь акту, дії. У цьому дослідженні, по відношенню до грошових коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом, легалізація убачається в умисних діях, спрямованих на введення вказаних в досліджуваній роботі об'єктів в законний оборот, т. є. на надання їм статусу законних. У сфері легалізації злочинних доходів діє не менше 3 тис. організованих злочинних угруповань. Згідно з даними Інтерполу, ООН річний обіг "брудних" грошей тільки від продажу наркотиків складає 500 млрд. дол., тоді як загальний річний доход — 1 трлн., дол..

Українське законодавство, спрямоване на протидію відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, є недосконалим. Проблема нелегальних доходів вимагає формування єдиного ринково-економічного простору, одним з визначальних компонентів якого є "...модульний елемент, як однорідність правового поля і уніфікована законодавчо-нормативної бази"[472].

Практика фінансових оборотів, диференціація їх статусу визначена рядом законів і підзаконних актів. В той же час сутнісна характеристика окремих понять використаних в цих актах, дуже суперечлива. У цьому дослідженні аналізуються акти законодавства у сфері цивільного і господарського права, спрямовані на припинення економічних злочинів у фінансовій сфері, а також кримінального права - вже за скоювання економічних злочинів.

При цьому механізми та кримінально-правові норми, що реалізуються в Україні і визначальна злочинність та покарання діянь за нелегальний обіг капіталу, містять імперативи у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів.

Організована злочинність і корупція, які належать до найбільш суспільно небезпечних видів злочинів, погрожують стабільності демократичних інститутів і моральним засадам українського суспільства, підривають довіру до влади, розмивають принципи рівності і соціальної справедливості, перешкоджають дії механізмів конкуренції і економічному розвитку країни [489].

Аналіз чинного законодавства, пропонувані законопроектів, наукової літератури і публікацій в ЗМІ показує, що в органах влади і у громадськості відсутнє чітке розуміння того, з чим, власне, треба боротися, коли йдеться про відмивання злочинних доходів. У усьому спектрі існуючих точок зору можна умовно виділити основні підходи.

Перший підхід пропонується реалізувати в контексті протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом. Де під доходами, отриманими злочинним шляхом, розуміють майно, здобуте в результаті скоєння злочину.

Другий підхід припускає, що доходи можуть бути отримані в результаті здійснення не усіх, а тільки найбільш небезпечних злочинів.

Система національного законодавства про протидію відмиванню злочинних доходів, діюча на даний момент часу, складається з двох частин, які відрізняються один від одного виконуваними функціями і предметами правового регулювання.

Аналіз норм законодавства показав, що базисну (засадничу) роль в цій системі грають норми кримінального законодавства, легалізації злочинних доходів, що регулюють протидію. Система забезпечувальних норм, завдання яких полягає в підвищенні ефективності реалізації кримінального законодавства, визначає перелік і ознаки підозрілих операцій, об'єм інформації, що повідомляється про них, порядок її зберігання і так далі, крім того, вони встановлюють обов'язок учасників фінансового обороту повідомляти в компетентні органи про підозрілі фінансові операції [43].

Ці норми закріплюють статус системи національних органів,

протидіючих відмиванню злочинних доходів, порядок їх взаємодії, розмежування компетенції і об'єм повноважень.

На нашу думку, функція кримінально-правових норм — це боротьба з відмиванням злочинних грошей, функція ж забезпечувальних норм — створення умов для того, щоб ця боротьба була ефективною.

Успішна реалізація кримінально-правових норм неможлива без існування забезпечувальних норм, а останні можуть бути сформульовані і введені в дію тільки на підставі чіткого встановлення змісту кримінально-правових заборон. В силу системного характеру законодавства, у тому числі про протидію відмиванню злочинних доходів, окремий акт не можна "виривати" з цієї системи. Передбачені ним норми регулюють контроль за фінансовими операціями, здійснюваними учасниками цивільного обороту.

Закони, що містять забезпечувальні норми, можуть бути ухвалені тільки на підставі точного визначення об'єкту відмивання грошей. Лише чітко утямивши, наслідком яких саме злочинів є отриманий дохід і подальша легалізація грошей, можна визначити коло тих, хто підлягає обов'язковому контролю фінансових операцій і відповідні обов'язки суб'єктів, що здійснюють їх [87].

Аналіз досвіду побудови національних систем протидії відмиванню злочинних доходів в розвинених країнах дозволяє стверджувати, що існує ряд підходів до законодавчого закріплення переліку злочинів.

Відповідно до загальноновизнаних міжнародних норм основою кваліфікації відповідних діянь повинні служити національні конституційні принципи і основні концепції побудови і функціонування національної юридичної системи.

Представляється, що потрібний єдиний, незмінний для різних видів злочинів критерій, вимоги до якого зводяться до наступного:

- 1) у кожному конкретному випадку він повинен дозволяти точно визначити допустимість ставлення відмивання нелегальних грошей;
- 2) він має бути об'єктивним, не допускаючи навіть можливості

суб'єктивного підходу окремих осіб в процесі його правозастосування;

3) він повинен базуватися на концептуальних основах і принципах кримінально-правової системи і використати наявний в діючому КК України юридичного інструментарію.

Аналіз усього різноманіття законодавчих актів, виконаний в ході дослідження, дозволив систематизувати їх і позначити найбільш важливі. У систему основних правових актів України слід включати [327, 366]:

1. Закон України «Про національну безпеку України»;
2. Положення про Міністерство фінансів України;
3. Кримінальний кодекс України;

Посилення покарання настає у випадках, коли ті ж діяння, здійснюються групою осіб або неодноразово, а також особою з використанням свого службового стану. В цьому випадку винні караються позбавленням волі на термін від 4 до 8 років з конфіскацією майна або без такої.

Однією з поширених форм, що характеризують об'єктивну сторону аналізованого економічного злочину, є здійснення фінансових *операцій*. Необхідно відмітити, що в українському законодавстві не міститься визначення поняття "Фінансові операції". В українській мові термін "операція" має наступне значення: "операція - закінчена дія або ряд пов'язаних між собою дій, спрямованих на рішення певної задачі". Термін "фінансові операції" спожитий таким чином, що необхідно зробити наступний висновок: законодавець розглядає фінансові операції як один з видів угод. Про це свідчить вживання в тексті статті кримінального закону між поняттями "Фінансові операції" і "інші угоди" єдиного сполучника "і".

Таким чином, угодами з грошовими коштами або іншим майном, придбаними незаконним шляхом, являються дії громадян і юридичних осіб, спрямовані на встановлення, зміну або припинення громадянських прав і обов'язків відносно вказаних грошових коштів або іншого майна.

Відповідно до КК України підставами виникнення громадянських прав і обов'язків окрім угод є [4]:

- а) акти державних органів і органів місцевого самоврядування;
- б) судові рішення, що встановили громадянські права і обов'язки;
- в) придбання майна по підставах, що допускаються законом;
- г) створення творів науки, літератури, мистецтва, винаходів і інших результатів інтелектуальної діяльності;
- д) спричинення шкоди іншій особі;
- е) не ґрунтовне збагачення;
- ж) інші дії громадян і юридичних осіб;
- з) події, з якими закон або інший правовий акт зв'язує настання цивільно-правових наслідків.

Згідно діючих правових норм виконання актів державних органів і органів місцевого самоврядування, а також судових рішень і інших дій громадян і юридичних осіб не є здійсненням угод. Представляється, що поняття фінансових операцій, спожите таким чином, коли законодавець розглядає фінансові операції як один з видів угод, не цілком узгоджується з цим поняттям стосовно теорії права. Це пов'язано з тим, що у фінансовому праві фінансові операції регулюються фінансово-правовими нормами і породжують фінансові правовідносини. Відомо, що фінансово-правові норми - це встановлені державою і закріплені в нормативних актах правила поведінки сторін відносно збирання, розподілу (перерозподіли) і використання грошових фондів (засобів) для реалізації цілей, що стоять перед державою, та завдань.

Які ж ознаки таких відносин. Фінансові правовідносини характеризуються наступними ознаками [39]:

- а) вони виникають в процесі фінансової діяльності держави або муніципальних утворень;
- б) одним з суб'єктів у фінансових правовідносинах завжди є уповноважений орган держави або муніципалітету (фінансовий орган, кредитна установа), державний або регіональний орган державної влади або місцевого самоврядування;
- в) фінансові правовідносини завжди виникають з приводу грошей —

грошового платежу в дохід держави або муніципалітету, державних або муніципальних витрат.

Відмінність фінансових відносин від цивільних полягає в тому, що в них бере участь в якості сторони діючий від імені України, орган, наділений владними функціями, а також в тому, що цей орган проявляє властиві йому владні функції в цьому конкретному правовідношенні.

Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що в різних галузях права ідентичним терміном означають різні за своєю правовою природою явища. Вважаючи не цілком зручним при кожному вживанні терміну "фінансові операції" пояснювати, про яку галузь права йде мова в конкретному випадку, вважаємо за можливе враховувати нюанси таким чином.

Якщо йдеться про кримінальне, цивільне або банківське право, використовувати термін "фінансові операції". При необхідності використати поняття "Фінансові операції" в контексті фінансового права замінити його терміном "операції з фінансування"[171].

Аналіз ряду законодавчих актів дозволяє визнати не цілком коректним наступне визначення: "фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, - це угоди і інші дії фізичних або юридичних осіб незалежно від форми і способу їх реалізації з отримання, виплати, видачі, перевезення, пересилці, перекладу, обміну, зберігання грошових коштів, цінних паперів, іншого майна, придбаних свідомо незаконним шляхом, а також за посвідченням або реєстрації таких угод або іншої дії"

У зв'язку з цим твердження, що "фінансові операції — це угоди і інші дії фізичних або юридичних осіб", помилкове. У цій дефініції замість розділового союзу "або" необхідно спожити єднальний сполучник "і", оскільки угоди можуть здійснюватися не лише між фізичними або тільки між юридичними особами: сторонами в окремо взятій угоді можуть бути одночасно фізичне і юридичне особи. Угоди з іншим майном, на наш погляд, не відносяться до фінансових операцій внаслідок того, що їх предметом, вже хоч би в силу назви, мають бути грошові кошти, інакше бартерна угода буде теж фінансовою

операцією.

Якщо врахувати усі наведені вище уточнення, то дане визначення можна викласти в наступному трактуванні. Фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, - це угоди, що є діями фізичних і юридичних осіб незалежно від форми і способу їх реалізації, здійснювані з метою отримання, виплати, видачі, перевезення, пересилки, перекладу, обміну, зберігання засобів, придбаних свідомо незаконним шляхом, а також посвідчення або реєстрації таких угод [199].

Представляється що, подібна деталізація, що забезпечує чіткість і повноту приведеного визначення, є сильною його стороною, оскільки допомагає повніше утямити суть визначуваного поняття. Але в той же час — це слабка сторона подібного типу визначень, оскільки завжди існує можливість того, що яке-небудь приватне поняття у результаті виявиться не включеним в загальне визначуване поняття, внаслідок чого таке визначення виявиться неповним. Тому, на наш погляд, в практичній діяльності прийнятніше користуватися визначенням, побудованим за типом. Воно свідчить: фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, — це дії фізичних і юридичних осіб, здійснювані з метою встановлення, зміни або припинення громадянських прав і обов'язків відносно грошових коштів, придбаних свідомо незаконним шляхом.

У зв'язку з викладеним необхідно визнати не цілком обґрунтованою наступну точку зору ряду авторів, коли об'єктивна сторона (аналізованого злочину) характеризується здійсненням діяння в одній з вказаних в законі форм. Представляється, що таке діяння може виражатися в трьох формах [309]:

- 1) здійснення фінансових операцій з грошовими коштами або іншим майном;
- 2) здійснення угод;
- 3) використання грошових коштів або іншого майна в підприємницькій або іншій економічній діяльності, що приносять доходи.

В даному випадку фінансові операції і угоди розділені, з чого можна зробити висновок про те, що це різні поняття, тоді як раніше встановлено, що фінансові операції є одним з видів угод. В принципі вказане розділення можливе, але тоді необхідно бути до кінця послідовним і продовжити його, внаслідок чого вийдуть не три, а чотири форми діяння, якими характеризується об'єктивна сторона аналізованого злочину :

- 1) здійснення фінансових операцій;
- 2) здійснення угод, що не є фінансовими операціями;
- 3) використання майна в підприємницькій діяльності;
- 4) використання майна в іншій економічній діяльності.

Інакше в наявності або невиправдане розділення на фінансові операції і інші угоди, або невиправдане змішення підприємницької і іншій економічній діяльності.

На наш погляд, об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується і узагальненою формою: здійснення фінансових операцій і інших угод з грошовими коштами або іншим майном, придбаними свідомо незаконним шляхом.

У контексті цього дослідження важливо визначити ще одне дуже розмите поняття - "інша економічна діяльність". При цьому слід згадати зміст поняття "Підприємницька діяльність". Підприємницькою є самостійна, здійснювана на свій ризик діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажі товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими в цій якості у встановленому законом порядку [171, 453]. Виходячи з цього можна з'ясувати, що розуміє законодавець під "іншою економічною діяльністю".

Оскільки словосполучення "здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності", містить деяке протиставлення підприємницькою і іншій економічній діяльності, правомірно припустити, що під іншою економічною діяльністю розуміється діяльність, що не відноситься до підприємницької.

Юридичними особами можуть бути організації, переслідуючі витягання прибутку в якості основної мети своєї діяльності (комерційні організації) або такі, що не мають витягання прибутку в якості такої мети і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками (некомерційні організації). Таким чином, під іншою економічною діяльністю розуміють діяльність комерційних організацій (т. е. організацій, переслідуючих витягання прибутку в якості основної мети своєї діяльності), а також некомерційних організацій (т. є. організацій, які не мають витягання прибутку в якості основної мети своєї діяльності, не розподіляють отриманий прибуток між учасниками і створені для досягнення цілей, визначених законом України "Про неприбуткові організації" в організаційно-правових формах, що не є підприємницькими, проте пов'язану з використанням грошових коштів або іншого майна [366].

Слід зазначити, що в податковому праві застосовується наступне визначення економічною діяльністю визнається всяка діяльність з виробництва і (чи) реалізації товарів (робіт, послуг), а також будь-яка інша діяльність, спрямована на отримання прибутку (доходів), незалежно від результатів такої діяльності.

До економічної діяльності відносяться, зокрема, діяльність підприємця, фінансова або посередницька діяльність, довірче управління майном, надання однією особою іншій певних прав або прийняття однією особою перед іншою зобов'язань вчинити певні дії або утриматися від здійснення таких на відшкодувальній основі.

Згідно норм чинного законодавства, не відносяться до економічної діяльності [353]:

- 1) діяльність органів, що входять в систему органів державної влади і управління, органів місцевого самоврядування, безпосередньо пов'язана з виконанням покладених на них функцій;
- 2) виконання фізичною особою обов'язків у рамках стосунків, регульованих законодавством про працю або про державну службу;
- 3) виконання фізичною особою обов'язків, пов'язаних безпосередньо із

службою в рядах Збройних Сил України, в правоохоронних або прирівняних до них органах;

- 4) благодійна діяльність;
- 5) релігійна діяльність [364].

Таким чином, податкове право під економічною діяльністю розуміє діяльність, пов'язану з підприємництвом. Отже, поняття "Інша економічна діяльність" відрізняється від поняття "Економічна діяльність", використаного в податковому праві, оскільки в кримінальному кодексі під іншою економічною діяльністю розуміють діяльність, не пов'язану з підприємництвом. З цього категоріального аналізу виходять конкретні практичні висновки, які будуть викладені нижче.

Отже, використання грошових коштів або іншого майна для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності означає не лише здійснення будь-яких видів угод або інших активних дій, але і володіння майном, вживання його для своєї потреби.

Таким чином, використання грошових коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом, для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності, означає здійснення будь-яких видів угод або інших дій з грошовими коштами або іншим майном, придбаними свідомо незаконним шляхом, а також здійснення правомочності користування відносно вказаних грошових коштів або іншого майна.

Звідси витікає, що вже знаходження грошових коштів, придбаних свідомо незаконним шляхом, на рахунках юридичної або фізичної особи або знаходження іншого майна, придбаного свідомо незаконним шляхом, на балансі організації є основою для притягнення до кримінальної відповідальності. Якщо, як було вище з'ясовано, використання майна означає, зокрема, здійснення правомочності користування цим майном, то не існує теоретичних перешкод до твердження про те, що дія аналізованої статті КК України поширюється і на інші елементи класичної тріади "володіння — користування — розпорядження", які в сукупності складають право власності

[350].

Це означає, що на законних підставах не можна бути власником майна, придбаного свідомо незаконним шляхом, а також здійснювати інші майнові права разом з правом власності, до яких, зокрема, відносяться: право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою; право постійного (безстрокового) користування земельною ділянкою; право господарського ведення майном і право оперативного управління майном.

Аналіз впливу українського законодавства на тіньовий і нелегальний обіг капіталу, виконаний в ході дослідження, дозволив узагальнити, розмежувати і уточнити окремі його норми, а також дійти висновку про необхідність його вдосконалення у напрямі кореспонденції усіх актів, з метою підвищення ефективності його застосування.

1.3. Нормативно-правові аспекти протидії тіньовій економічній діяльності

Впродовж останніх років світова економіка зазнає глибокі зміни, обумовлені прискоренням темпів розвитку процесів глобалізації. Це стало можливим в умовах відносної стабілізації політичної обстановки, прискореного розвитку комунікацій в 90-і роки на базі нових переважно комп'ютерних технологій, в основі яких лежать революційні зміни в області інформатики.

Глобалізація та зміни в міжнародних зв'язках викликають безліч суперечок і є причиною дискусії на тему про користь і небезпеки, які вони привносять до різних аспектів функціонування держав [45].

Незалежно від різних точок зору на проблему глобалізації, безперечним є те, що у сучасному світі у рамках світових процесів злочинність також набуває глобальні масштаби. Вона перестала бути ізольованою, місцевою проблемою деяких регіонів або навіть окремих країн, вона стала бути

викликом для усієї світової спільноти. Злочинці використовують досягнення сучасної цивілізації : сучасні засоби зв'язку і комунікації, швидкість і анонімність проходження інформації, капіталів і матеріальних благ.

З'явився новий феномен - міжнародна організована злочинність, функціонування якої вже необхідно розглядати не в політичних і географічних межах окремих держав, а у рамках усієї світової спільноти. Розвиток організованої злочинності носить не лише кількісний, але і якісний характер, який пов'язаний з можливостями використання кримінальним співтовариством, наступних чинників [44]:

- розширення ринку товарів і послуг;
- розвиток технологій;
- полегшення доступу до інформації;
- вільніший доступ до капіталу;
- зниження впливу і контролю держави у сфері економіки, особливо над переливаннями капіталу;
- зростання безробіття і бідності в певних районах.

У результаті відбувається розвиток і розширення такої складової економічної діяльності, яка не укладається в норми, що склалися і узаконені.

Цей сектор економіки в різних країнах називається по різному:

- у французькій літературі — «підземна», «неформальна» економіка;
- у італійській — «таємна», «підводна»;
- у англійській — «неофіційна», «підпільна», «прихована»;
- у німецькій — «тіньова».

Поняття тіньової економіки не є новим для зарубіжної і вітчизняної економічної науки, проте в контексті нових реалій проблеми «тіньової економіки», що розглядаються нами, представляють підвищену актуальність, вимагають особливої методики і обліку усіх принципів пізнання, обумовлюють необхідність глибокого і усебічного дослідження цього феномену, що є одну з головних загроз для економічної безпеки держави.

Проблеми неформальної, тіньової економіки активно почали вивчатися

з другої половини ХХ століття. Проте єдиного загальноприйнятого поняття тіньової економіки не сформульовано. Різноманіття позицій учених обумовлене відмінностями в характері вирішуваних завдань, а також в методології і методиці дослідження [42].

Проте, наукою і практикою вироблений ряд критеріїв віднесення економічних явищ до тіньової сфери: здійснення економічної діяльності поза офіційним контролем, регламентацією, з прихованням, маскуванням її значимих параметрів від правоохоронних і контролюючих органів; отримання економічної вигоди у формі незаконного привласнення економічних благ.

У рамках цієї роботи тіньову економіку необхідно розглянути, передусім, як область, де починають формуватися кримінальні капітали, які в подальшому будуть легалізовані. Таким чином, для того, щоб простежити увесь шлях «брудних» грошей, починаючи з процесу їх утворення і закінчуючи механізмами і формами їх подальшого «вливання» в легальну економіку, необхідно детально зупинитися на структурі тіньової економіки.

Якщо розглянути підходи вітчизняних учених до визначення структури тіньової економіки, то необхідно відмітити різноманітність методологічних основ для її класифікації [53]:

- за сферами діяльності (виробництво, торгівля, сфера послуг і так далі);
- за мірою криміналізації, тобто невідповідності закону (кримінальна і некримінальна);
- за соціально-економічною сферою (державний сектор, приватний, кооперативний, індивідуальний і так далі);
- за регіональною ознакою;
- за характером причин її утворення;
- за способам витягання доходів і так далі.

Можна зустріти в науковій літературі і інші варіанти структури тіньової економіки, яка використовується фахівцями. У структурі тіньової економіки дослідники виділяють три типи тіньових економічних стосунків : некримінальні, напівкримінальні і кримінальні.

Перший тип (некримінальний) включає економічні відносини між фізичними і юридичними особами, що не носять кримінального характеру, але не зареєстровані в органах державної влади, не контрольовані державними органами. Це свого роду «паралельна» економіка, заснована на прихованні економічної діяльності.

Другий тип тіньової економіки складається з системи полукримінальних фіктивних економічних відносин, в основі яких задоволення корисливих інтересів здійснюється у зв'язку з недосконалістю діючої системи господарювання, деформаціями в її механізмі.

Третій тип тіньової економіки характеризується забороненими видами підприємницької діяльності, виключеними з нормального економічного життя, як несумісні з нею, руйнівні засади цивілізованого суспільства.

Цей підхід використовувався для розрахунків тіньової економіки в 80-х роках минулого століття і за оцінками фахівців, був близький до оптимального, стосовно структури явищ тіньової економіки, що була тоді.

Розглядаючи структуру тіньової економіки з позицій державно-управлінського підходу, визначемо її, як деструктивну і статутну економіку, що функціонує поза правовим полем, структура тіньової економіки включатиме два сектори: деструктивну і статутну економіку. Деструктивна тіньова економіка - це та частина економіки, яка руйнує або стримує розвиток суспільства, природи і функціонує, незважаючи на заборонні її правові норми [70].

Тіньова деструктивна економіка у свою чергу складається з наступних трьох блоків. Перший блок - хомо (людина) деструктивна економіка. Вона включає:

а) види економічної діяльності, формувальні і задовольняючі ірраціональні потреби людини (нарко- і порнобізнес, ігровий бізнес, проституція);

б) виробництво і реалізацію продукції, загрозливої життю і здоров'ю людей (неякісні харчові продукти, побутова техніка, що не відповідає

стандартам з безпеки);

в) замах на приватну власність (крадіжки майна з квартир і будинків, викрадення автомобілів і тому подібне);

г) злочини проти особи громадян в корисливих цілях (вбивства, викрадення і продаж дітей);

д) порушення правил охорона праці, загрозна здоров'ю і життю працівників.

Другий блок - соціодеструктивна економіка, що містить ті форми економічної діяльності, які руйнують або уповільнюють розвиток економіки, суспільства в цілому. Стосовно нинішнього етапу розвитку України, до найважливіших з них слід віднести:

- незаконні процеси приватизації;
- розкрадання державного і громадського майна;
- перешкоди законної підприємницької діяльності;
- монополістичні дії і обмеження конкуренції;
- незаконне підприємництво;
- свідомо неправдива реклама;
- виготовлення і збут підробних грошей або цінних паперів;
- контрабанда;
- ухилення від сплати податків;
- обман споживачів;
- злочини у сфері комп'ютерної інформації;
- злочини проти державної влади і інтересів державної служби;
- злочини проти правосуддя в корисливих цілях;
- злочини проти світу і безпеки людства (виробництво або поширення зброї масового ураження, найманство).

Третій блок – еколого-деструктивна економіка, що включає :

а) хижацьке використання ресурсів природи (порушення правил охорони і використання надр, лісів, рибних запасів, тваринного світу);

б) забруднення довкілля (землі, вод, атмосфери) шляхом здійснення економічної діяльності з рівнем викидів, що перевищує встановлені параметри[72].

Приведені переліки конкретних видів деструктивної діяльності в усіх трьох блоках можна було б і продовжити. Тут важливо відмітити головне, що тільки діяльність, стримуюча громадський прогрес, яка знаходиться поза правовим полем, є тіньова економіка. З іншого боку, економічний аналіз дій тих або інших форм діяльності на соціально-економічний розвиток може і повинен привести до формування суспільної свідомості, спонукаючої до прийняття офіційних правових норм, що їх регулюють. І тільки після цього вони набудуть статусу тіньової економіки.

Таким чином, структура тіньової економіки періоду командно-адміністративної системи має чітко позначені специфічні риси, витікаючи з особливостей функціонування системи, методів управління і механізмів витягання доходів суб'єктів тіньових стосунків, побудованих на основі постійного дефіциту, приписок, системи неформальних взаємодій, привілеїв і так далі, які носять у своїй більшості деструктивний характер. Система, що склалася, не могла забезпечити ефективний розвиток економіки, задоволення потреб населення і мала бути реформована, що і сталося у більшості країн Східної Європи. Це повинно було привести до витіснення тіньової економіки, проте процес реформування економіки став супроводжуватися небаченим ростом масштабів і різноманітності тіньових економічних явищ [76].

На сучасному етапі методологічною основою усебічного розгляду тіньової економіки є системний підхід (що є основним принципом системного аналізу), який отримав останніми роками широке поширення в якості інструменту рішення складних завдань в найрізноманітніших сферах діяльності. Системний підхід зумовлює необхідність розгляду тіньової економіки в тій безлічі зовнішніх і внутрішніх відносин, в яких вона існує. Тіньова економіка, маючи певний набір властивостей, може бути охарактеризована як економічна система.

В процесі економічної діяльності відношення між людьми функціонують як певна система, що включає об'єкти і суб'єкти цих стосунків, різні форми зв'язків між ними. За словами Горбуліна В [71], економіка кожної країни - це велика система, в якій багато різних видів діяльності, і кожна ланка, компонент системи може існувати тільки тому, що отримує що-небудь від інших, тобто знаходиться у взаємозв'язку з іншими ланками.

Таким чином, економічна система - це особливим чином впорядкована система зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних благ і послуг.

Відповідно до сучасних положень системного підходу і економічної теорії українськими вченими була розроблена загальна структура тіньової економіки як складного системного об'єднання.

При такому підході тіньова економіка складається з двох частин: некримінальних економічних стосунків і кримінальних економічних стосунків.

Кримінальна економіка (кримінальні економічні відносини) є частиною тіньової економіки, що являється сукупністю економічної, організованої і професійної злочинності, яка спрямована на виробництво товарів, робіт і послуг, утворення і розподіл доходів злочинним шляхом. У структуру кримінальної економіки входять як відносини, засновані на принципі добровільності (наркоторгівля, незаконна торгівля зброєю та ін.), так і на односторонньому волевиявленні (крадіжка, розбої, рекет), причому друга група стосунків відноситься до кримінальної економіки з певною долею умовності, бо вона пов'язана з розподілом національного багатства країни [78].

Специфіка кримінальної тіньової економіки полягає в тому, що вона завдає прямої і непрямой, матеріальної і нематеріальної шкоди суспільству.

Приховання економічної діяльності викликає перерозподіл доходів і власності шляхом деформації податкової політики і податкових стосунків. Несплата податків веде у свою чергу до деформації української бюджетної сфери, що проявляється в скороченні витрат державного бюджету і зміні його структури. Скорочення доходів бюджету є причиною недофінансування

державних інститутів регулювання економіки (контролюючих, правоохоронних органів), їх послаблення і деградації в той період, коли найбільш сильна потреба в забезпеченні прав і законних інтересів учасників економічних стосунків. Зменшується роль держави в постачанні на ринок громадських благ - освіта, охорона здоров'я, культура, які фінансуються на 30-50%.

У складі кримінальної економіки можуть бути виділені наступні елементи [81]:

- незаконні економічні стосунки у сфері легальної економічної діяльності (економічна злочинність і адміністративні делікти);
- прихована економіка - дозволена законом діяльність, яка офіційно не показується або применшується суб'єктами, що здійснюють її, в цілях ухилення від сплати податків, внесення соціальних внесків або від виконання визначених законом зобов'язань (податкові правопорушення і злочини);
- сфера нелегального бізнесу, пов'язаного з виробництвом, реалізацією і споживанням дозволених в цивільному обороті товарів і послуг без ліцензії і спеціального дозволу;
- сфера нелегального бізнесу, пов'язаного з виробництвом, реалізацією і споживанням заборонених в цивільному обороті товарів і послуг, при якому має місце трудовий процес, а товари, що випускаються, і послуги мають ринковий попит (зброя, наркотичні засоби і так далі);
- сфера нелегальної зайнятості;
- сфера кримінального промислу, у рамках якої кримінальні доходи витягаються на базі систематичного здійснення традиційних загальнокримінальних злочинів;
- сфера послуг, пов'язаних із застосуванням або загрозою застосування насильства в економічних відносинах (замовні вбивства, тероризм). Мета цього виду діяльності - силове забезпечення функціонування кримінальної економіки, пригнічення конкуренції і соціального контролю насильницькими методами, за допомогою скоювання загальнокримінальних

злочинів. Розвиток цієї сфери пов'язаний з комерціалізацією загальнокримінальної насильницької злочинності;

- сфера виконання тіншових (неформальних) норм, що регулюють сферу кримінальної економічної діяльності;
- незаконні економічні відносини у сфері політичного ринку, політичної діяльності;
- незаконні економічні відносини в системі державної і муніципальної служби, пов'язані з врегулюванням економічних стосунків, прийняттям і виконанням економічно значимих рішень [86].

У доповіді про соціальний розвиток в 1999 році, підготовленої ООН, констатується, що глобалізація створює безліч можливостей для розвитку злочинності, яка все ширше охоплює весь світ, значно випереджаючи темпи і досягнення міжнародної співпраці, що розвивається з метою боротьби із злочинністю. У вказаній доповіді зафіксовано, що прибуток злочинних синдикатів досягає в цілому 1,5 трильйонів доларів США в рік. Ці суми утворюються переважно в таких сферах, як торгівля наркотиками, контрабанда зброї, торгівля людьми, яка нерідко пов'язана з організованими формами проституції, організація нелегальної еміграції (за деякими оцінками, число нелегальних емігрантів складає близько 4 мільйонів чоловік щорічно) з регіонів з низьким рівнем життя і з конфліктних зон, розкрадання витворів мистецтва [90].

Існує безліч визначень організованої злочинності оскільки такій злочинності властива легкість пристосування характерних для неї діянь до змін, що відбуваються в громадських і державних структурах.

Відповідно до визначення Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол), організована злочинність - це «будь-яке об'єднання осіб, яке в міжнародному масштабі регулярно здійснює протиправні діяння з метою отримання не обмежених ніякими межами прибутків». У такому розумінні цього явища звертається увага на його глобальний характер, але при цьому слід враховувати те, що така злочинність має і власні національні погляди і

тому обмежуватися виключно діяльністю в межах однієї держави, не встановлюючи транснаціональних зв'язків, не можна.

На європейському ґрунті поняття організованої злочинності дане, зокрема, Х.Д. Швіндом, який виділяє наступні характерні для неї особливості [86]:

- наявність тривалого зв'язку між постійно співпрацюючими особами, серед яких домінуючу роль грають професійні злочинці;
- наявність організаційної ієрархічної структури, в якій панує жорстка дисципліна, компенсуюча турботу організації про безпеку її членів;
- реалізація цілей, заснована на плануванні, спеціалізації і розподілі завдань;
- динамічне пристосування діяльності до потреб населення;
- пристосування методів і засобів діяльності до умов і сфери цілей, що реалізуються;
- використання методів конспірації і контррозвідки;
- надання допомоги членам організації, що знаходяться у скрутному становищі, і їх сім'ям;
- мобільність і інтернаціональність.

Таким чином, можна виділити наступні ознаки, що характеризують механізм функціонування організованої злочинності :

- різноманітність злочинних організацій, в яких відсутня єдина організаційна і оперативна модель, що ускладнює організацію боротьби з ними;
- розташування баз в тих країнах, в яких наявні слабкі органи влади;
- використання зменшення значення державних кордонів, росту мобільності населення, розвитку міжнародної торгівлі, розвитку комунікаційних систем;
- поява категорії «гостинних» країн, в яких злочинні організації відмивають отриманий незаконним шляхом прибуток і заповнюють їх ринки нелегальними товарами;

- використання світової фінансової системи і особливо банківської системи для маскування джерел і власників незаконно придбаних фінансових коштів;
- розширення зв'язків з легальними економічними і політичними структурами, завдяки чому вони еволюціонують у напрямі симбіозу з державою шляхом вироблення угод з ним;
- створення багатогалузевої паралельної економіки, що має в розпорядженні власну робочу силу, системи розподілу фінансів і інформації;
- створення в середовищі транснаціональних злочинних організацій стратегічних союзів, що використовують елементи стратегічного планування своєї діяльності;
- створення мережових структур, що базуються на етнічних і споріднених зв'язках;
- послідовне і гнучке використання найсучасніших технологій;
- використання політичної боротьби і нестабільної обстановки в певних регіонах для розширення незаконної діяльності [85].

Ще однієї важливої складової тіньової економіки як об'єкту аналізу кримінології являється економічна злочинність. Її виникнення і розширення масштабів обумовлене діючою економічною системою України, недоліками економічної політики, інституціональним вакуумом, а також суб'єктивними причинами. Економічна злочинність в Україні стає невід'ємним елементом господарського життя, проникає в усі фінансово-господарські структури і галузі економіки. Негативна дія економічної злочинності на національну безпеку України нерівномірна, залежно від суб'єктів, що скоюють ці злочини, а також від галузей економіки, в яких вони здійснюються [97].

Існують найрізноманітніші визначення економічної злочинності, проте уперше громадськість дізналася про неї як про феномен «злочинності білих комірців». Належить цей образ американському кримінологу Е. Садерленду. У 1940 році саме він визначив її як комплекс правопорушень, що здійснюються шанованими особами з високим соціальним статусом у рамках

їх професійних обов'язків і з порушенням довіри, яка ним виявляється.

У роки другої світової війни проблеми чорного ринку в США вивчав М. Клайнард, що встановив, що в результаті порушення встановлених цін і норм розподілу споживачі і платники податків зазнали фінансових збитків, що багаторазово перевищують втрати від загально-кримінальної злочинності (1952 р.). Пізніше злочинні дії керівників підприємств проти соціальних прав своїх робітників досліджували Скотт (1974 р.), М. Клайнард і П. Йїгер, проаналізувавши господарську злочинність на 582 великих підприємствах (1980 р.), встановили, що за період з 1975 по 1976 роки від злочинних дій власників підприємств загинуло більше людей, ніж від злочинів проти життя, що здійснюються окремими злочинцями. Відомі американські кримінологи Р. Кларк і Е. Шур також торкалися питань економічної злочинності у своїх дослідженнях [98].

У Швеції відомий кримінолог і головний директор Ради з попередження злочинності при Департаменті юстиції Швеції Б. Свеннсон запропонував визначення економічного злочину як систематичного караного діяння корисливого характеру, здійснюваного у рамках господарської діяльності, що становить саму основу цього діяння (1983 рік), що триває.

У 80-і роки ці питання неодноразово розглядалися на різних міжнародних конгресах, у тому числі в системі Європейської Ради і Організації Об'єднаних Націй. Проте до єдиної думки при розгляді цієї проблеми учені так і не прийшли. Особливу складність викликало питання дефініції поняття економічної злочинності, а за відсутності чіткості і одноманітності в цьому питанні неможливо вирішити усі витікаючі звідси складнощі з правовим регулюванням цієї проблеми. Потрібно відмітити, що йдеться лише про поняття економіко-кримінології, оскільки кримінально-правового поняття доки не існує [102].

Комісія з питань організованої злочинності, створена в 1986 році президентом США Рональдом Рейганом, у своєму звіті про роботу вказала наступні складові частини економічної злочинності [122]:

- наявність кримінальної групи, кістяк якої складають особи, яких об'єднують расові, етнічні або інші зв'язки;
- діяльність покровителів і осіб, що «прикривають» інтереси злочинної групи;
- допомога з боку частини суспільства і фахівців, готових робити послуги кримінальній групі.

Розглядаючи характерні особливості більшості існуючих підходів до економічної злочинності, дослідники виділяють ознаку, що цей злочин скоюється в процесі професійної діяльності. В зв'язку з цим деякі учені підрозділяють економічну злочинність на два види:

- злочинність по роду зайнятості;
- злочинність корпорацій (сюди ж відносять і «злочинність білих комерційців»).

До першого виду автори відносять злочини, що здійснюються індивідом для особистої вигоди в процесі професійної діяльності, а також злочини, що здійснюються службовцями проти своїх підприємців. До другого виду вони відносять злочини представників адміністрації корпорацій, що здійснюються з метою принести прибуток самої корпорації, а також злочини корпорацій в цілому.

Робоча дефініція " злочинності білих комерційців ", якою користуються правові органи США, виходить з того, що це будь-яка ненасильницька діяльність, яка в основному охоплює традиційне поняття обману, введення в оману (тобто приховання, маніпулювання, зловживання довірою, хитрощі, дії в обхід закону)[131].

Міжнародний конгрес ООН з боротьби із злочинністю 1975 року поставив злочинність «білих комерційців» в число найбільш небезпечних, представляючих своєрідну «форму бізнесу», і сформулював її основні риси [129]:

- здійснення злочинної діяльності в цілях отримання економічної вигоди;

- зв'язок з певними формами організації;
- використання професійної або посадової діяльності;
- високе соціальне становище суб'єктів цієї злочинності;
- володіння політичною владою.

Звертаючись сьогодні до проблем України, необхідно відмітити, що «злочинність білих комірців» перетворилася на одне з самих широко поширених явищ, однією з форм якого виступає корупція владних структур, проте уся повнота соціальної небезпеки цього явища в суспільстві так і не усвідомлюється і належних заходів боротьби з викорінювання не здійснюється [140].

Таким чином, в якості основних ознак економічної злочинності слід назвати:

1. Корисливий характер. Їх метою є отримання вигоди в результаті привласнення економічних ресурсів з порушенням принципу еквівалентності. Ця ознака визнається обов'язковою. При цьому злочин може бути скоєний в цілях отримання особистої вигоди, в інтересах третіх осіб або організації.
2. Здійснюються в процесі професійної діяльності. Пов'язана з договорами і зобов'язаннями, які виникають у суб'єктів між собою і з державою, необхідними для виробництва, переробки, придбання, розподілу і обміну матеріальних благ і послуг.
3. Колективність жертв, прихований для суспільства характер злочинів, велика відстань між жертвою і злочинцем.
4. Об'єктом посягання є економіка в цілому, окремі її сектори, приватно-підприємницька діяльність, групи громадян.
5. Анонімність жертв. Ця ознака вказує на ту обставину, що процес віктимізації відбувається в основному приховано від самої жертви.
6. Наявність двох суб'єктів - юридичного (злочинність корпорацій) і фізичних осіб (злочинність за родом зайнятості), діючих від імені і в інтересах підприємства. Юридична особа є суб'єктом злочину лише в тих країнах, де законодавством передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб

(США, Франція).

7. Істотний збиток, що заподіюється економічним інтересам держави, приватного підприємництва і громадян.

8. Множинний характер.

9. Перерозподіл матеріальних благ як наслідок економічних злочинів.

10. Характер, що триває, систематичний [143].

Серйозну увагу учені приділяють чинникам, сприяючим скоюванню економічних злочинів. Багато учених звертають увагу на те, що чинники змінюються залежно від соціально-економічної і політичної ситуації в країні. Під час економічних криз економічна злочинність зростає, що пояснюється загостренням конкурентної боротьби і прагненням «вижити» у важкій ситуації. Найбільш характерно це для злочинності корпорацій. Відзначається також, що саме володіння економічною владою полегшує можливості для скоювання злочинів з метою отримання наживи, що підтверджує тезу «влада веде до розкладання». Одним із сприяючих чинників визнається те значення, яке традиційно надається матеріальному успіху і владі, як основі становища в суспільстві. Коли законне використання влади не дозволяє досягти бажаних матеріальних благ і політичних цілей, для їх досягнення може бути використане зловживання владою. Збільшені амбіції, родинні зв'язки посилюють спокусу скористатися своїм соціальним положенням для створення незаконним шляхом свого благополуччя [174].

Крім того, важливим чинником є недосконалість законодавства в цій області, а також висока латентність економічних злочинів і складність їх виявлення і розслідування. М'якість покарання сприяє тому, що корпорації, як правило, уникають негативних наслідків для себе, оскільки оплата штрафів списується як діловий ризик або переноситься на споживачів за допомогою підняття цін. У основі здійснення більшості економічних злочинів лежить уміле використання недоліків і пропусків в законодавстві і недосконалості фінансової системи, складність і багатоступінчатість торговельно-

економічних зв'язків, некомпетентність і юридична непоінформованість, безпечність, безвідповідальність і надмірна довірливість керівників підприємств і приватних підприємців [178].

Таким чином, виходячи з сучасних світових реалій, хотілося б акцентувати увагу на найважливіших тенденціях розвитку української тіньової економіки.

1. Однією з головних особливостей сучасної тіньової економіки на сьогодні є її криміналізація, підвищення долі економічної злочинності, зростання впливу організованої злочинності. Практика демонструє адаптивність шахрайських схем, їх диверсифікацію, перетворення в інтернаціональні, дифузю в органи влади, технологічність і кваліфікованість. За даними проведеного соціологічного дослідження, більшість (65%) опитаних експертів МВС України вважають, що організована злочинність є одним з найважливіших чинників криміналізації тіньової економіки. Організована злочинність прагне отримати під свій контроль цілі галузі економіки (алюмінієву промисловість, автомобіле-будування та ін.) [222].

Нині тіньова і кримінальна економіка є складовим елементом усієї господарської системи України і характеризується такими рисами, як поширення прихованої зайнятості, відхід від податків, втеча капіталу за кордон, ведення «чорної» бухгалтерії, човникова і бартерна торгівля, корупція і так далі.

2. Серед чинників, які сприяють проникненню організованої злочинності в усі галузі економіки, головною залишається корупція в державних органах. Дослідники відмічають, «що корупція веде до розширення тіньової економіки, збільшення її об'ємів, залученню до неї усе нових і нових трудових ресурсів, капіталу і інтелекту».

Найбільш яскравою тенденцією сучасної злочинності стало прагнення кримінальних структур закріпитися в економіці, політиці, в системі державної влади і управління. Цьому значною мірою сприяє відсутність з боку держави і усього суспільства ефективного контролю за походженням і рухом капіталів,

фінансових і матеріальних ресурсів.

Корупція є основним способом приховання фактів тіньової економічної діяльності, забезпечення функціонування, у тому числі і кримінальної економіки. Між тіньовою економікою і корупцією спостерігається складна взаємозалежність. За допомогою хабарів тіньові ділки впливають на державних службовців з метою приховання доходів, отриманих від незаконної діяльності. З іншого боку, частина доходів, отриманих від тіньової економічної діяльності, спрямовуються на підкуп чиновників [304].

Офіційні масштаби корупції в Україні невеликі: в рік виявляється близько 6 тис. посадових злочинів, з них близько 3 тис. фактів отримання хабарів. В той же час експерти відмічають дуже високі розміри корупції в Україні, які перевищують сім мільярдів дол. США в рік.

Корупція, будучи кримінальним явищем, грає і криміногенну роль, стає чинником, сприяючим здійсненню економічних правопорушень, у тому числі і злочинів [210].

3. Дослідники відмічають таку тенденцію організованої злочинності, як генералізація, ускладнення видів злочинної діяльності, міжнародне розділення злочинної діяльності, вихід внутрішньодержавних організованих злочинних груп за межі однієї країни, пов'язаний з процесом глобалізації. Багато організованих злочинних груп прагнуть інтегрувати злочинний бізнес, розгортають свою злочинну діяльність на міжрегіональному і навіть міжнародному рівні.

Глобалізація тіньових економічних відносин і транснаціоналізація злочинності веде до того, що українська тіньова економіка і світ злочинності все більш і більш втягуються в глобальну тіньову економіку і міжнародне кримінальне співтовариство. У цьому сенсі Україна стає полем дії міжнародних кримінальних сил, їх взаємодії з українським кримінальним співтовариством. Україна перетворюється також на транзит основних кримінальних потоків, пов'язаних з наркотрафіком, контрабандою, торгівлею зброєю, незаконною міграцією, тісно пов'язаною з нею торгівлею «живим

товаром». Позичіонування України у сучасному світі повинне враховувати і цю сторону сучасного світоустрою з відповідними політико-правовими висновками для теорії і практики національної безпеки [209].

4. Найбільш важливою і тривожною тенденцією ставати формування кримінального кругообігу капіталів, розширення кількісних масштабів тіньової економіки за рахунок її здатності до відтворення, проникнення кримінальних структур в легальний бізнес, що в першу чергу пов'язане з розвитком і використанням різноманітних форм і способів відмивання грошових коштів.

Аналіз організованої злочинності у сфері економіки, показав дуже невтішні результати.

По-перше, нині встановлено, що доходи, отримані від діяльності організованої злочинності, широко використовуються для інвестування в інші області тіньової економіки. На думку працівників господарюючих суб'єктів, організовані групи контролюють організації фінансово-кредитної сфери (53% опитаних), організації споживчого ринку (47%), підприємства паливно-енергетичного комплексу (46%). Дуже прибутковим для організованої злочинності є підпільне виготовлення і реалізація лікєро-горілочаної продукції (близько 40 млн. дол. В рік). О. С. Калінус і А.О. Шорор, досліджуючи світові тенденції організованої злочинності, приходять до висновку про те, що «організована злочинність в усіх своїх проявах передусім - явище економічне [213].

Висновки до першого розділу.

Таким чином, на основі проведенного у першому розділі дослідження, можна сформулювати наступні висновки.

По-перше, деформацію фінансових відносин визначено як фактор виникнення тіньової економічної діяльності. На основі проведенного аналізу

деформацій розвитку тіньової економіки можна зробити висновок про те, що хоча нелегальна діяльність може дати деякі переваги підприємствам, що практикують її збільшення прибутку, працівникам (отримання можливості працювати) або споживачам (можливість отримати товари та послуги за нижчими цінами), вона не вносить удосконалень у систему регулювання економіки, а лише призводить до посилення протидії на існуючих ринках. Розвиток нелегального сектора завдає шкоди національній економіці та опосередковано - іншим економічним агентам, які діють у рамках закону.

По-друге, податкову сферу позначено як найбільш уразливу з погляду тіньової економічної діяльності у регіоні. Весь перебіг податкових реформ, рівень та глибина опрацювання податкового законодавства в цілому, окремих нормативних актів, можливі соціальні наслідки, зумовлюють гостру необхідність та актуальність проведення комплексних, поглиблених, із залученням фахівців різних галузей права та економіки, системно-правових досліджень оподаткування, які й мають стати основою побудови податкової доктрини всієї роботи з кодифікації податкового законодавства та протидії тіньовим явищам.

По-третє, ревізія обґрунтована як інструмент контролю за виникненням тіньових відносин у фінансовій сфері. Ревізія є найефективнішим і достовірним методом фінансового контролю, особливо з метою подальшого контролю. За наявності на об'єкті всіх необхідних документів, ревізія може дати вичерпну відповідь про використання коштів у періоді, що перевіряється. Саме тому, коли розслідуються економічні злочини, призначається ревізія фінансово-господарської діяльності об'єктів, що цікавлять слідство, в цілому або окремих аспектів цієї діяльності.

По-четверте, виявлено напрями посилення контролю тіньової економічної діяльності у податковій сфері. Найшвидша реалізація зазначених заходів реформування податкової системи дозволить привести податкову систему у відповідність до завдань досягнення економічного зростання, істотно підвищити збирання податків. Лібералізація податкової системи та

помітне посилення захищеності платників податків сприятимуть покращенню інвестиційного клімату та поверненню у легальну сферу капіталів, виведених з-під оподаткування.

Розглянуто заходи впливу регіональних органів влади на фінансову тіньову економічну діяльність. Для формування повноцінної правової бази державного фінансового контролю не менш важливо ухвалити закон про боротьбу з корупцією та протидію відмивання злочинних доходів, внести поправки до Бюджетного кодексу України. Важливий момент у вдосконаленні державного контролю – це чітка ієрархія контролюючих органів. Аналіз норм законодавства показав, що базисну (засадничу) роль в цій системі грають норми кримінального законодавства, легалізації злочинних доходів, що регулюють протидію. Система забезпечувальних норм, завдання яких полягає в підвищенні ефективності реалізації кримінального законодавства, визначає перелік і ознаки підозрілих операцій, об'єм інформації, що повідомляється про них, порядок її зберігання і так далі, крім того, вони встановлюють обов'язок учасників фінансового обороту повідомляти в компетентні органи про підозрілі фінансові операції.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Міжнародний досвід протидії кримінальним капіталам та тіньовій економічній діяльності

Фінансова система держав зі стійкою, цивілізованою економікою дозволяє відпрацювати алгоритм формування, розвитку і функціонування механізму, спрямованого на усунення її кримінального і тіньового секторів, визначити стратегію і тактику держави у вирішенні проблеми протидії відмиванню нелегальних доходів.

Незважаючи на особливості економіки кожної країни, наявність різних видів фінансових злочинів, існує багато загальних для міжнародного співтовариства проблем і варіантів їх рішень. Зближення різних національно-державних механізмів протидії було забезпечене в результаті конференцій, що проводилися останніми роками, засідань, обміну досвідом представниками різних країн [14].

Критичне сприйняття вживаних в розвинених країнах заходів у боротьбі з нелегальними доходами дозволить Україні оцінити і порівняти дієвість сучасних систем національної безпеки, уникнути помилок, використати досвід інших країн при побудові власної державної системи протидії відтоку капіталів і незаконному отриманню доходів.

Вивчення зарубіжного досвіду набуває особливу актуальність у зв'язку з тим, що Україна ще тільки починає вибудовувати систему протидії легалізації злочинно отриманих доходів. Нашій державі належить здійснити низку важливих законодавчих і організаційно-технічних заходів, з тим, щоб створити ефективний механізм, що перешкоджає відмиванню злочинних грошей і легалізації майна [8].

Вирішення проблеми припинення нелегальних доходів має специфічні особливості в окремих країнах, та потребують детального аналізу.

Заходи Фінляндії у сфері боротьби з відмиванням грошей спрямовані на запобігання конверсії засобів, отриманих в результаті кримінальної діяльності, в активи, що мають вигляд законних.

Фінансові органи Фінляндії основну увагу приділяють підвищенню ефективності системи контролю за рахунком розробки централізованої системи звітності, розширення практики обов'язкового представлення доповідей про підозрілі операції відносно деяких видів нефінансової діяльності і створення спільно з сусідніми країнами системи превентивних заходів, спрямованих на боротьбу з відмиванням брудних грошей [453].

Серед багатьох заходів, здійснюваних урядом Фінляндії, найбільш значним кроком у сфері вдосконалення законодавства було введення в дію з 1 березня 1998 р. Акту про запобігання і припинення відмивання грошей, відповідно до якого створений центральний орган (Центр інформації з відмивання грошей) в Національному бюро розслідувань, призначений для зосередження усіх звітів про підозрілі операції.

Позитивним було і те, що сталася відмова від двох етапної структури системи доповідей, що вимагала повідомлення про відповідну діяльність у фінансовий наглядовий орган і Міністерство охорони здоров'я і соціальних послуг, які аналізували ці повідомлення, перш ніж передати їх в поліцію.

У сферу дії вищеназваного Акту включені усі фінансові інститути разом з ігровими закладами, тоталізатором казіно і агентами з продажу нерухомості. Згідно цього законодавчого акту, формулювання злочину з відмивання нелегітимних грошей застосовується по відношенню майже до усіх злочинних дій. Дослідження показує, що у Фінляндії вказаний Акт забезпечує достатню базу для боротьби з відмиванням грошей у фінансовому секторі країни. Його прийняття свідчить про певний прогрес в розширенні обов'язків окремих категорій нефінансових інститутів. В той же час одним з її недоліків, який доки ще не усунений, є відсутність тотального контролю виплат і переказів

грошових коштів, не усі види яких охоплюються вищеназваним Актом [445].

Аналіз показав, що органом, який координує заходи боротьби з відмиванням не легітимних грошей у Фінляндії, являється Центр інформації з відмивання нелегальних грошей. Він має в розпорядженні широкий спектр даних, а також ресурси, достатні для проведення розслідувань, що вимагаються, аналізу звітів, здійснення зворотного зв'язку, підвищення рівня обізнаності населення і професійної підготовки співробітників як у фінансовому, так і в не фінансовому секторах економіки на які поширюються положення Акту, а також співробітників правоохоронних органів.

Представляється, що нині система боротьби з відмиванням брудних грошей у Фінляндії в цілому відповідає усім міжнародним вимогам, а в деяких областях (таких, як надання взаємної юридичної допомоги) було прийнято законодавство, яке потенційно може бути дуже ефективним.

Значний інтерес, в плані використання зарубіжного досвіду, представляє система безпеки Швейцарії.

Так, наприклад, відповідно до ст. 305 кримінального кодексу Швейцарії, що має назву "Відмивання грошей", "хто здійснює дію, призначену для того, щоб приховати встановлення походження, знаходження або конфіскацію майнових цінностей, які, як він знає або повинен припускати, сталися в результаті скоєння злочину, карається ув'язненням або штрафом".

Ця боротьба держави з нелегальними потоками грошей підкріплена Федеральними актами. Так, в Швейцарії діє Федеральний закон про боротьбу з відмиванням грошей у фінансовому секторі, специфічною особливістю якого є його націленість саме на фінансово-кредитну систему країни. Названий закон також містить вичерпний перелік діянь, здійснення яких карається в кримінальному порядку [443].

Дослідження правової і цивільної сторони покарань за економічні злочини в Швейцарії дозволяє виділити їх юридичну вигострену чіткість.

Швейцарське законодавство про протидію відмиванню кримінальних доходів строго дотримується принципу, відповідно до якого кримінальне

покарання йде за відмиванням грошей, отриманих в результаті чітко визначених законодавством злочинів.

У Законі про боротьбу з відмиванням брудних грошей, прийнятому в США в 1986 р., міститься вичерпний перелік злочинів, що припускають отримання "брудних грошей", в який включені наступні види злочинних діянь :

хабарництво;

1. ввезення в США контрабандних товарів;
2. злочини проти громадських фондів, майна, архівів;
3. крадіжки, розтрата або зловживання з боку банківських службовців;
4. крадіжки, і хабарництво відносно програм, що фінансуються на федеральному рівні;
5. банківські шахрайські операції;
6. злочини, передбачені Законом про експорт від 1979 р.;
7. злочини, передбачені Законом про міжнародні надзвичайні економічні повноваження.

Необхідно підкреслити, що і США продовжують найактивніше працювати у напрямі вдосконалення системи протидії відмиванню злочинних доходів. Так, нині у стадії розробки знаходяться законопроекти про позбавлення прав володіння і про розширення числа видів здійснюваних і караних за кордоном правопорушень, що є основою для притягнення до відповідальності за відмивання нелегальних грошей в США [363].

Не можна не відмітити того, що значна увага приділяється вдосконаленню регулювання діяльності небанківських фінансових установ, зокрема, організацій з переказу грошей і пунктів обміну валюти.

У цій країні є ряд нововведень у вирішенні цих питань. Так, органами США по нагляду за банками була запропонована до введення регулююча норма, яка дістала назву "Знай свого клієнта". Відповідно до неї певні процедури боротьби з відмиванням грошей, включаючи вимогу про встановлення особи

клієнта і відповідні процесуальні дії, стали б стандартними.

Проте в США від введення вказаної норми доки відмовляються. В той же час положення законодавства, що перешкоджають відмиванню незаконно отриманих грошей, у тому числі вимоги про обов'язкове виявлення підозрілих операцій і донесення про них, залишаються в силі. Можна стверджувати, що економічна система безпеки США є однією з найкращих.

Сінгапур - це важливий фінансовий центр Азії з множиною місцевих і зарубіжних фінансових інститутів і сучасною, такою, що має заслужений авторитет банківською інфраструктурою. Це зробило його дуже привабливим для осіб, бажаних відмити засоби, отримані в результаті скоювання злочинів в зарубіжних країнах. Незаконне поширення наркотиків розглядається тут як нелегальна діяльність, яка забезпечує основний приплив в країну засобів, отриманих злочинним шляхом. При цьому більшість захоплених в Сінгапурі наркотиків проходять через нього транзитом до інших країн.

Політика Сінгапуру, спрямована на протидію легалізації грошей, заснована на жорсткому курсі запобігання поширенню наркотиків, який доповнюється строгими критеріями відбору банків і фінансових інститутів, бажаних працювати у відповідному фінансовому секторі, а також на строгому фінансовому контролі.

У жовтні 1997 м. Сінгапур прийняв Віденську конвенцію, а поправки, внесені в червні 1998 р., дозволили визначити відмивання грошей як злочин, що призводить до видачі винних відповідно до Акту про видачу злочинців. У законодавстві, у фінансових контрзаходах держави і процедурних аспектах діяльності правоохоронних органів в Сінгапурі є як сильні, так і слабкі сторони [545].

Аналіз існуючої тут системи протидії легалізації брудних грошей показує, що потрібні зміни в законодавстві, які мають бути спрямовані на забезпечення :

- застосування усіх відповідних заходів по відношенню не лише до поширення наркотиків, але і до інших серйозних злочинів;

- прийняття ясного і усебічного законодавства, що передбачає взаємну юридичну допомогу, засновану на міжнародній співпраці; деяких технічних змін положення про конфіскацію.

Приєднання Сінгапуру до Віденської конвенції і віднесення злочинів, пов'язаних з відмиванням нарко-грошей, до розряду тих, що вимагають видачі винних розцінюються як важливі позитивні кроки.

Проте відсутність законодавства, що регулює механізми надання взаємної юридичної допомоги, а також договорів з іншими країнами про які-небудь види юридичної підтримки, без чого неможлива ефективна співпраця, привело до значних труднощів у справі надання допомоги владі зарубіжних держав [530].

Португалія, яка звернена до східної частини Атлантичного океану довгим узбережжям, близька до Північної Африки і має культурні і мовні зв'язки з Африкою і Південною Америкою. Система законодавчих актів Португалії, спрямованих на протидію легалізації злочинно отриманих грошових коштів, дуже різноманітна.

Слід зауважити, що система протидії легалізації (відмиванню) злочинно отриманих грошей в Португалії є однією з найширших як з охоплення категорій кримінальних діянь, так і відносно міри її поширення на фінансові і не фінансові установи і комерційні підприємства.

Слід особливо підкреслити, що ефективність цієї системи оцінюється дуже скромно. Практичні результати досі були порівняно незначними, особливо ті, які пов'язані з уявленням донесень про підозрілі операції. Грошові суми, остаточно конфісковані за рішенням суду, також несуттєві порівняно з величиною заздалегідь затриманих активів і грошових коштів. Португалії, як і Україні, має провести складну роботу з трансформації державної політики у цій сфері [536].

Нова Зеландія відрізняється політичною стабільністю, розвиненою економікою і сучасним фінансовим сектором. Зареєстрована тут діяльність з відмивання брудних грошей має в основному внутрішній характер і, на нашу

думку, є відносно незначною в порівнянні з розмахом аналогічних злочинів в інших країнах. Аналіз показав, що Нова Зеландія використовується як транзитна країна при продажі наркотиків, а також для злочинних грошей, що йдуть з країн Центральної і Східної Європи, які після цього переправляються в офшорні фінансові центри країн Тихоокеанського регіону [552].

Слід зазначити, що влада Нової Зеландії вважає за краще використати особливий підхід до організації протидії легалізації грошей, покладаючись більше на ринок і загальні стимули, а не на забезпечення контролю за строгим виконанням вимог законів і розпоряджень. Підхід керівництва країни полягає в тому, що вищеперелічені заходи вважаються достатніми за даних обставин, у зв'язку з чим воно розраховує в основному на сприяння фінансових інститутів, працюючих за принципом саморегулювання.

Останні, на думку влади, зацікавлені у збереженні своєї репутації, тому вони прагнуть не допустити у своїх структурах відмивання грошей і пов'язаного з цим ризику для ділової активності. Таким чином, регулюючі державні органи мають непряме відношення до заходів боротьби з відмиванням нелегітимних грошей постільки вони покладаються на інституціональну інфраструктуру, що склалася.

При цьому заходи боротьби з відмиванням грошей, здійснювані банками, з одного боку, і небанківськими інститутами, а також нефінансовими організаціями — з іншою, розрізняються значною мірою. Остаточні висновки про їх вплив з відмивання брудних грошей в країні і вимагають усебічного аналізу[539].

Велике герцогство Люксембург відрізняється тим, що займає третє за значенням місце на європейському фінансовому ринку після Лондона і Парижу. Фактично це країна європейських банків вищого розряду. Можна припустити, що майже усі великі злочинні організації також представлені в Люксембурзі.

Наприклад, наявність і використання в країні певних організаційно-правових форм визначили спрямованість злочинів. У розвитку країни, як місця

зосередження фінансових коштів, істотну роль зіграла поява в люксембурзькому праві відповідно до Закону від 31 липня 1929 р. такої правової форми, як холдингова компанія. Люксембурзька холдингова компанія не може вести свою власну комерційну або промислову діяльність. Окрім зборів з вкладів у розмірі 1% при її створенні і абонентської плати у розмірі 0,2% від капіталу суспільства, з холдингової компанії не стягуються більше ніякі податки. Холдингова компанія може бути організована впродовж декількох днів. Зазвичай вона створюється у формі акціонерного товариства з мінімальним капіталом у розмірі 1250 тис. люксембурзьких франків або еквівалентом цієї суми в іншій валюті. Законом не передбачено проведення ніякої зовнішньої ревізії. Суспільство повинне створити бухгалтерію і представляти баланс в комерційний відділ суду у торгових справах [507].

Особи, що не проживають в Люксембурзі, не платять податків з доходу у зв'язку з діяльністю холдингової компанії. Крім того, не стягується податок на дивіденди, якщо вони не перевищують 10 % розміру капіталу. Створення холдингової компанії особливе вигідно у разі володіння і управління пайовою участю, патентами або цінними паперами. За допомогою банків можуть бути забезпечені найсприятливіші умови створення і управління компанією.

Представляє інтерес, на нашу думку, той факт, що банківський рахунок в Люксембурзі відкривається без особливих формальностей. Для цього слід заповнити і підписати банківський формуляр на відкриття рахунку, залишити зразок підпису, заяву про згоду із загальними комерційними умовами банку, а при необхідності — формуляр доручення. Усі ці формальності можна виконати поштою, у зв'язку з чим в пресі відзначається, що "для відкриття рахунку в Люксембурзі потрібна усього лише одна поштова марка".

Ідентифікація клієнта у зв'язку з укладенням договору з банком може і не проводитися, якщо здійснюється касова угода, при якій сума операції не перевищує 25 тис. швейцарських франків, незалежно від того, чи здійснюється угода за допомогою однієї або декількох операцій, між якими існує певний зв'язок. В процесі ідентифікації досить пред'явити паспорт, ідентифікаційну

карту, водійське посвідчення, посвідчення особи, інші рівноцінні державні документи [499].

З 1 січня 1997 р. в Князівстві Ліхтенштейн вступив в дію Закон від 22 травня 1996 р. про професійний обов'язок проявляти сумлінність при прийнятті майнових цінностей. Положення Закону вимагають від осіб, зайнятих в області фінансів, при прийнятті ними майнових цінностей встановлювати ідентичність економічного уповноваженого (довіреної особи). При цьому економічними довіреними особами називають тих, хто є бенефіціарами по відношенню до майнових цінностей. За наявності підозри про здійснення протизаконних дій Закон передбачає обов'язкове повідомлення про це в наглядові органи або державному прокуророві.

Згідно з чинним законодавством, той, хто не хоче бути ідентифікований у банку, може довірити майнові цінності адвокатові або довірентій особі для подальшого розпорядження, зберігання, вкладення. Таким чином, довіритель підлягає ідентифікації тільки з боку довіреної особи. Крім того, відкриття рахунків дозволене навіть адвокатам, довіреним особам або агентам, якщо вони ручаються за "чисте походження грошей".

При виникненні сумнівів в ідентичності партнера за договором або економічного уповноваженого необхідно провести повторну ідентифікацію. У випадку якщо вид і розмір операції викликають підозру в тому, що вона пов'язана з відмиванням грошей, необхідно встановити її економічну причину і мету, а також з'ясувати походження майнових цінностей.

Серед видів злочинної діяльності, характерних для країни, слід називати поширення наркотиків, організовану злочинність і фінансові злочини [496].

На тлі розглянутих країн, особливостями Ісландії є ізолюваність в географічному сенсі, невелика чисельність населення, відсутність значних зв'язків фінансового сектора з іншими державами. Тому нині Ісландія не випробовує серйозних проблем, пов'язаних з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності.

Аналіз підтверджує, що найістотнішими джерелами нелегальних засобів

в Ісландії є незаконна торгівля наркотиками і деякі різновиди економічних злочинів. До правопорушень, що найчастіше зустрічаються в країні, відносяться шахрайство, а також злочини, пов'язані з порушенням митних і податкових правил. Досить широко поширені незаконне ввезення тютюнових виробів, алкогольних напоїв і автомобілів з підробними накладними, причому майже уся злочинна діяльність з незаконного ввезення пов'язана з організованою злочинністю [456].

Ісландська влада, проте, не вважає, що вказані злочини значною мірою мають відношення до відмивання грошей. Було виявлено лише декілька таких випадків, пов'язаних передусім з торгівлею наркотиками.

У 1997 м. Ісландія ратифікувала Віденську і Страсбурзьку конвенції і прийняла зміни до Кримінального кодексу, які передбачають поширення покарання за відмивання грошей на засоби, отримані при скоюванні усіх злочинів, що містяться в ньому. При цьому, відмивання брудних грошей було виділене в Кримінальному кодексі як окремий кримінальний злочин.

Можна стверджувати, що в цілому система заходів боротьби з відмиванням незаконно отриманих грошей в Ісландії має міцний фундамент і відповідає більшості основних міжнародних вимог.

Гонконг, будучи великим міжнародним фінансовим центром, і після возз'єднання з КНР продовжує залишатися відкритим і доступним. Його фінансова система характеризується нерозвиненою податковою структурою, наявністю сучасних банківських можливостей і відсутністю контролю над валютними і обмінними операціями. Подібно до інших міжнародних фінансових центрів з аналогічними характеристиками, Гонконг потенційно схильний до загрози поширення явища відмивання брудних грошей.

Діяльністю, що призводить до отримання більшої частини злочинних доходів в Гонконзі, є торгівля наркотиками. Традиційне їх поширення в Гонконзі здійснювалося в двох формах: для внутрішнього ринку і транспортування в інші країни. Окрім торгівлі наркотиками головними джерелами незаконних засобів вважаються лихварство, азартні ігри (як у

нелегальних казино, так і за допомогою букмекерів) і економічні злочини [453].

Законодавство, спрямоване на боротьбу з відмиванням засобів, отриманих в результаті продажу наркотиків, уперше було прийняте в Гонконзі в грудні 1989 р. З того часу поліцейські сили країни, Митне і Акцизне управління отримали повноваження у сфері розслідування випадків відмивання наркогрошей. Крім того, для підвищення ефективності дії системи доповідей про підозрілі операції, пов'язані з відмиванням брудних грошей, і координації їх розслідування, коли на це є досить вагомі підстави, було створено Спільний підрозділ з розслідування фінансових злочинів, до якого увійшли представники обох вищеназваних управлінь.

Підкреслимо, що в Гонконзі розширено перелік злочинів, в результаті яких можуть бути отримані відмиванні кошти [373].

На наш погляд, заслуговує на увагу позитивний досвід Німеччини. Протидія відмиванню злочинно отриманих доходів в Німеччині ґрунтується на положеннях Закону про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками і іншими формами прояву організованої злочинності від 15 липня 1992 р., у зв'язку з прийняттям якого сталися відповідні зміни в Кримінальному кодексі ФРН, а також Закону про розшук доходів кримінально карного бізнесу (Закону про відмивання грошей) від 25 жовтня 1993 р.

Фінансово-кредитна установа зобов'язана проводити ідентифікацію особи при прийомі або видачі готівки, цінних паперів або дорогоцінних металів вартістю більше 20 тис. німецьких марок. Порогова сума складає також 20 тис. марок, коли організація здійснює декілька окремих фінансових операцій на загальну суму 20 тис. марок і більше, за наявності достатніх підстав вважати, що між ними є зв'язок.

При цьому, якщо впродовж певного часу, відмічена значна кількість однакових з точки зору виду, об'єкту або змісту угод фінансових операцій, необхідно регулярно підтверджувати наявність зв'язку між ними. Простий тимчасовий зв'язок або збіг за місцем самі по собі недостатні. Обов'язку

ідентифікації не настає, коли клієнтом однієї фінансово-кредитної установи є інша фінансово-кредитна установа, а також у разі перевищення порогової суми 20 тис. марок, якщо власники або співробітники підприємства регулярно вносять на його рахунок готівку або знімають її з цього рахунку [329].

Вона може не проводитися, якщо особа, предмет ідентифікації, безпосередньо відома тому, хто зобов'язаний здійснювати її, або вона проходило ідентифікацію раніше або офіційно працює на підприємстві з транспортування грошей.

У разі встановлення фактів, що вказують на те, що укладена фінансова угода служить відмиванню незаконно отриманих грошей або передбачувана угода може використовуватися для цієї мети, ідентифікацію слід проводити незалежно від досягнення порогової суми 20 тис. марок. Підозра повинна ґрунтуватися на конкретних фактах. Простих припущень, що не мають під собою реальної бази або позбавлених конкретному зв'язку з дійсністю, недостатньо.

Вони мають бути пов'язані з випадками незвичайної поведінки учасників при здійсненні фінансових операцій або відхиленнями від звичайної ділової практики. Подібні випадки перераховані в Підставах для підозр у відмиванні брудних грошей відповідно до § 261 УК ФРН, розроблених Федеральним відомством кримінальної поліції і Центральним фінансово-кредитним комітетом [286].

Установи, зобов'язані проводити ідентифікацію, повинні встановлювати ім'я і місце проживання особи, на рахунку якого проводяться фінансові операції, в цілях запобігання діяльності підставних осіб і виявлення тих, в чиїх економічних або правових інтересах робляться платежі. Закон про відмивання грошей містить пряму вказівку ідентифікуючому органу — встановити, на кого працює той, що ідентифікується — на себе або на іншу особу, про що слід просто запитати. Той, що ідентифікується не зобов'язаний в цьому випадку представляти які-небудь офіційні документи — цілком достатньо повідомлених їм відомостей.

Усі дані, отримані при ідентифікації клієнта, мають бути записані. Термін їх зберігання складає 6 років. Вони можуть бути використані тільки для розслідування кримінальних справ, пов'язаних з відмиванням брудних грошей, і попередніх йому обставин. Будь-яке інше застосування цих записів неприпустимо.

Представляється, що німецьке законодавство про протидію відмиванню незаконно отриманих грошей, не будучи вільне від недоліків, все ж являє собою приклад, гідний використання в процесі розробки відповідного законодавства іншими країнами.

Аналіз і узагальнення зарубіжного досвіду боротьби проти нелегально отриманих доходів служитиме створенню міцної міжнародної системи заходів, спрямованих на успішну співпрацю з забезпечення фінансової прозорості грошових потоків в різних країнах світу, що реалізують цю систему заходів в їх практичній діяльності [285].

Рекомендації FATF, Finsen і інших важливих міжнародних органів, хоча і базуються на аналізі діяльності боротьби з відмиванням «брудних грошей», але фрагментарність поза сумнівом, знижує їх значення для правоохоронних відомств України та інших країн, які встали на шлях активної протидії кримінальної легалізації значно пізніше багатьох країн Європейської спільноти.

Легалізація злочинних доходів є одним з найбільш динамічних кримінальних діянь у сфері економічної діяльності, громадська небезпека якого зростає не лише у зв'язку з масштабом відмивання «брудних» грошей, що щорічно збільшується, але і із-за постійної появи нових, все більш і більш латентних способів здійснення цих деліктів. За останніми даними, опублікованими в матеріалах Міжнародної конференції з протидії тіньовій економіці і відмиванням «брудних» грошей, щоденний грошовий обіг у світовій тіньовій економіці складає не менше 10 млрд. доларів, а загальне число «тіньових» (тобто мафіозних) мільярдерів перевершує кількість «законних». Аналіз численних даних, що поступають з різних джерел,

дозволив зробити висновок про те, що річний розмір відмиваних «брудних» грошей досягає 22-25 млрд. доларів, і це порівняно з річним бюджетом деяких країн [267].

Велике значення у протидії відмиванням нелегальних доходів має Конвенція Організації Об'єднаних Націй, спрямована проти транснаціональної організованої злочинності (червень 2000 р., Палермо). Ст. 6 цієї Конвенції передбачає криміналізацію відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, і особливо обумовлює, що кожна держава-учасник представляє Генеральному секретареві ООН тексти своїх законів, що забезпечують здійснення положень цієї статті, тобто правил криміналізації відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

Велику роль грає і Конвенція боротьби з фінансуванням тероризму, прийнята генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1999 р. У Конвенції передбачені ефективні заходи з блокування номерних банківських рахунків, обов'язкової ідентифікації їх утримувачів, повідомлення про усі сумнівні фінансові операції, позбавлення ліцензій банків, що не виконують ці вимоги, тісна співпраця з Інтерполом і FATF і так далі.

Представляється, що для підвищення рівня міжнародної співпраці і проведення дієвих заходів у сфері протидії з нелегітимними фінансовими потоками необхідно привести українське законодавство у відповідність з міжнародним правом, виключивши "подвійні стандарти", а також створити єдину міжнародну інформаційну базу даних про рахунки і активи терористичних організацій і осіб, з ними пов'язаних [264].

2.2.. Підходи до оцінки податкової складової тіньової економічної діяльності .

На початковому етапі проведення економічних реформ держава, як правило, потребує значного об'єму централізованих фінансових ресурсів і,

відповідно, вимушена прибгати до збільшення податкового тягаря. Проте довгостроковою ця стратегія бути не може, оскільки стримує розвиток економіки. З досягненням економічної стабілізації її повинна змінити інша податкова стратегія, спрямована на стимулювання економічного зростання, створення сприятливого інвестиційного клімату. У цьому і полягає податкове регулювання - один з найважливіших інструментів держави в регулюванні економіки.

Ринкові реформи, що супроводжувалися спочатку спадом виробництва і високою інфляцією, висунули в якості головного завдання бюджетно-податкової політики підвищення податків. Подібна ситуація зумовила пріоритетність фіскальної функції податкової системи, інструментом реалізації якої, як відомо, являються передусім непрямі податки [42].

З позицій фіскального значення ці податкові важелі грають найважливішу роль. В той же час зі світового досвіду податкового регулювання відомо про досить неоднозначний вплив непрямих податків на економіку. Реалізуючи свою фіскальну спрямованість, вони найбільшою мірою, чим інші податки, перешкоджають економічному зростанню.

Стимулююча функція податків реалізується, головним чином, за допомогою різних видів податкових пільг. Світова практика оподаткування свідчить про те, що податкові пільги використовуються у багатьох країнах. В той же час їх застосування жорстко обмежене, в цілях створення сприятливого режиму для певних галузей економіки.

Вважається, що пільги шкідливі для економіки, оскільки вони порушують ринкові механізми розподілу фінансових і матеріальних ресурсів, ускладнюють податкову систему і створюють нерівні конкурентні умови для суб'єктів господарювання.

Держава використовує податкові пільги як один з інструментів реалізації обраних в суспільстві пріоритетних напрямів розвитку економіки. Більшість постійно діючих податкових пільг продиктована або соціальною значущістю пільгових сфер діяльності, або їх визнанням в якості пріоритетних [58].

Окрім діючих податкових пільг, існує механізм надання індивідуальних податкових пільг окремим платникам. Подібні пільги носять цільовий характер, тобто надаються для реалізації конкретних інвестиційних програм і проектів.

Концептуальний підхід, яким керуються податкові органи при розгляді клопотань про надання податкових пільг, полягає в наступному. Податкова пільга - це по суті форма субсидії, а ефективність субсидій в масштабах економіки досягається лише при їх максимальній концентрації в точках економічного зростання. З цього виходить, що в умовах обмеженості матеріальних і фінансових ресурсів держава повинно підтримувати тільки ті підприємства, які, використавши державну підтримку і одночасно здійснивши на її основі комплекс організаційно-технічних заходів, здатні добитися збільшення об'ємів і якості продукції, що випускається, використати гнучку цінову політику відповідно до потреб внутрішнього ринку. Такі підприємства можуть стати «локомотивами макроекономічної стабілізації», здатними витягнути за собою увесь ланцюг зв'язаних виробництв, забезпечуючи надалі нарощування надходжень до бюджету в об'ємі, що перевершує розмір зробленої державної підтримки [92].

Інший підхід до надання податкових пільг може порушити базовий принцип побудови сучасних систем оподаткування - рівний підхід до усіх категорій платників податків, привести до того, що розпиляються державні кошти, а також дестабілізації конкурентних механізмів в регулюванні ринку з витікаючими з цього негативними соціально-економічними наслідками. Тому для оцінки доцільності надання податкових пільг індивідуальним платникам податків ретельно аналізуються розрахунки, що представляються ними, і обґрунтування.

Сучасна податкова система України була сформована на початку 90-х років в умовах розриву економічних зв'язків між республіками, що входили раніше в єдиний господарський комплекс. Наростаюча економічна криза загострила проблему мобілізації доходів до державного бюджету, і тому

податкова політика того періоду набула переважно фіскального характеру, який виразився в надмірному вилученні доходів у платників податків і в недостатньо ефективних способах його здійснення [70]. Орієнтація на посилення податкового режиму без урахування реальної платоспроможності платників податків приводить, як правило, до результатів, зворотних очікувань. Як наслідок, в Україні становлення тіньового сектора економіки з кожним роком набувало усе більш загрозливого характеру, намічувалося масове ухилення від податків, скорочення податкової бази.

Після поступового введення в дію Податкового кодексу України, почався період, який можна оцінити як новий етап податкової реформи в країні. Він почався в украї скрутний час, тривав при деякому підйомі нашої економіки, діє з посиленням на військовий час. Шляхом реформування податків вирішувалися одночасно дуже суперечливі завдання. Треба було дати можливість господарюючим суб'єктам відновити втрачені в ході дефолту оборотні фонди, зупинити зростання роздрібних цін і забезпечити збалансованість бюджетів посткризових років, притому бюджетів усіх рівнів.

На період введення Податкового кодексу насущною проблемою стало зниження податкового тягаря на вітчизняних виробників, перенесення центру тяжіння податкового тиску на споживачів товарів і послуг. Разом з цим вже приймалися заходи зі спрощення податкової системи і збільшенню податків. Найважливішим аспектом податкової реформи стало істотне зниження податкового гніту на фонди оплати праці підприємств і організацій [96].

Проведена певна робота по об'єднанню платежів, що обчислюються від однієї бази (зокрема введення єдиного соціального податку, єдиної ставки прибуткового податку), а також спрощення механізму числення і стягування податків. Але навіть з урахуванням виконаної роботи існуючий механізм оподаткування продовжує бути досить складною системою. Тому не припиняється робота зі спрощення механізму оподаткування, у тому числі і відносно платежів, що встановлюються регіональними і місцевими органами. При простому і ясному податковому законодавстві простіше працюватиме не

лише платникам, але і податковим органам.

Вдосконалення податкової системи відбувається у напрямі послідовного зниження податкового тягаря з переорієнтацією податкового навантаження на кінцевого споживача.

Це сприятливо впливає на поліпшення фінансового стану підприємств і, як наслідок, на їх податкову дисципліну.

Таким чином, однією з основних розв'язаних проблем в оподаткуванні є стабілізація податкової системи. Важливе значення має загальне скорочення видів податків і закритий перелік регіональних і місцевих податків.

Аналіз нормативної бази, що діяла в період з 1991 по 2022 роки, показує, що упродовж усього цього часу кількість документів, що приймаються з питань оподаткування, була досить велика, що робило безпосередній вплив на рівень збору податків.

Максимальна кількість документів була прийнята в 1995, 1996 і 1998 роках, в інші роки даного періоду кількість прийнятих в рік документів перевищує 100. Нині законодавчо-нормативна база з питань оподаткування містить більше 500 чинних документів. Загальна ж кількість складає майже 800, з яких - близько 100 втратила силу [108].

Безумовно, благотворно позначається на стані «податкового клімату» в країні класифікація податкових правопорушень і диференціація фінансової відповідальності за них, розділення умисності і випадковості, одноразовості і повторності правопорушень, ступеня їх тяжкості і наслідків для бюджету. Принцип презумпції невинності так само потрібний в податковому праві, як і взагалі в юриспруденції.

Права і обов'язку платників податків, податкових органів і їх посадовців не просто проголошуються Податковим кодексом України, як це мало місце раніше. Права платників податків гарантуються обов'язками податкових органів зі збереженням і раніше діючих форм гарантії. На податкові органи покладені додаткові обов'язки з інформування платників податків і роз'яснення податкового законодавства, що не слід змішувати, як це

зустрічається у деяких авторів, з податковим консультуванням.

У податковому законодавстві існувала ще одна проблема, нині вирішена Податковим кодексом, причому вирішена, на наш погляд, зовсім не якнайкраще. Тепер Мінфін України не повинен і не може випускати інструкцій, що роз'яснюють порядок застосування законів про податки. В принципі це нормальна законодавча практика, прийнята у більшості розвинених країн [40]. Проте навряд чи вона принесе користь у нас нині. Справа в якості текстів законів. Закони прямої дії можуть бути такими лише у разі, якщо вони позбавлені внутрішньої суперечності, якщо їх положення і статті гранично ясні, у тому числі для людей, що не мають вищої економічної освіти, якщо ними не враховуються прецеденти і арбітражна практика і так далі. На жаль, в діючих главах Податкового кодексу виявляється у міру їх застосування велике число недоліків, місць, що вимагають тлумачення, які, втім, були помітні фахівцями відразу, ще до їх перевірки практикою [393].

При розробці проектів законів про податки або глав Податкового кодексу зазвичай не береться до уваги таке поняття, як технологічність збору податків і контролю за їх вступом. При тому, цей термін - «технологічність» в застосуванні до оподаткування взагалі відсутня. Особливо яскраво це проявилось в главі про соціальний податок, оскільки важко придумати щонебудь більше ускладнене, ніж порядок його числення, що передбачає регресію податкових ставок по відношенню до окремо взятого працівника підприємства-платника податків [3]. Адже введення соціального податку і його перетворенням в податок на доходи фізичних осіб є наріжним каменем сучасного етапу податкової політики. Можна дискутувати на тему: потрібна або несвоєчасна регресія соціального податку, але ясно, що у будь-якому випадку зробити механізм його числення можна було зовсім не таким громіздким.

Корінне питання численних дискусій про податок на додану вартість - це величина вилучення до бюджету [43]. Згадаємо, які бурхливі дебати велися навколо цієї проблеми в 1999 році, коли радикально налагоджені державні

діячі і економісти домагалися зниження основної ставки в два рази.

На наш погляд, привабливіше для бізнесу введення регресії ПДВ у міру росту виробництва. Але це має бути поступовий процес - на 1-2 відсотки, але ні в якому разі не революційне зменшення в 1,5-2,0 разу [366].

Також, важко погодитися з таким нововведенням, як оподаткування підприємств, що ведуть будівельно-монтажні роботи господарським способом для власного споживання. Окрім виникнення подвійного оподаткування, може загальмуватися розширення і модернізація виробництва за рахунок фінансових ресурсів підприємств. Серед перспективних завдань, пов'язаних з вдосконаленням ПДВ, окрім визначення його оптимальної ставки стоїть питання про правильне визначення поняття «Додана вартість», очищеного від добавок, наближеного до того, як визначається додана вартість в розвинених країнах. Зберігається діюча в останні роки тенденція росту ставок акцизів на спиртову і винно-горілчану продукцію, тютюнові вироби, нафтопродукти. У поєднанні зі збільшенням ряду митних зборів, з введенням регіонального податку з продажів це означає політику подальшого підвищення ролі непрямих податків [40].

Проте, очевидно, що можливості росту доходів бюджету через збільшення ставок непрямих податків майже вичерпані і належить шукати в найближчому майбутньому нові підходи до непрямого оподаткування. Вже зараз треба висувати проблему збільшення непрямих податків на товари частого споживання слід зіставляти не з потребами у витратах бюджету, а з динамікою середньої заробітної плати в країні, середніх доходів взагалі, включаючи динаміку пенсій. Можливість нарощувати об'єм надходжень до бюджету за рахунок росту непрямих податків обмежується рівнем ринкових цін, які визначаються платоспроможним попитом і конкуренцією на ринку. Ринковий механізм формування цін робить безперспективним тривалий упор на непрямі податки. Світовий досвід свідчить, що продовження такої політики може привести лише до нового витка інфляції і зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Тому в найближчому

майбутньому зростання ставок акцизів має бути зупинений. Податок на додану вартість може бути дещо понижений. Податок з продажів слід розглядати швидше як надзвичайний податок, що сприяв подоланню наслідків дефолту 1998 року, чим як податок, що органічно вписався в податкову систему Існує макроекономічна закономірність, підтверджена науковими дослідженнями і податковою статистикою. Чим вище рівень податкових вилучень, тим нижче темпи економічного зростання і навпаки. Ця закономірність чітко простежується в економіці України за останні 10 років [108]. При розробці податкової політики треба ясно усвідомлювати її цільову спрямованість. Якщо вирішується завдання миттєвого припливу грошей до бюджету за допомогою збільшення податкового тиску, тоді сповільнюються темпи економічного зростання. Чи ми зорієнтуємося на систему оподаткування, стимулюючу залучення інвестицій і зростання економіки. Слід мати на увазі ще одну обставину. Більш високому рівню податкового навантаження повинна відповідати велика соціальна спрямованість державної політики.

Сьогоднішня податкова стратегія спрямована на стимулювання економічного зростання, створення в Україні сприятливого інвестиційного клімату. Саме для досягнення цих цілей лібералізується податок на прибуток, введена «плоска» шкала податку на доходи фізичних осіб, введений соціальний податок із ставками помітно нижче відрахувань до державних соціальних позабюджетних фондів [368].

Незважаючи на це, саме глави Податкові кодекси піддавалися сильним нападкам. Серйозно критикувалися фіксовані ставки податку на доходи фізичних осіб, особливо єдина ставка на усі трудові доходи, втрати бюджету від нібито зрівняльного обкладення громадян з різними доходами, перехід контролю за вступом соціального податку до податкової служби [110].

І сьогодні можна сказати вже про перші підсумки пом'якшення оподаткування фондів оплати праці господарюючих суб'єктів. Перехід контролю за сплатою соціального податку від державних позабюджетних фондів, як і відзначалося, забезпечив позитивні результати. Для більш високих

доходів введено регресивне оподаткування. Числення податку ускладнене. Це безперечний успіх податкової служби України, яка відразу добилася підвищення надходження податку в порівнянні з минулими періодами.

Зупинимося на проблемі регресії. Не доводиться сумніватися в тому, що вона введена з найкращих побажань, а саме: стимулювати підвищення заробітної плати в організаціях. Але при цьому з позицій головних бухгалтерів підприємств і організацій, а також працівників податкових служб, соціальний податок, що є податком з юридичних осіб, перетворився, можна сказати, майже в податок з фізичних. Адже їм тепер треба вести по декілька особових рахунків на кожного працівника і до того ж регресія числення соціального податку до різних фондів різна. Ось що ми маємо на увазі, коли говоримо про не технологічність податку. Регресія введена явно передчасно. Ставку податку слід і далі знижувати, щоб добитися помітного зменшення податкового тиску на фонди оплати праці господарюючих суб'єктів. Але знижувати її треба не лише з високих зарплат, а із заробітної плати взагалі.

Недоліком соціального податку є однаковий підхід до оподаткування благодійних і комерційних організацій. В результаті, соціальний податок перешкоджає благодійним організаціям здійснювати їх соціальні функції [73]. Незважаючи на недоліки, які треба врахувати в подальшій законодавчій практиці, можна сказати, що соціальний податок зіграв прогресивну роль в розвитку системи оподаткування.

Значна лібералізація оподаткування доходів фізичних осіб укупі з реформуванням соціальних платежів мають спільну мету - розморозити заробітну плату і забезпечити економічні умови для її реального росту, притому росту легального, зменшення об'ємів тіньових, не оподатковуваних податками виплат. Ці завдання реалізуються доки успішно, хоча і в неповній мірі. Бо для їх реалізації зниження соціальних виплат, звичайно, недостатньо. Потрібний наступний крок у зниженні ставки соціального податку, що буде можливо після досягнення вагомого економічного успіху.

До речі, усупереч думці скептиків, зниження надходжень податку на

доходи фізичних осіб в порівнянні з прибутковим податком не спостерігається. Немає і соціальної несправедливості, бо система вирахувань і податкових ставок побудована так, що вигоду отримують найменш забезпечені люди [370].

Усі ці проблеми ще раз підтверджують думку про необхідність надалі наукового і методологічного опрацювання проектів податкових законів і інших директивних актів і документів, що стосуються оподаткування, що створить хороші передумови для підвищення ефективності податкової системи в цілому[112].

Також необхідно відмітити, що увесь хід податкової реформи, рівень і глибина опрацювання податкового законодавства в цілому, окремих нормативних актів, можливі соціальні наслідки, обумовлюють гостру необхідність і актуальність проведення комплексних, поглиблених, із залученням фахівців різних галузей права і економіки, системно-правових досліджень оподаткування, які і повинні стати основою побудови податкової доктрини усієї роботи з кодифікації податкового законодавства і протидії тіньовим явищам.

В той же час, при оподаткуванні мають бути гарантовані права платників податків з боку держави (принцип справедливості повинен існувати). Але у ряді випадків він порушується. Потрібно подальше опрацювання цього питання в науковому і методологічному плані [109].

Науковий підхід і глибокий аналіз практичної реалізації податкового законодавства України є єдино можливою відповіддю на ті питання, які несе в собі сьогоденний стан оподаткування в Україні.

Рішення в законодавчому порядку на державному рівні пропозиції зі звільнення господарюючих суб'єктів від нарахування і утримання податку на доходи і єдиного соціального податку з фонду оплати праці фізичним особам - найнятим робітникам (з виплатою заробітної плати в повному об'ємі і подальшою самостійною сплатою податків працівниками з отриманих доходів) забезпечить істотний приплив грошових коштів до бюджету і

позабюджетних фондів, оскільки податковим агентам не вигідно буде приховувати реально виплачувані суми заробітної плати своїм працівникам. Фонд оплати праці фактично увесь піде у витрати господарюючому суб'єктові.

Сплату із заробітної плати цих податків в цілях спрощення краще робити перерахуванням сукупного податкового платежу, сума якого визначається процентним відрахуванням із загальної для цих податків оподатковуваної бази.

Підвищенню надходжень податків у бюджетну систему може сприяти як внесення змін і доповнень в чинне законодавство про податки і збори, так і поліпшення податкового адміністрування, що знаходиться в прямій залежності від матеріального забезпечення податкових органів і технічного оснащення. У цих цілях у рамках реформування податкової системи знадобиться вдосконалення податкового законодавства з метою його спрощення, надання податковій системі стабільності і більшої прозорості, підвищення рівня нейтральності податкової системи по відношенню до економічних рішень організацій і споживачів, зниження загального податкового тягара на законослухняних платників податків.

Що стосується правопорушень в податковій сфері, то податкова система не може функціонувати без інституту відповідальності. Відповідальності за порушення податкового законодавства (далі - податкова відповідальність) властиві усі основні ознаки юридичної відповідальності [165]:

- вона є засобом охорони правопорядку;
- полягає в застосуванні заходів державного примусу;
- настає за порушення правових норм;
- настає на основі норм права;
- є наслідком винної дії;
- полягає в застосуванні санкцій правових норм і пов'язана з негативними наслідками матеріального характеру (чи морального), які правопорушник повинен зазнати;
- реалізується у відповідних процесуальних формах;

В той же час податкова відповідальність характеризується і рядом особливостей :

- застосування відповідальності за порушення податкового законодавства врегульоване нормами податкового права;
- основою відповідальності є податкове правопорушення;
- особливий порядок притягнення до відповідальності: для організацій - безперечне стягнення, для фізичних осіб - судовий порядок;
- суб'єкти - платники податків, особи, сприяючі сплаті податків, свідки, експерти, перекладачі;
- до податкової відповідальності притягають податкові органи [140].

Очевидно, що на сьогодні склалася певна сукупність ознак, яка дозволяє зробити висновок про те, що в українській правовій системі сформувалося досить чітке виражене правове явище - відповідальність за податкові правопорушення, яка цілком обґрунтовано позначається як податкова відповідальність [73].

Податкова відповідальність - це застосування фінансових санкцій за досконале податкове правопорушення уповноваженими державними органами до платників податків і інших осіб.

Податкове правопорушення - це здійснення протиправного діяння (дія або бездіяльність), за яке Податковим кодексом встановлена відповідальність.

Законодавче визначення податкового правопорушення містить найбільш важливі ознаки податкового правопорушення, які і дозволяють виділити його особливо :

- це протиправне діяння - порушує норми податкового законодавства;
- це діяння винне, тобто діяння свідоме, відношення правопорушника до нього заслуговує докору, засудження;
- це діяння каране - можливість застосування фінансових санкцій є загальною властивістю податкових правопорушень [156].

Правопорушення як фактична основа юридичної відповідальності характеризується чотирма елементами, що утворюють склад правопорушення, під яким розуміється сукупність ознак, за наявності яких протиправне діяння вважається податковим правопорушенням.

Об'єкт податкового правопорушення - це громадські стосунки, на які зазіхає податкове правопорушення. Об'єктом є в першу чергу фінансові інтереси держави, прибуткова частина бюджету і позабюджетних фондів; можливість здійснення податкового контролю, а також інші блага, що охороняються законодавством про податки і збори.

Об'єктивна сторона - це система ознак, що характеризує зовнішні прояви правопорушення в об'єктивній дійсності. До таких ознак відноситься саме діяння, наслідки, причинний зв'язок між ними, момент здійснення (закінчення) правопорушення, спосіб. Діяння може полягати як у дії (перешкоди, відмова), так і у бездіяльності (несплата). Розрізняють податкові правопорушення з матеріальним складом (відповідальність настає тільки за наявності наслідків), і правопорушення, що мають формальний склад (для настання відповідальності досить здійснення діяння, а наслідки не враховуються). Про відповідальність особи за суспільно-небезпечні наслідки, що настали, можна говорити тільки тоді, коли вони знаходяться в причинному зв'язку з досконалим діянням. За відсутності причинного зв'язку податкова відповідальність виключається [161].

Суб'єкт податкового правопорушення - ця особа, що вчинила правопорушення і на яке згідно із законом може бути покладена податкова відповідальність. Такими є: організації, фізичні особи, податкові агенти і їх представники, свідки, експерти, фахівці, перекладачі, банківські установи. Податкова відповідальність поширюється на усіх платників податків, незалежно від форм власності, організаційно-правових форм, відомчої приналежності. Фізичні особи притягуються до податкової відповідальності з шістнадцятирічного віку.

Суб'єктивна, сторона податкового правопорушення характеризує

внутрішню сторону податкового правопорушення і відбиває внутрішній світ особи, що вчинила податкове правопорушення, ті психічні процеси, які відбуваються в його свідомості і волі. Тому суб'єктивна сторона може бути визначена як психічна діяльність особи у момент здійснення податкового правопорушення або безпосередньо пов'язана з податковим правопорушенням. Її ядром є провина, яка може існувати у формі наміру і необережності. Під провиною розуміється психічне відношення особи до скоєного, а також до наслідків. Умисна форма провини - коли особа усвідомлювала протиправний характер своїх дій (бездіяльності), і бажала, або свідомо допускала настання шкідливих наслідків таких дій [164].

Необережність - коли особа не усвідомлювала протиправного характеру своїх дій (бездіяльності) або шкідливий характер наслідків, що виникли внаслідок цих дій (бездіяльності), проте повинна була і могло це усвідомлювати. При дослідженні провини організації необхідно досліджувати вину тих посадовців організації, які забезпечували виконання відповідних обов'язків організації як платника податків, і поведінка яких зумовила здійснення цього податкового правопорушення.

Податковий кодекс уперше закріпив презумпцію невинності платника податків, яка полягає в тому, що кожен платник податків вважається невинним в здійсненні податкового правопорушення, поки його винність не буде доведена і встановлена рішенням суду, що набрало законної сили. З цього виходить, що платник податків не зобов'язаний доводити свою невинність в здійсненні податкового правопорушення і усі неусувні сумніви у винності платника податків в здійсненні податкового правопорушення тлумачаться на користь платника податків. Обставинами, що виключають провину особи в здійсненні податкового правопорушення, признаються при [366]:

здійсненні діяння, що містить ознаки податкового правопорушення, внаслідок стихійного лиха або інших надзвичайних і непереборних обставин: землетрус, повінь, виверження вулкану, природні катаклізми, аварії техногенного характеру, соціальні явища. Особливу увагу слід звернути на

наявність причинного зв'язку між непереборною силою і неправомірними діями.

- здійсненні діяння, що містить ознаки податкового правопорушення, платником податків фізичною особою, що знаходилася у момент його здійснення в стані, при якому ця особа не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хворобливого стану;

- виконання платником податків письмових вказівок і роз'яснень, даних податковим органом або іншим уповноваженим державним органом або їх посадовцями в межах їх компетенції.

Особа у будь-якому випадку не може притягатися до податкової відповідальності, якщо [171]:

- відсутнє порушення податкового законодавства;
- відсутня провина в досконалому порушенні;
- фізична особа не досягла віку податкової дієздатності;
- збігли терміни давності притягнення до відповідальності за здійснення податкового правопорушення. Термін давності складає три роки з дня здійснення податкового правопорушення до моменту притягнення до відповідальності.

Вказаний перелік є закритим (обмеженим). Інші обставини не можуть виключати податкову відповідальність. Одним з принципів залучення особи до відповідальності є правовий принцип індивідуалізації, який виражається в тому, що при накладенні стягнення враховуються не лише характер правопорушення, міра провини правопорушника, але і обставини, пом'якшувальні і обтяжливі відповідальність. Тому при призначенні покарання податковий орган або суд зобов'язані враховувати ці обставини [92].

Так, пом'якшувальними обставинами є:

- здійснення правопорушення внаслідок збігу важких особистих або сімейних обставин. Ці життєві обставини можуть проявлятися у важкій хворобі, втрати роботи, в матеріальних або житлових труднощах.

- здійснення правопорушення під впливом загрози або примусу, в силу матеріальної, службової або іншої залежності;
- інші обставини, що відносяться як до самих неправомірних дій, так і до особи, що їх, що вчинила. Право на визнання інших обставин пом'якшувальними належить податковим органам і суду.

Нині Податковий кодекс передбачає тільки одну обставину, наявність якої загострює відповідальність - це здійснення податкового правопорушення особою, що раніше притягувалася до відповідальності за аналогічне правопорушення. Податкове правопорушення може бути визнане досконалим повторно тільки за наявності наступних умов:

- за перше порушення особа притягає до відповідальності;
 - допущено аналогічне правопорушення. Під аналогічним розуміється схоже правопорушення, причому мають бути аналогічними і об'єктивна і суб'єктивна сторони;
 - порушення допущене впродовж 12-ти місяців з моменту застосування санкції за аналогічне порушення;
 - порушення здійснене однією і тією ж особою. Наприклад, якщо організація перетворилася в іншу організаційно-правову форму, то здійснене ним правопорушення не може вважатися повторним по відношенню до порушень, здійснених раніше діючою організацією.

Мірою відповідальності платників податків за здійснення податкового правопорушення є податкова санкція, яка встановлюється у вигляді грошових стягнень – штрафів [179].

Штраф - це стягнення майнового характеру, яке виражається в отриманні з правопорушника в доход держави певної суми грошових коштів. Штрафи можуть бути як в твердій грошовій сумі, так і в процентній сумі. Причому поглинання менш строгого покарання строгішим Податковим кодексом не передбачено [182, 393].

Проаналізуємо окремі види податкових правопорушень і відповідальність за їх здійснення.

1. Порухення терміну постановки на облік в податковому органі.

Податковий кодекс встановлює обов'язок організацій і платників податків в певних випадках подавати заяву про постановку на облік у встановлені терміни. У разі порушення цих термінів платники податків можуть бути оштрафовані .

2. Ухилення від постановки на облік в податковому органі.

Виражається в здійсненні платником податків діяльності без постановки на облік в податковому органі впродовж більше 90 днів з дня витікання 10-ти або 30-ти денного терміну подання заяви про постановку на облік в податковому органі і тягне стягнення штрафу у розмірі 10% від доходів, отриманих впродовж вказаного часу. Це застосування відповідальності можливе за наступних умов:

- платник податків у встановлений 10-ти або 30-тиденний термін не подав заяви в податковий орган;
- здійснює яку-небудь діяльністю

За відсутності однієї з цих умов платники податків можуть притягати до відповідальності.

3. Порухення терміну представлення відомостей про відкриття і закриття рахунку у банку.

Платники податків зобов'язані в 5-тиденний термін повідомляти в податковий орган за місцем обліку про відкриття або закриття банківських рахунків. У разі порушення цього терміну вони підлягають стягненню штрафу, якщо дане правопорушення не спричинило несплату податку [452]. Склад цього положення носить формальний характер і відповідальність повинна застосовуватися незалежно від виниклих наслідків. Якщо ж внаслідок не подання відомостей про відкриття або закриття рахунку була допущена несплата податку, то це тягне стягнення штрафу у розмірі 10% від загальної суми грошових коштів, що поступили на рахунок за період затримки представлення або непередставлення відомостей про відкриття цього рахунку. При цьому потрібна наявність не лише факту несплати податку, але і

причинного зв'язку між непредставленням відомостей і несплатою податку.

4. Порухення терміну представлення податкової декларації

Податкова декларація надається у встановлені терміни. У разі порушення цього терміну платники податків підлягають відповідальності у вигляді стягнення штрафу, належній сплаті на основі цієї декларації, за кожен повний місяць з дня, встановленого для її представлення, але не більше 25% від вказаної суми податку. Характеризуючи цей склад, необхідно відмітити наступне [453]:

- відповідальність застосовується тільки за наявності у платника податків обов'язку представляти декларацію;
- відповідальність можлива тільки у тому випадку, якщо на основі простроченої декларації податок підлягає сплаті;
- якщо відсутня обов'язкова ознака для розрахунку штрафу - повний місяць, то санкції не застосовуються.

Також передбачена відповідальність за наступні діяння:

- порушення встановленого терміну представлення платником податків в податкові органи документів або інших відомостей. Це правопорушення здійснюється з необережності;
- заява платника податків про відмову посадовця податкового органу, що проводить податкову перевірку, представити наявні у платника податків і прошені посадовцем документи і інші відомості, необхідні для проведення в установленому порядку такої перевірки, а також за ухилення від представлення вказаних документів або інших відомостей. Це правопорушення здійснюється з наміром. При цьому під документами або іншими відомостями маються на увазі документи і інші відомості, які платники податків зобов'язані представляти в податкові органи [465].

5. Грубе порушення правил обліку доходів, витрат і об'єктів оподаткування.

Якщо ці діяння здійснені впродовж одного податкового періоду, тягне стягнення штрафу. Під грубими порушеннями розуміється:

- відсутність первинних документів або реєстрів бухгалтерського обліку;
- несвоєчасне або неправильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку і в звітності господарських операції, грошових коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів і фінансових вкладень платника, які носять систематичний характер.

Порушення правил складання податкової декларації, що виразилося в:

- несвоєчасному або неправильному відображенні в декларації доходів і витрат платника податків, джерел доходу, обчисленої суми податку і інших даних, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податку, тягне стягнення штрафу.
- не відображення або неповне відображення, а рівно помилки, що призводять до заниження сум податків, що підлягають сплаті, тягнуть стягнення штрафу.

Ці норми за змістом дуже близькі, причому склад цих правопорушень розмежувати практично неможливо. Якщо в першому випадку склад формальний (тобто відповідальність застосовується при будь-якому порушенні, у тому числі і в тих випадках, коли це порушення спричинило переплату податку), то в другому випадку - матеріальний (наслідки - недоплата податку).

6. Несплата або неповна сплата сум податку

Як показує багаторічна практика, це правопорушення є найбільш поширеним. Застосування можливе за наявності наступних умов:

- недоплата сум податку виявлена в ході перевірки. Якщо платник податків до проведення перевірки виявив наявні у нього факти несплати податку і вніс недоїмку до бюджету, то відповідальність не застосовується. В той же час платник податків не звільняється від обов'язку сплатити пеню.

- несплата податку виникла внаслідок заниження оподатковуваної бази або неправильного числення податку за підсумками податкового періоду. Заниження оподатковуваної бази має місце у разі неправильної (у меншу сторону) вартісної, фізичної або іншої характеристики об'єкту оподаткування.

Під неправильним начисленням податку слідує розуміти неправильне застосування платником податків податкової ставки, пільг, внаслідок чого їм було невірно (у меншу сторону) визначена сума податку, що підлягає сплаті до бюджету [474].

Якщо несплата або неповна сплата сум податку сталася не в результаті необережного заниження оподатковуваної бази або неправильного числення податку, а умисно, тобто в результаті ухилення від сплати податків, то це тягне стягнення штрафу у розмірі 40% від несплачених сум податків. Про умисний характер можуть свідчити включення у бухгалтерські і інші документи, що необхідні для начислення і сплати податків і представляють в податкові органи, свідомо спотворених (тобто спеціально змінених) даних про об'єкти оподаткування, а також про витрати і у разі відсутності даних про об'єкт, необхідний для начислення і сплати податку.

7. Незаконне перешкоджання доступу посадовця податкового органу на територію або в приміщення.

Посадовці, що здійснюють перевірку, зобов'язані пред'явити свої службові посвідчення і постанову керівника про проведення виїзної перевірки цього платника податків. За відсутності вказаних документів особа, що перевіряється, має право відмовити перевіряючим в доступі на свою територію. Таке перешкоджання є незаконним і не тягне відповідальності. При перевірці платника податків законний представник платника податків може нести відповідальність тільки за те, що перешкодило доступу на територію або в нежитлове приміщення платника податків.

8. Недотримання порядку користування, володіння розпорядження майном, на яке накладений арешт.

Арешт на майно платника податків або податкового агента накладається в порядку, передбаченому Податковим кодексом, і полягає в обмеженні прав володіння, користування і розпорядження майном. Якщо особа не згідно з діями податкових органів з арешту майна, вона має право оскаржити їх в судовому або адміністративному порядку. Проте до відміни арешту або зміни

режиму арешту здійснення дій з майном, що виходять за рамки режиму арешту, неприпустимо. Якщо платник податків або податковий агент припустимо неправомірні дії з майном, на нього може бути накладений штраф [480].

2.3. Методичні основи моніторингу фінансових злочинів тіньової економічної діяльності

.Відмінною рисою тіньових процесів стало і те, що вони не обмежилися економікою, а проникли практично в усі сфери громадського життя. Причини тіньової економіки різноманітні. Ми виділяємо їх в шість основних груп: економічні (в т.ч. фінансові) антропологічні, соціальні, правові, соціокультурні, політичні.

До першої групи причин, що породжують тіньову економіку, ми відносимо економічні чинники. По своїй сутнісній природі ринкове господарство носить стихійний характер. Відомо, що для ринкової економіки характерний нерівномірний розвиток різних секторів, інфляція, різкі коливання обмінних курсів і тому подібне. Усе це є сприятливим ґрунтом для злочинів. Тіньова складова посилюється, коли держава не може регулювати ці явища і створювати сприятливі умови для функціонування підприємництва [512]. У періоди криз, коли порушується хистка рівновага ринкового господарства, тіньова економіка отримує додатковий поштовх для свого розвитку.

Друга група причин пов'язана з подвійною природою людини. Недаремно релігійні навчання виходять з того, що людина є ареною боротьби добра і зла, де добро не завжди перемагає. Особистий інтерес часто приходить в протиріччя з інтересами суспільства. Спонукальна сила егоїстичних мотивів може перебивати існуючі обмежувачі людської діяльності, зафіксовані в моралі, традиціях і праві. В цьому випадку людина порушує порядок, що

склався в суспільстві, що може спричинити деструктивні наслідки для соціального життя.

У третю групу причин ми виділяємо чинники соціального характеру. Українська влада останніми роками зіткнулася з рядом соціальних проблем, що загострилися, головною з яких стала соціальна диференціація суспільства. До тіньової економіки залучалися представники незаможних і маргінальних шарів - молодь, безробітні, робітники-мігранти і тому подібне. За своєю чисельністю вони склали найбільш масовий прошарок учасників тіньової економіки. Основна частина безпосередніх виконавців власне злочинних економічних дій також формується в цьому середовищі[514].

До четвертої групи чинників, що пояснюють феномен тіньової економіки, ми відносимо недосконалість правової бази підприємництва. Річ у тому, що економічний процес навіть в промислово розвинених країнах завжди обганяє правову основу підприємництва. Державне законодавство зазвичай відстає від нових реалій економічного життя. Тому вдосконалення правової бази носить перманентний характер. Протиріччя між умовами ринкового господарства, що швидко міняються, і існуючою законодавчою базою дозволяють тіньовій економіці використати діри, які утворюються в правовій сфері.

У п'яту групу чинників ми включаємо усе, що можна вважати слабкою етичною основою підприємництва. Особливо хотілося б виділити протиріччя між законодавством і морально-етичною складовою підприємництва. Звичайно, самі закони багато в чому відбивають морально-етичні цінності певного часу. Проте інтереси держави, що реалізуються в законодавстві, не завжди співпадають з інтересами більшості суспільства, а часом знаходяться в протиріччі з ними [529].

Нарешті шосту групу чинників, що впливають на формування тіньової економіки, утворюють протиріччя в політичній системі. Одним з принципових аспектів тут є питання про стосунки влади і великого капіталу. Відомо, що їх злиття посилює олігархію, існування якої надає якісно нові риси тіньовій

економіці. Річ не лише в тому, що під тиском фінансових і промислових магнатів влада приймає закони, що створюють сприятливі умови для свободи економічної діяльності олігархів. Ширшим негативним наслідком стає те, що подібні дії повністю підривають принципи соціальної справедливості. Державна казна не доотримує величезну кількість засобів, малий бізнес опиняється в ще більше нерівноправному положенні. Багато угод олігархи укладають в тіні кабінетів влади. З точки зору закону вони мало уразливі, але по суті ці діяння слід віднести до розряду тіньової економіки. Слабкість політичної влади є головною причиною корупції державного чиновництва, яка у свою чергу веде до гіпертрофованих масштабів тіньової економіки [166].

Таким чином, наявність цілого ряду причин, що породжують тіньову економіку, дозволяє говорити про неї як про одну з підсистем ринкового господарства. Тіньова складова завжди була присутньою і, мабуть, в якійсь мірі в господарському житті. Проте важливо бачити принципову відмінність між реальними причинами тіньової економіки і причинами її росту або, навпаки, згасання в певні історичні періоди.

На нашу думку, на зростання тіньової економіки України в 90-і роки величезний вплив зробили явні прорахунки і помилки в проведенні державними органами економічних перетворень.

По-перше, державні структури в 90-і роки втратили здатність не лише до стратегічного, але і до оперативного управління економікою. Вакуум управління, що склався, заповнився мафіозно - тіньовими зв'язками і стосунками, устоями і звичаями дикого капіталізму, для якого характерні прагнення відітнути ласі шматки громадського пирога, нажитися за рахунок спекулятивних операцій типу горезвісної піраміди, обману і здирства, широке поширення особових, кланових стосунків, що змикаються з мафіозними структурами.

По-друге, в ході реалізації моделі економічного реформування, що включає масову форсовану приватизацію, стрімку лібералізацію цін, разове "відкриття" економіки зовнішнього світу, рестриктивну грошово-кредитну

політику, жорсткий податковий натиск на виробництво, склався дестимулюючий механізм легальної економічної діяльності, що витісняє її в тінь.

Нарешті, при потуранні держави в Україні сформувалася соціальна структура, що має високий тіньовий потенціал. Велика частка населення, відношеного до категорії бідних, безробітні і фіктивно зайняті, соціальне дно (з числа жебраків, бомжів, безпритульних дітей і підлітків, що вийшли з в'язниць людей та ін.), біженці з гарячих точок, демобілізовані з армії і такі, що знаходяться в стані поствійськового шоку є поживним середовищем для тіньової економіки [108].

Але, на жаль, сама держава і її органи стали активними учасниками тіньових операцій. Її представники наживалися на приватизації, розпродавали природні ресурси, будували фінансові піраміди, провокували фінансові кризи.

Конкретні види засобів звернення, що відповідають тіньовій економіці детально описані в українськими вченими. Передусім, слід вказати на той факт, що банківські гроші, що є головним видом засобів звернення в промислово розвинених країнах з ринковими економіками, - питома вага тіньового сектора в яких украї незначна в порівнянні з Україною "вписується" в тіньову економіку дуже погано. Ця теза відноситься до будь-яких типів банківських (кредитних) грошей, починаючи від "простих" безвідсоткових вкладів до запитання і закінчуючи ускладненими різновидами термінових і ощадних депозитів. Практично будь-які перекази коштів з одного банківського рахунку на інший можуть бути легко перевірені уповноваженими на це посадовцями (у тому числі і особами з податкової інспекції або судово-правоохоронних органів). При використанні кредитних грошей дуже важко і приховати доходи від оподаткування, і придбати у власність актив, що незаконно продається, і т. д. Звичайно, усе це не означає, що подібні фінансові інструменти не можуть застосовуватися при фінансуванні тіньових видів діяльності; проте тут для учасників тіньової економіки є багато ускладнень, подолання яких "під силу" не усім і породжує

додаткові витрати [213].

Але тоді які ж засоби звернення створюють "режим найбільшого сприяння" для існування і розвитку тіньової економіки? Нам представляється, що можна говорити про наступні види засобів звернення, відповідних для фінансування діяльності в її рамках.

Як показав зроблений аналіз, феномен "чорної готівки" є загальновідомим. Готівку надзвичайно легко "не врахувати" в документах, що відбивають господарську діяльність економічних суб'єктів. Готівка прекрасно "вписується" в "стандарти" тіньової економіки із-за своєї анонімності, що кардинально відрізняє їх від різноманітних видів банківських грошей. Не випадково доля готівки в грошовій масі зазвичай використовується як один з непрямих індикаторів масштабів тіньової і/або кримінальної економіки. Аналіз структури грошової маси за 1990-і рр. показує, що, зокрема, за період з 1991 по 1998 рр. доля агрегату М0 (що представляє готівку) в агрегаті М2 зросла приблизно в два рази - з 20,7 до 41,5% (для порівняння відмітимо, що в таких промислово розвинених країнах, як Великобританія, Франція, США і Японія, цей показник складав на початок 1990-х рр. 6-8%) [210]. Така динаміка свідчить про зростання масштабів тіньової економіки в Україні 1990-х рр., особливо її кримінальній складовій, оскільки готівка трактується як головний вид фінансування угод, пов'язаних з криміналом. Представляється також, що готівка грає основну роль і у фінансуванні діяльності у рамках фіктивної економіки - адже без неї не обійтися при оплаті хабарів, незаконно проданих привілеїв і т. д.. Його використання вигідне у рамках тіньової економіки з двох головних причин. По-перше, застосування бартеру дозволяє приховувати справжню (грошову) цінність об'єктів угод. По-друге, товарні потоки важче піддаються обліку і контролю в порівнянні з грошовими.

Таким чином, застосування бартеру дозволяє спотворювати як ціни, так і кількості предмету угод в тіньовій економіці. Тому вживання бартеру відкриває щонайширші можливості для незаконного збагачення шляхом приховання і/або привласнення найрізноманітніших ресурсів, товарів і

активів. Статистичні дослідження вказують на надзвичайно швидку бартеризацію господарства впродовж 1990-х рр.

На відміну від готівки, бартер грає головну роль не в кримінальній або фіктивній, а в неофіційній економіці (хоча, наприклад, хабар може виражатися не лише в готівці, але і в "натурі"). Вибіркові обстеження підприємств показують, що значимою (хоча і не домінуючою) причиною використання бартеру промисловими компаніями є необхідність здійснення великих податкових платежів і, як наслідок цього, бажання уникнути цих платежів. Особливу роль бартер грає для великих і середніх підприємств, що функціонують на ринках проміжних і інвестиційних товарів.

Неплатежі. Їх застосування теж вписується в сутнісні характеристики тіньової економіки, і передусім у тому випадку, коли вони є двосторонніми (чи багатосторонніми). І точно так, як і бартер, двосторонні (чи багатосторонні) неплатежі дозволяють ухилятися від сплати податків зокрема і приховувати господарську діяльність і її результати в цілому [183]. Тому неплатежі також важливі в першу чергу для неофіційної економіки. Крім того, неплатежі підприємств до держбюджету частенько можуть бути санкціоновані державними чиновниками у вигляді неявних або спеціальних податкових трансфертів, будучи тим самим засобом фінансування фіктивної економіки (тут слід також відмітити, що сама можливість неплатежів до держбюджету спонукає підприємства намагатися отримати права на ці неплатежі). Статистичні дані відмічають зростання об'ємів неплатежів в економіці в 1990-і рр. Так, за відомостями Всесвітнього банку, доля простроченої короткострокової заборгованості (у промисловості, сільському господарстві, транспорті і будівництві) у ВВП зросла в період з 1994 по 1998 рр. з 14,8 до 39,3% (у тому числі доля заборгованості постачальникам - з 9,2 до 17,7%, доля заборгованості держбюджету і позабюджетним фондам - з 3,2 до 16,4%) [153, 366].

Отже, можна зробити висновок, що існування тіньової економіки припускає використання готівки, бартеру і неплатежів як адекватних засобів її

фінансування; а розширення об'ємів такої економіки - "тінівізація" господарства - породжує зростання об'ємів застосування цих засобів, тобто серйозно змінює структуру грошового обігу. В той же час ці структурні зрушення в грошовому обігу роблять зворотний вплив на "тінівізацію" економіки, оскільки створює сприятливе "фінансове середовище" для діяльності учасників тіньової економіки. І ось тут виникає питання про (не) сприятливість вказаних структурних зрушень в грошовому обігу для господарств в цілому.

На нашу думку, витіснення готівкою, бартером і неплатежами банківських грошей є деградацією грошового обігу (грошової системи), або просто "грошовою деградацією". Згідно з пропонованим нами визначенням, грошова деградація - це процес збільшення в структурі сукупного запасу засобів звернення таких активів використання яких підвищує трансакційні витрати і ускладнює фінансування дорогих і довгострокових виробничих інвестицій. Проаналізовані три види засобів звернення, безумовно, відносяться до подібних активів [370].

По-перше, їх вживання породжує великі витрати при укладенні угод - більш високі в порівнянні з використанням банківських грошей.

По-друге, за допомогою готівки, а тим більше бартеру і неплатежів, дуже важко профінансувати періодично витрати, що повторюються, не приносять впродовж тривалого часу фінансових надходжень. Саме такого типу витрати потрібні при здійсненні (вказаних у визначенні грошової деградації) дорогих і довгострокових виробничих інвестицій. Звернення товарів, засноване на застосуванні бартеру і неплатежів, може дозволити фірмам збувати готову продукцію або закуповувати сировину. Іншими словами, виробничий процес може практично не "постраждати" при грошовій деградації. Проте при подібній грошовій системі мало хто захоче реалізовувати інвестиційні проекти, пов'язані з великим розривом в часі між серіями витрат і доходів. Для цього необхідно, щоб використовувані засоби платежу виконували також функцію засобу збереження цінності (засоби збереження), а для цієї мети

невигідно застосовувати ні бартер, ні (тим більше) неплатежі, ні навіть - в умовах галопуючої інфляції - готівку. Усі ці засоби не можуть служити міцною сполучною ланкою між минулим, сьогоднішнім і майбутнім, на відміну від банківських грошей, що роблять можливою реалізацію довгострокових інвестиційних проектів. У такій ситуації, відбувається дезинтеграція господарства "...економіка втрачає еластичність, виробничі ресурси втрачають мобільність. Горизонтальне поширення інновацій, широка дифузія досягнень НТП стають нереальними" [40]. Іншими словами, господарство, в якому бартер і неплатежі витісняють банківські гроші, носить "...принципово не інвестиційний характер" [183]. В результаті відбуваються скорочення капітального запасу в такій економіці і її технічний регрес.

Усе це означає, що будь-яка грошова деградація негативно впливає на виробничі можливості господарства. Як зростання трансакційних витрат, так і скорочення інвестицій в основний капітал - що призводить до стискування капітального запасу і технологічної деградації - є не що інше, як негативний шок сукупної пропозиції (зрушення вліво кривий сукупної пропозиції). Тому що породжують один одного і тривають розширення тіньової економіки і грошову деградацію слід трактувати як перманентний негативний шок сукупної пропозиції. До речі кажучи, тут же виявляються одні з коренів інфляції витрат в 1990-х рр. Ясно, що інфляція витрат значною мірою була викликана грошовою деградацією, пов'язаною з розширенням тіньової економіки [366].

Розширення тіньової економіки в Україні погіршує її виробничі можливості, відбиваючи стимули до фінансування інвестицій в основний капітал і впровадження технічного прогресу. Ця несприятлива дія викликана тим, що розвиток тіньової економіки породжує фундаментальні зрушення в структурі грошового обігу, в результаті яких бартер, неплатежі і готівка витісняють банківські гроші. Такі зрушення були названі нами грошовою деградацією, оскільки вони підвищують трансакційні витрати і ускладнюють фінансування дорогих і довгострокових інвестиційних проектів.

Саме через грошову деградацію розширення тіньової економіки призводить до господарського і технологічного регресу країни. Ця обставина вказує на те, що структура грошового обігу являється, з одного боку, важливою макроекономічною змінною, що впливає на реальний сектор господарства, а з іншої - відбиває взаємовідносини між "білою" і тіньовою економіками. Це є ще одним аргументом проти поширеної серед ортодоксальних економістів точки зору, згідно якої гроші нейтральні. Тому грошове господарство має бути під пильною увагою осіб, відповідальних за вироблення і реалізацію економічної політики. На жаль, в Україні 1990-х рр. ця сфера знаходилася "без нагляду" з їх боку, внаслідок чого не було створено ніякої протидії потужному процесу грошової деградації, що є "зворотним боком медалі" розширення тіньової економіки [71].

У економіці будь-якої країни є складова, яка не укладається в уявлення, що склалися і узаконені, про норму взаємодії економічних суб'єктів. Тіньовий капітал демонструє завидну здатність пристосовуватися до світу, що міняється, і йти (хоча іноді не без серйозних втрат) від каральних заходів, що приймаються проти нього окремими державами і міжнародним співтовариством в цілому.

У другій половині 90-х років в розвинених країнах тіньова економіка була еквівалентна в середньому 12% ВВП, в країнах з перехідною економікою - 23%, а в тих, що розвиваються - 39% ВВП [65].

Специфіка країн формує особливості тіньового сектора в її економіці. Для одних країн інструменти ведення бізнесу визнаються громадськістю і законом, а для інших ці ж інструменти є звичайним способом взаємодії між економічними суб'єктами і необхідною умовою розвитку економіки усієї країни.

Особливістю останніх років в Україні стало те, що втягнутими в тіньову економіку стали не лише фізичні і юридичні особи, але в певному значенні, і адміністративно - територіальні об'єднання [137].

Рівень явищ тіньової економіки, що впливають на економічну безпеку

України, за нашими оцінками, перевищує 35 % ВВП. Ряд фахівців, вважають цю цифру «критичною масою», набравши яку, тіньова економіка перетворюється з відомчої і регіональної проблеми в проблему загальнодержавну.

Тіньовий бізнес, як і будь-яке явище, несе в собі обидва початки - руйнівний і творчий. На жаль, тіньова економіка належить до числа явищ, в яких переважає руйнівний початок. Один з негативних наслідків тіньової економіки - виключення довгострокового інвестиційного розвитку.

Як показує практика, приховані грошові кошти, як правило, йдуть на споживання, або вивозяться за кордон, де теж в основному йдуть на споживання. Про це свідчать оцінки структури вкладення капіталу, вивезеного з України за кордон, де приблизно третя частина його пішла на купівлю нерухомості, ще третина - на придбання цінних паперів. Таким чином, дійсно зменшуються можливості інвестиційного середовища.

Розширення тіньового сектора економіки відбувається в основному за рахунок "затінювання" її "світлової" частини. Проте при цьому не можна виключати розширене відтворення самої тіньової економіки. Тенденція до відтворення посилюється в певні моменти, наприклад, при посиленні тиску на тіньовий бізнес з боку держави. А будь-яке розширене відтворення вимагає капітальних вкладень, що в контексті, тіньової економіки привело до створення тіньового механізму інвестування [373].

Такий механізм діє за ситуації, коли виникає попит на нову продукцію (яку можна робити на цьому підприємстві), а її освоєння не вимагає значних капітальних витрат, але обіцяє швидкий прибуток. В цьому випадку інвестування нерідко робиться через дочірні комерційні структури, формальними власниками яких являються родичі або довірені особи керівників підприємства. Тоді підприємство як би і не здійснювало капітальних вкладень, проте зростання виробництва на його площах має місце. Інвестиції тим самим певним чином захищаються, хоча механізм їх захисту носить неформальний характер. У такій ситуації основні фінансові вигоди від

інвестування отримують, як правило, дочірні компанії, а не материнське підприємство. Останнє є виробничим майданчиком для капітальних вкладень, а основні фінансові потоки, пов'язані з інвестуванням, виводяться за його межі. Дочірня структура може створюватися на дуже короткий термін - тільки для того, щоб отримати надприбуток з виходу на новий прибутковий ринок і затінити надприбуток від оподаткування. Коли ж прибуток в силу природних причин, пов'язаних з дією механізмів конкуренції знижується, відповідна діяльність може бути переоформлена на материнське підприємство (куплена навіть за завищеною ціною з метою відпливу капіталу з материнської компанії).

Тіньовий механізм інвестування до певної міри сприяє економічному зростанню. В той же час він не може служити основою довгострокового нормального економічного розвитку, оскільки не створює стійких стимулів для оновлення виробництва і накопичення капіталу [379]. З його допомогою, як правило, не здійснюються масштабні і довгострокові інвестиції, що вимагають зусиль багатьох економічних суб'єктів.

Таким чином, загальмовується, на наш погляд, і інноваційний розвиток економіки, оскільки, подібне вимагає великих високоризикових вкладень грошових коштів, що не приймають тіньові суб'єкти.

Також в Україні за останнє десятиліття склалася практика прихованого вивезення капіталу. Великі тіньові капітали з початком ринкової трансформації вітчизняної економіки частково інвестувалися в комерційні структури, а у більшості своїй вийшли за кордон. Велика частина вивезеного з країни кримінального капіталу за нелегальними каналами розміщена в офшорних зонах. Дуже цікава географія вивезення капіталу з України, вона досить велика і представлена низкою країн: це Швейцарія, Чехія, США, Голландія, Великобританія, Багами, Кіпр, Мальта і так далі [459, 499].

Зростаюча динаміка кримінальної складової цього процесу обумовлює необхідність пошуку механізму по запобіганню витоку капіталу. Узагальнюючи спектр думок і пропозицій експертів з цієї проблеми необхідно

констатувати наявність двох позицій. До однієї з них належать прибічники ліберально-ринкового напрямку, що включає набір дуже "м'яких" інструментів з запобігання правопорушень у фінансовій сфері, і подальшого витоку їх за кордон.

Друга позиція притягує прибічників жорстких заходів кардинального рішення цієї проблеми, посилення державного контролю над валютними зовнішньоекономічними операціями. Цієї позиції дотримуються відомі українські економісти [22, 41, 97].

Найчастіше вживані категорії для аналізу цих процесів припускають наступне їх сутнісне трактування.

Під вивезенням капіталу розуміється "державний і приватний рух капіталу, портфельні і прямі інвестиції, кредити іншим країнам, інші легальні і нелегальні форми експорту капіталу.

Витоком капіталу називають "перекидання" ресурсів в інші країни (сприятливіші з точки зору інвестиційного клімату). Витік капіталу в Україні має специфічні риси, що полягають в злитті потоків легального і нелегального вивезення економічних активів. Втеча капіталу — термін з подвійним трактуванням. Перша з них припускає "відтік короткострокових приватних капіталів спекулятивного характеру". Друга — "...приміщення ресурсів в інвалютні фінансові активи".

Легальне вивезення капіталу припускає наявність ліцензування, надходжень доходу до бюджету, реінвестування прибутку.

Нелегальне вивезення (втеча) призводить до негативних наслідків, головними з яких є :

- зменшення валютних резервів країни;
- зниження пропозицій валюти;
- скорочення інвестиційних ресурсів;
- збільшення попиту на зарубіжні кредити;
- звуження оподаткованої бази;

- зниження стійкості усіх сегментів фінансового потоку [100].

Актуальність вирішення проблеми легалізації (відмивання) нелегальних доходів пов'язана з пошуком джерел інвестиційних ресурсів для забезпечення заходів поживлення економіки в посткризовий період. Індикатором результативності державної стратегії з протидії відмиванню нелегальних доходів повинне явитися скорочення їх об'ємів.

Відомо, що незареєстроване вивезення капіталу стимулює зростання зовнішніх позик для покриття сальдо платіжного балансу, знижуючи потенціал джерела додаткових капіталовкладень, погашення зовнішньої заборгованості і росту золотовалютних резервів.

Дослідження проблем витоку капіталу обумовлює необхідність визначення його структури, диференціації складових (рис.3)

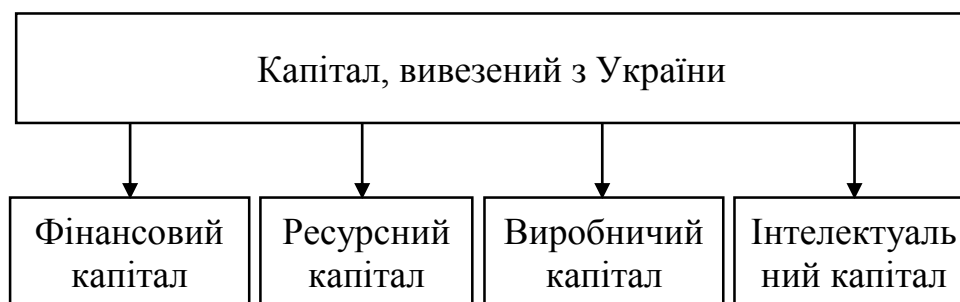

Рис.3 Структура капіталу, вивезеного з України

Витоку з України капіталу сприяли занижені контрактні ціни при експортних операціях, а також зовнішньоторговельні бартерні угоди, у разі заниження українськими партнерами вартості об'єктів бартеру. При цьому отримана у валюті різниця "осідала" на закордонних рахунках.

Нелегальний експорт активів, що провозяться за кордон поза митним контролем, доповнює ресурсно-кримінальну схему.

Аналіз наявності і використання шляхів вивезення капіталу за останнє десятиліття, виконаний в ході дослідження, дозволили виявити основні

критерії вибору "оптимального" каналу з наявної їх множини. Серед основних критеріїв вибору каналу для вивезення активів з України є присутнім критерій мінімізації витрат при здійсненні угоди будь-якого рівня, об'єму, змісту.

Досліджуючи види можливих витрат при виборі каналу вивезення капіталу, ми спробували визначити ціну використання каналу [97].

	Імперативи вибору каналів (критерій і умови)
Алгоритм вибору	<ul style="list-style-type: none"> — переваги використання легального каналу при існуючому рівні витрат; — можливість використання нелегального каналу при оцінці відповідного рівня витрат; — необхідність легалізації капіталу за кордоном у разі використання нелегального каналу і оцінка рівня очікуваних витрат; — перспективи використання нелегального каналу (при неможливості скористатися легальним і небажанні використання кримінального) і прогнозований рівень витрат; — порівняльний аналіз можливостей, наслідків витрат і безпосередній вибір каналу вивезення капіталу

Рис.4. Імперативи і алгоритм вибору каналу вивезення капіталу

Реорганізація корпоративного сектора економіки, фундаментальні інституціонально-ринкові перетворення в господарській системі повинні стати умовою макроекономічної стабілізації в Україні і сприяти зниженню інтенсивності витоку одного з найефективніших видів капіталу — інтелектуального капіталу.

До складу можливих витрат були включені основні, найбільш характерні для будь-яких угод. Не можна не погодитися з думкою, що "...загрози

економічної безпеки мінливіші, а більшою мірою диверсифіковані і найголовніше — не завжди передбачувані". Наше дослідження пов'язане переважно з аналізом каналів, схем і інструментів витоку фінансового капіталу за нелегальними каналами. Тут важливо визначити державну політику заходів, спрямованих на припинення цих процесів, стабілізацію фінансового сектора України [87].

Витік кримінальних капіталів - один з об'єктів цього дослідження. Його спрямованість пов'язана не з вирішенням проблеми репатріації капіталу, з виробленням інструментів, що перешкоджають витоку капіталу при посиленні застережних кримінального бізнесу заходів і усуненні причин і методів вивезення капіталів (рис.5)

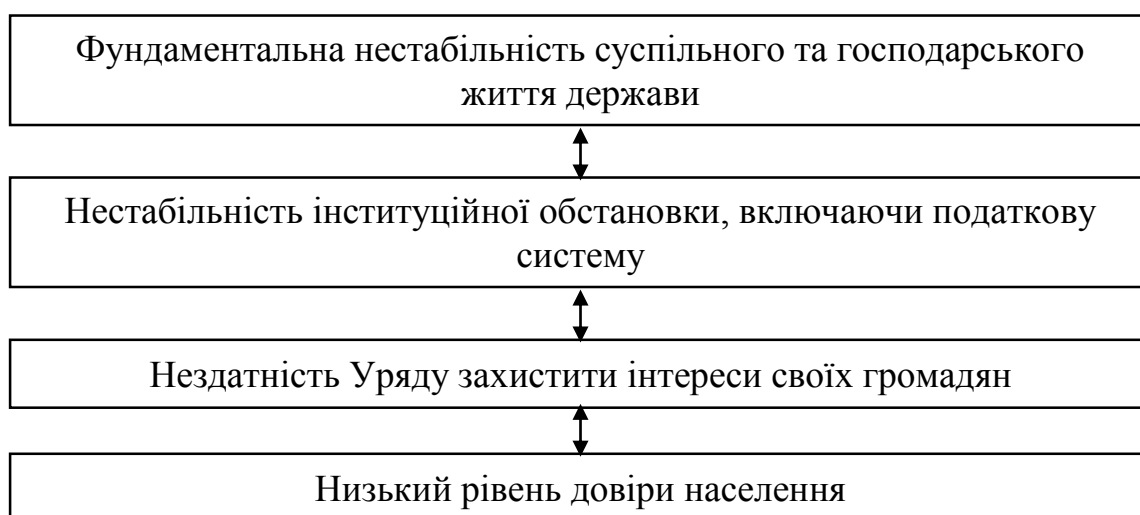

Рис.5. Причини вивезення капіталу з України

Протидія витоку капіталу пов'язана з політикою розумної достатності, коли стримування відтоку розміряється з процесом становлення ефективної системи залучення капіталу в Україну. Тут мається на увазі розвиток ринків кредиту, іпотеки, землі, нерухомості. Якщо ця співмірність відсутня, тоді виникає надмірний "навіс" капіталу, який не знайшовши свого застосування в країні походження, "йде" за кордон.

Створення в 1992 р. Кабінетом Міністрів України при Мінфіні і МВС України спеціалізованих центрів з протидії "відмиванню" нелегальних доходів, стало першим кроком до формування системи цільового контролю фінансових потоків в країні. Через п'ять років була встановлена кримінальна відповідальність за подібні злочини [89].

Зіставлення плюсів і мінусів валютної монополії вплинуло на формування установки керівництва на лібералізацію валютного механізму. Методи здійснення цієї установки мали відомий результат. Найбільш раціональним чином дій в цій ситуації було б поступове звільнення від обмежень валютної монополії, поетапне поширення реформ у валютній сфері у міру поглиблення ринкових стосунків і при збереженні досить ефективної регулюючої ролі держави.

Між тим, організатори реформ, обравши їх "шоковий" варіант, в найкоротші терміни встановили надзвичайно ліберальний валютний режим, не чекаючи необхідних переміщень у сфері матеріального виробництва.

Методологічна особливість авторського підходу до порівняння двох альтернативних валютних режимів — державної монополії і ліберального механізму полягає в тому, що представляється невірним жорстко зв'язувати перший з централізованою планованою економікою, а другий — з ринковою.

На нашу думку, доцільність використання будь-якого з цих валютних режимів визначається не соціальним генотипом загально-економічної формації, а фактичним станом економіки країни [97].

Висновки до другого розділу

Кримінально-правові норми, що реалізуються в Україні і визначальна злочинність і покарання діянь за нелегальний обіг капіталу, містять імперативи у сфері протидії відмиванням злочинних доходів. Українське законодавство, спрямоване на протидію відмиванню доходів, отриманих нелегальним шляхом, є недосконалим. Технологія фінансових оборотів, диференціація їх статусу визначена рядом законів і підзаконних актів.

Законодавство цивільного, господарського і кримінального права спрямоване на реалізацію двох основних функцій припинення економічних злочинів у фінансовій сфері: кримінального — за скоювання економічних злочинів і цивільного — на попередження здійсненню економічних злочинів. На даний момент в системі національного законодавства, спрямованого на протидію відмиванню злочинних доходів, діють підходи, що відрізняються виконуваними функціями і предметами правового регулювання. Базисну роль грають норми кримінального законодавства, що закріплює статус системи національних органів, протидіючих відмиванню злочинних доходів, порядок їх взаємодії, розмежування компетенції і об'єм повноважень.

Система забезпечувальних норм націлена на рішення задачі підвищення ефективності реалізації кримінального законодавства, визначення переліку і ознак підозрілих фінансових операцій. Реалізація кримінально-правових норм неможлива без існування забезпечувальних норм.

За останнє десятиліття в Україні склалася практика прихованого вивезення капіталу. Великі тіньові і кримінальні капітали вітчизняної економіки частково інвестувалися в комерційні структури, а у більшості — йшли за кордон. Вивезення капіталу було зв'язане з його рухом за державними і приватними каналами, портфельними і прямими інвестиціями, а також з кредитами іншим країнам. Відтік короткострокових приватних капіталів спекулятивного характеру характеризувався "втечею" капіталу. Специфічні

риси витоку капіталу з України були визначені злиттям потоків легальних і нелегальних активів і використанням легальних і нелегальних каналів.

Нелегальне вивезення капіталу призводить до негативних наслідків, головними з яких являються: звуження оподаткованої бази, зменшення валютних резервів країни, скорочення інвестиційних ресурсів, збільшення попиту на зарубіжні кредити і, як результат — зниження стійкості усіх сегментів фінансового сектора економіки України.

Структура активів, що вивозяться з України, визначена наступними елементами: фінансовим, ресурсним, виробничим, інтелектуальним капіталом, а географія вивезення характеризується значною кількістю країн.

Інтеграція України у світову економіку, просування українських товарів на світові ринки, процеси глобалізації господарських зв'язків сприяли росту відпливу капіталу з країни. Джерелами відпливу капіталу з України стали: ринки дорогоцінних металів, послуг, зовнішньоекономічна діяльність. Серед причин вивезення домінують: нестабільність інституціональної обстановки, засад громадського життя держави, відсутність довіри населення до Української держави унаслідок нездатності уряду захистити інтереси своїх громадян.

Протидія витоку капіталу з України пов'язана з політикою розумної достатності, стримуванням відтоку, порівнюючи з процесом становлення ефективної системи залучення капіталу в Україну. Відсутність цієї співмірності призводить до виникнення надмірного "навісу" капіталу, який, не знайшовши свого застосування в країні походження, "йде" за кордон.

Визначення спрямованості правопорушень у фінансовій сфері засноване на аналізі стимулів до приховання розмірів або походження доходів і інших результатів економічної і фінансової діяльності, що створюються інституціональним середовищем в Україні. Схема експорту активів представлена легальним, нелегальним і кримінальним каналами. Природа українських активів, що перетинають межу, встановлюється за походженням переміщеного капіталу і цілям його переміщення.

Легальний капітал характеризується законним характером походження, переміщення в законних цілях і на основі виконання норм закону. Нелегальний капітал характеризується недотриманням правових норм, відходом від них, з використанням персоніфікованих форм стосунків. Аналіз використовуваних загальних схем і технологій відмивання кримінальних грошей, характерних для багатьох країн, сприяє рішенню аналітичних і практичних завдань у визначенні тенденцій і закономірностей розвитку механізму реалізації нелегальних оборотів фінансових активів.

Українська злочинність в області фінансів має специфічні риси, що полягають в наявності великої кількості каналів фінансування терористичних і екстремістських угруповань, здійснюваних міжнародними організаціями. Правопорушення в області фінансів зв'язані з порушеннями у банківській, податковій, митній сферах.

Розвиток податкового законодавства і практики його застосування в українській правовій системі сприяли формуванню нового інституту — відповідальності за здійснення податкових правопорушень. Категорія "податок" в законодавстві еволюціонувала від широкого її розуміння до конкретнішого, т. є. диференційованому. Виконання податкового обов'язку гарантоване системою державного примусу, фінансовими органами і податковою поліцією. Ознака примусовості безпосередньо витікає із загальнообов'язковості права державного примусу.

Відмінність податкових правовідносин від інших полягає в тому, що податкові відносини позбавлені еквівалентності, характерної для обмінних ринкових відносин. Держава реалізує публічні функції податків в рівній мірі відносно усіх платників податків. Нецільовий характер податків визначений їх функціональним призначенням.

Суть незаконного обігу фінансових коштів безпосередньо пов'язана з ухиленням виконання платниками податків податкових наслідків, що настали. Об'єктом ухилення від сплати податків є фінансові інтереси держави і платників податків.

Виявлення і розслідування податкових правопорушень, злочинів неминує припускає подальше покарання за них. Здійснення податкового правопорушення передбачає виконання обов'язків при ухиленні від сплати податку, з метою відшкодування заподіяного збитку : сплати суми податку, пені, штрафу, що належить.

Штрафна функція характеризує каральну реакцію держави на податкове порушення і виражається в покаранні винної особи, що заподіює йому майнові обтяження.

Одним з найпривабливіших об'єктів злочинного посягання у фінансовій сфері є банківська система України. У цій сфері поширюються негативні явища, що характеризуються переливанням неконтрольованих капіталів, відмиванням кримінальних грошей, хабарництвом, пов'язаним з наданням кредитів, видачею готівки, відкриттям розрахункових рахунків, прискоренням проходження фінансової документації. Обґрунтованість цього твердження підтверджується статистичними даними, які дозволяють порівняти динаміку скоювання злочинів економічної спрямованості, виявлених в різних галузях господарства.

Сегмент банківської системи за участю державного капіталу за кількістю скоюваних злочинів істотно перевищує сегмент комерційних банків. Відмітною особливістю злочинів у банківській сфері є значний розмір заподіяного ними матеріального збитку і низька результативність їх розкриття.

Громадська небезпека злочинів у банківській системі пов'язана з умисним залученням засобів з незаконних фінансових джерел, що веде до дестабілізації економіки в цілому. Злочинний капітал, насаджуючи корупцію, проникає в політику і посилює вплив на економіку, погрожуючи основам демократичного суспільства.

РОЗДІЛ III

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 . Методичні аспекти формування державної політики протидії протиправним обігам капіталу у фінансовій сфері

Досліджуючи проблеми легалізації українського бізнесу автори шукають відповідь на закономірне питання: чи "можливе просування у бік легалізації і якими можуть бути шляхи такого просування"? [26].

Класифікація спрямованості правопорушень у фінансовій сфері заснована на аналізі стимулів до економічної і фінансової діяльності, що створюються інституціональним середовищем в Україні.

Цей аналіз дозволяє диференціювати легальний, нелегальний і кримінальний шлях отримання доходів і їх розміщення.

Природу українських активів, що перетинають межу, можна встановити за трьома критеріями. До них можна віднести:

- а) походження переміщуваних активів;
- б) мету переміщення капіталу;
- в) канали проходження активів через кордон.

Легальний капітал характеризується законним характером походження, переміщення в законних цілях і на основі виконання норм закону.

На практиці часто відбувається зворотне. Переміщувані активи мають дуже складну природу свого походження. При дотриманні норм валютного законодавства оператор стоїть перед спокусою мінімізації податків, без дотримання інших правових норм.

В цьому випадку цілі характеризуються нелегальними результатами. При вивезенні капіталу дуже важливо мати інформацію про самого суб'єкта трансакції : з точки зору легальності, нелегальності або кримінальності. При

цьому інформаційна обізнаність про об'єкт або спосіб вивезення по важливості є вторинною [75].

Таким чином, економічні агенти завжди можуть розставити пріоритети: або наслідувати норми бюджетного і цивільного кодексів, або йти від них, використовуючи персоніфіковані стосунки, або потрапити під дію кримінального кодексу України.

Це дозволить надалі намітити шляхи, на яких економісти, фінансисти, юристи, криміналісти, вирішать відповідні аналітичні і практичні завдання. Наші висновки базуватимуться на аналізі фактологічної бази про динаміку злочинів економічної спрямованості, виявлених в різних секторах фінансово-кредитної сфери

Далі будуть розглянуті основні тенденції і закономірності, механізми реалізації нелегальних оборотів фінансових активів в Україні.

Такі міністерства і відомства як МВС України, СБУ, НАБУ, Генеральна прокуратура України вважають, що закон протидії відмиванню злочинних доходів має бути спрямований на протидію легалізацією доходів, отриманих як від злочинної, так і від іншої незаконної діяльності.

Представляється, що ця позиція мотивується наступним. Європейська (Страсбурзька) Конвенція не забороняє державам-учасникам вжиття законодавчих заходів, спрямованих на протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих незаконним шляхом. У зв'язку з цим пропонувалося змінити назви законопроектів і відповідні статті, замінивши слово "злочинним" на "незаконним" шляхом [78].

Об'єми вказаних доходів значні і боротьба з ними ведеться в усіх країнах світової спільноти.

"Уніфіковані" закони відмивання незаконно отриманих грошей характерні для багатьох країн світу, у тому числі і для України.

Крім того, за допомогою Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового

знищення " неможливо протидіяти усім видам злочинних і незаконно отриманих доходів. Представляється, що для запобігання правопорушенням в інших сферах повинен працювати Закон України " Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції"[126].

Концепція Закону України " Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення ", передбачає, що одним з шляхів протидії легалізації злочинних доходів є аналіз і виявлення фінансових операцій і угод, пов'язаних з "відмиванням брудних" грошей або інших злочинів, збір додаткової інформації і матеріалів, що свідчать про ознаки злочинів і напрям цих матеріалів в правоохоронні органи [408].

Цей закон потрібний як для проведення попередньої перевірки самої організації, так і для перевірок операцій, пов'язаних з контрольованою операцією. Багато положень закону, обов'язкових до виконання, фіксуються Правилами ведення бухгалтерського обліку і Правилами проведення безготівкових розрахунків.

Окрім цього, наділ організацій, що здійснюють операції з грошовими коштами або іншим майном, правом і обов'язком повідомляти в уповноважений орган про "підозрілі" операції звільнить добросовісних і законослухняних юридичних і фізичних осіб від відповідальності за розголошення відомостей, що містять комерційну таємницю, а також дозволить ефективніше здійснювати протидію легалізації злочинних доходів

Також, слід зазначити, що відповідно до рекомендацій Міжнародної групи по боротьбі з відмиванням грошей (ФАТФ), фінансові установи зобов'язані своєчасно повідомити про підозрілі операції в компетентні органи, якщо є підстави для підозр в тому, що джерелом засобів є злочинна діяльність, і повинні наслідувати вказівки компетентних органів [449].

В той же час, в законодавствах зарубіжних країн по боротьбі з легалізацією злочинних доходів, передбачений напрям в компетентні органи будь-яких відомостей про операції з грошовими коштами, які можуть бути пов'язані з відмиванням "брудних" грошей з метою виявлення операцій і осіб, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів.

У світлі останніх драматичних подій у світі, ключовим напрямом, в посиленні боротьби з міжнародним тероризмом являється боротьба з його фінансовим підживленням. Боротьба з фінансуванням тероризму може бути ефективною виключно за умови налагодження тісної співпраці зацікавлених контролюючих і правоохоронних органів, як усередині України, так і із зарубіжними країнами.

У 2002 р. ФАТФ були розроблені нові міжнародні стандарти по боротьбі з фінансуванням тероризму [450].

Так в США Федеральним законом "Про протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом" фінансові операції, що здійснюються благодійними фондами, всілякими асоціаціями і союзами, а також "пожертвуваннями", що поступають з недержавних ісламських організацій країн Близького і Середнього Сходу, контроль передбачений з боку Комітету фінансового моніторингу, як усередині країни, так і за її межами [443].

Не можна виключати і напрями засобів, що отримуються від легальної діяльності за кордоном, на фінансування терористичних і екстремістських угруповань.

В процесі розвитку податкового законодавства і практики його застосування в українській правовій системі сформувався новий інститут — відповідальність за здійснення податкових правопорушень. Розкрити суть і ознаки цього виду відповідальності можна лише виходячи із загального поняття юридичної відповідальності, відносно якого в науковій літературі єдиної концепції немає. В той же час, юридична відповідальність тягне покарання у вигляді компенсаційної міри.

Копанчук В.[212], розглядаючи співвідношення охоронних правовідносин і фінансових наслідків, відмітив, що у рамках охоронних правовідносин здійснюється не лише покарання (міра відповідальності), але і специфічні заходи захисту, т. є. охоронні правовідносини — категорія більше містка і широка, чим категорія юридичної відповідальності.

Які ознаки, властиві податковим правопорушенням, який їх вплив на фінансову діяльність держави.

Відповідальність за здійснення податкових правопорушень встановлена Податковим кодексом України, отже, нормативно визначена. Основою відповідальності є податкове правопорушення, т. є. здійснене протиправне діяння платника податків, податкового агента і інших осіб, передбачених законом, за яке ПК України встановлена відповідальність.

Дослідження податкових злочинів, нелегальних "податкових" потоків доцільно розпочати з виявлення правової суті категорії "податок".

Категорія "податок" в українському законодавстві еволюціонувала від "широкого" розуміння до диференційованого, тобто конкретному. До 2001 р. усі обов'язкові платежі до бюджетів і позабюджетних фондів були згруповані в поняття "Податкова система". Податок визначався як всякий "загальнообов'язковий платіж, що стягується з фізичних і юридичних осіб". Під податком, збором, митом і іншим платежем розуміється обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або до позабюджетного фонду, здійснюваного платниками в порядку і на умовах, визначуваних законодавчими актами.

У ПК України відбиті сукупність податків, зборів, мит і інших платежів, що стягуються в установленому порядку. Податковий характер поширюється і на "інші платежі", що входять в сферу правового регулювання податкового законодавства. Податкове законодавство, що діяло до ПК мало на увазі під податковими платежами практично уся сукупність бюджетних доходів [391].

З прийняттям ПК України і Бюджетного кодексу України багато що змінилося. Так, податки і збори були нормативно відмежовані від інших

(неподаткових) платежів. Бюджетний кодекс України розмежовує податкові і неподаткові платежі Згідно БК України, доходи бюджетів утворюються за рахунок податкових і неподаткових видів доходів, а також за рахунок безвідплатних перерахувань. До податкових доходів відносяться усі передбачені податковим законодавством державні, регіональні і місцеві податки і збори, а також пені і штрафи.

Згідно частин I, II ПК, нині під терміном "податкові платежі" слід розуміти два види обов'язкових бюджетних платежів — податки і збори.

ПК України визначає податок як обов'язковий, індивідуально безвідплатний платіж, що стягується з організацій і фізичних осіб у формі відчуження тих, що належать їм на праві власності, господарського ведення або оперативного управління грошових коштів в цілях фінансового забезпечення діяльності держави і (чи) муніципальних утворень [497].

Суть податку полягає у відчуженні тих, що належать приватним особам на праві власності, господарського ведення або оперативного управління грошових коштів, при цьому частина власності платників податків — фізичних осіб і організацій — в грошовій формі переходить у власність держави.

Дослідження багатьох учених присвячені законності примусового вилучення податку у безперечному порядку. Багато дослідників вважають, що при цьому порушується закріплений в Конституції України принцип недоторканості приватної власності. Згідно цього принципу, суб'єкт може бути позбавлений своєї власності тільки за рішенням суду, а примусове відчуження майна для державних потреб може бути зроблене тільки за умови реквізиції.

Слід підкреслити, що обов'язок платити податки має особливий характер, обумовлений публічно-правовою природою держави і державної влади. Платник податків не має права розпоряджатися на власний розсуд тією частиною свого майна, яка у вигляді певної грошової суми підлягає внеску в казну, і зобов'язаний регулярно перераховувати цю суму на користь держави,

оскільки інакше були б порушені права інших осіб і держави [501].

Видається обґрунтованим твердження про те, що стягнення податку — не довільне позбавлення власника його майна, воно є законним вилученням частини майна, витікаючим з конституційного публічно-правового обов'язку.

Достатньо довго в науковій літературі обговорюється питання про первинність права власності перед оподаткуванням. Якщо розглядати податкові стосунки не ізольовано, а у взаємозв'язку з бюджетними, стає очевидним: платникові податків протистоїть тут не лише (і не стільки) держава, що встановлює і стягує податки, скільки бюджетно-отримувач — кінцева інстанція руху податкових платежів.

Наслідуючи вищевикладену логіку, стає ясно, що праву власності приватної особи протистоїть право іншої приватної особи на певний рівень життя, що забезпечується бюджетним фінансуванням. Ми вважаємо, що право власності в аспекті оподаткування обмежується кінець кінцем правами інших осіб (бюджетно-отримувачів) отримувати свою долю національного доходу за допомогою перерозподілу.

Ряд авторів вважає, що податкове право, як галузь правової науки має бути оформлене в самостійну структуру [153-154].

Обов'язок сплачувати податки і збори, а також інші внески і платежі, визначений встановленими ПК України положеннями. До цих податків можна віднести: обов'язковий характер, безоплатність, грошову форму, публічний характер податків.

Як проявляються ці ознаки при настанні податкових наслідків, тобто в податковому процесі буде показано далі.

Так, обов'язковий характер податку проявляється в наступному. На відміну від безвідплатних перерахувань, сплата податку є конституційно-правовим обов'язком, і платник податків не має права відмовитися від цього обов'язку.

Податки завжди носять безповоротний характер. Тільки у випадках переоплати податку або неправомірного стягнення недоїмки податкове

законодавство передбачає повернення з бюджету раніше вилучених грошових коштів [366].

Обов'язок витікає із закону і не заснований на угодах держави з платником податків, диспозитивні елементи тут зведені до мінімуму. Процесу оподаткування властивий імперативний характер правового регулювання. Ці обставини припускають детальну юридичну регламентацію поведінки і мінімізацію свободи суб'єктів самостійно визначати свою поведінку. Вказаний метод прийнято називати методом субординації або владних приписів.

Податкове право-відношення носить односторонній характер, головними юридичними елементами є обов'язок платника податків сплатити законні податки і збори.

В той же час, ряд авторів вважає, що наявність об'єкту оподаткування у платника податків визначається його вільним вибором. У зв'язку з цим робиться невірний висновок про характер податкового обов'язку. Ці автори вважають, наслідуючи логіку, що раз платник податків самостійно стає власником майна, ліцензії, доходів або придбаних об'єктів оподаткування, то податкове право-відношення є його власною ініціативою. На їх думку, суб'єкт може вибрати, чи вступати йому в майнові стосунки, наслідком яких стане виникнення обов'язків зі сплати податків і зборів або ні.

Ми вважаємо, що в цьому випадку змішуються два види правовідносин, правова природа яких різна. Відносини, пов'язані з придбанням майна, підприємництвом, укладенням угод є актами публічно-правового характеру.

Сплата податку це не є плата за придбання (володіння, користування, здійснення) об'єкту оподаткування. Право використати об'єкт оподаткування як правову цінність складає зміст громадсько - правового відношення - обов'язок сплачувати податки і збори. Законодавчий процес дозволяє погоджувати ролі і інтереси платників податків з питань оподаткування [155].

Разом з обов'язковістю виділяють примусовий характер податкового платежу, Суть його полягає в тому, що "в цілях забезпечення виконання податкового обов'язку і відшкодування збитку, понесеного казною в

результаті її невиконання, законодавець має право встановлювати заходи примусу у зв'язку з недотриманням законних вимог держави. Такі заходи можуть бути як правово-установчими, що забезпечують погашення недоїмки і відшкодування збитку казни від несвоєчасної і неповної сплати податку, так і штрафними, покладаючими на порушників додаткові виплати в якості міри відповідальності".

Виконання податкового обов'язку гарантоване системою державного примусу, фінансовими органами і податковою поліцією. Ознака примусовості безпосередньо витікає із загальнообов'язковості права державного примусу - "легалізованого насильства". При невиконанні правових норм застосовуються державні санкції. Держава контролює дотримання права учасниками правовідносин.

ПК України встановлює презумпцію добросовісного платника податків, добровільність сплати податків, що має на увазі, нівелюючи тим самим примусовий характер вилучення податку.

Слід знати, що сплата податку не породжує зустрічного обов'язку держави вчинити на користь певного платника податків конкретні дії. Пряма матеріальна вигода для платника податків в цих стосунках відсутня. "Податок зобов'язує вносити певну грошову суму, але натомість платник податків не отримує права претендувати на виконання яких-небудь державних заходів або робити вплив на дії держави в майбутньому".

Специфіка податкових правовідносин полягає в тому, що податкові відносини позбавлені еквівалентності, характерної для обмінних, ринкових відносин.

Звичайно, не пряма, непряма користь від сплати податку для приватної особи завжди є присутньою. Це проявляється в тому, що платник податків як частина цього цілого отримує блага громадського користування, пов'язані з виконанням державою різних функцій політичного, соціально-економічного, правоохоронного, гуманітарного характеру [156].

Держава реалізує публічні функції в рівній мірі відносно усіх платників

податків, незалежно від розміру сплачених ними податків. Ця ознака відрізняє податки від зборів, що носять частково відшкодувальний характер.

Сплата збору припускає зустрічні дії з боку держави. Згідно ПК України, податок визначений як грошовий платіж, що стягується з організацій і фізичних осіб в готівковій або безготівковій формі. Засобом платежу є валюта України. В якості виключення згідно ПК іноземними організаціями, фізичними особами, що не є податковими резидентами України, а також в інших випадках, передбачених законами, обов'язок по сплаті податку може виконуватися в іноземній валюті.

Податкове законодавство не передбачає які-небудь натуральні форми сплати податку. У цьому ще одна відмінність податку від збору, що іменується в ПК України внеском. Порівняно-логічний аналіз суті правової природи категорій "платіж" і "внесок" дозволяє зробити висновок про їх відмінність. Платіж — це внесок в грошовій формі, внесок же може бути внесений як грошовими коштами, так і в інших формах. Тому в дефініції збору, закріпленій ПК України, яка-небудь згадка про грошову форму платежу відсутня [399].

Нерідко виникали різночитання, зняті з введенням Податкового кодексу. У відповідність із ПК України платник податків зобов'язаний перерахувати до бюджету суму податку, утриману в установленому порядку. Якщо доход, що підлягає оподаткуванню, отриманий платником податків в натуральній формі і грошових виплат в цьому податковому періоді платникові податків не робилося, у податкового агента відсутній обов'язок утримання податку з платника. Згідно ПК України, податок має бути сплачений за рахунок засобів, що належать платникові податків на праві власності, господарського ведення або оперативного управління, тобто податковий платіж носить особистий характер. До набуття чинності ПК ця вимога не носила характеру безумовної вимоги. Зокрема, передбачалося, що до платників податків можуть застосовуватися заходи безперечного стягнення недоїмки за платежами до бюджету у вигляді звернення стягнення на суми, що належать недоплатнику від його дебіторів [301, 399].

Останніми роками посилилася тенденція до повної відмови від натуральних форм виконання податкового обов'язку за деяким винятком.

Форми не грошового характеру зіграли роль тимчасового і надзвичайного засобу подолання кризи неплатежів. Залікові схеми у бюджетно-податковій сфері набули широкого розмаху. В окремі роки до 25 % податкових надходжень збиралися за допомогою різного роду заліків. Нині заліковий механізм у сфері оподаткування нормативно не передбачений.

Нецільовий характер податків визначений їх функціональним призначенням, що полягає у фінансовому забезпеченні внутрішньої і зовнішньої політики, що реалізовується державою. Сплата податкових платежів має на меті забезпечувати витрати публічної влади, а саме [325]:

- 1) фінансування витрат держави;
- 2) перерозподіл доходів держави на користь бідних громадян;
- 3) регулювання виробництва в цілях підвищення його ефективності.

Нецільовий характер податків витікає з принципу загального (сукупного) покриття бюджетних витрат : усі витрати бюджету повинні покриватися загальною сумою доходів бюджету. Доходи бюджету, включаючи, передусім, податкові доходи, не можуть бути пов'язані з певними витратами бюджету, за винятком доходів цільових бюджетних фондів, засобів цільових іноземних кредитів, а також у разі централізації засобів з бюджетів інших рівнів бюджетної системи України.

Суть незаконного обігу фінансових коштів порушує важливі питання, пов'язані з правовою природою податків і їх стягненням. Ухилення від сплати податків з організацій є одним з найпоширеніших злочинів економічної спрямованості. Вони здійснюються юридичними і фізичними особами, причому, першими частіше.

Відомо, що безпосереднім об'єктом злочину є громадські стосунки в області стягування податків, що надходять до бюджетів різних рівнів бюджетної системи України, а в загальнішому плані - фінансові інтереси держави і муніципальних об'єднань [338].

У зв'язку з тим, що грошові кошти будь-якої організації зберігаються на єдиному рахунку (рахунках) у банку, гроші, що утворилися в результаті включення у бухгалтерські документи свідомо спотворених даних про доходи або витрати цієї організації або внаслідок приховання інших об'єктів оподаткування, принципово неможливо відокремити від інших грошових коштів, що зберігаються на тому ж рахунку (рахунках) - т. є. тих, що отримані законним шляхом.

У зв'язку з цим, будь-який платіж з рахунку, зроблений після скоєння злочину, може розглядатися як легалізація злочинних доходів. Підкреслимо, що згідно ПК України, обов'язок організації платити податки виникає в результаті її легальної (правомірною), а не злочинної діяльності [348].

Такий злочин вважається закінченим у момент здійснення дій, що утворюють ухилення від сплати податків, тобто включення в документи, що представляються в податкові органи, свідомо спотворених даних.

Проте економічна, у тому числі підприємницька, діяльність організації після цього моменту триває, що неминуче припускає здійснення різних фінансових операцій і інших угод з грошовими коштами, що знаходяться на її рахунку. А внаслідок того, що на цьому рахунку знаходяться грошові кошти, які для осіб, винних в скоєнні злочину, придбані свідомо незаконним шляхом, будь-які фінансові операції, здійснювані з використанням вказаного рахунку, слід кваліфікувати як легалізацію (відмивання) грошових коштів, придбаних незаконним шляхом, тобто як злочин.

Об'єктом ухилення від сплати податків є фінансові інтереси держави і муніципальних об'єднань. Сам факт виявлення і розслідування злочину неминуче припускає подальше покарання за нього. Виявлене відповідне податкове правопорушення, залежно від конкретних обставин справи (це можуть бути передбачені Податковим кодексом України [393] грубі порушення правил обліку доходів і витрат і об'єктів оподаткування, або передбачена ПК несплата або неповна сплата сум податку, або обидва названі правопорушення відразу) повинно бути присічено відповідними органами.

Далі за відповідним податковим правопорушенням збуджується провадження у справі про податкове правопорушення, здійснене платником податків, яким в даному випадку є організація.

Необхідно відмітити значність змін в частині інкримінування податкових правопорушень, відбитих в новому ПК України. Притягнення організації до відповідальності за здійснення податкового правопорушення не звільняє її посадових облич за наявності відповідних підстав від адміністративної, кримінальної або іншої відповідальності, передбаченій законами України [366].

Таким чином, у разі скоєння злочину і відповідного податкового правопорушення законодавством України в цілях забезпечення фінансових інтересів держави і муніципальних об'єднань, передбачені наступні обов'язки організації, що відхилилася від сплати податку з відшкодування заподіяного збитку :

- сплатити суми податку, що належать;
- сплатити пені;
- сплатити штрафи.

Виконання організацією вище перелічених обов'язків укупі із залученням осіб, винних в ухиленні від сплати податку, до кримінальної відповідальності, на нашу думку, вичерпним чином забезпечує інтереси суспільства і держави, що охороняються кримінальним кодексом [352].

Отже, за даних обставин формально є присутнім здійснення фінансових операцій і інших угод з грошовими коштами або іншим майном, придбаними свідомо незаконним шляхом, а рівне використання вказаних засобів або іншого майна для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності, тобто злочин. Розглянутий вище порядок боротьби з порушеннями в податковій сфері дозволяє сформулювати думку про еволюцію профілактичних заходів.

Представляється що при дослідженні об'єктів фінансових правовідносин, різновидом яких є податкові правовідносини їх можна

підрозділити на дві групи : віддільні і не віддільні за матеріальний зміст правовідносини.

Невід'ємними об'єктами є ті, які можуть бути виділені лише в процесі наукової абстракції. Вони є результатом діяльності суб'єктів фінансового право-відношення, не віддільним від його матеріального змісту.

До віддільних об'єктів відносяться такі, які з тією або іншою мірою конкретності зафіксовані або витікають з аналізу фінансово-правових норм і існують як реальні явища (предмети) світу, що оточує нас, наприклад, бюджетні позики, дотації, субвенції, податки і штраф.

Проте штраф є мірою відповідальності за здійснення податкових правопорушень, а відповідальність реалізується у рамках охоронних правовідносин. У зв'язку з цим виникає питання: чи може штраф виступати об'єктом податкових охоронних правовідносин. Ми вважаємо, що в даному випадку штраф — це не об'єкт на який спрямовано поведінка суб'єктів правовідносин, детермінована їх інтересами. Штраф — це негативний наслідок протиправної поведінки суб'єкта, виражений в той же час у вартісній формі [358].

На наш погляд, концепцію, відповідно до якої об'єкт право-відношення визначається через інтерес у правомочної особи, можна розповсюдити на податкові правовідносини. Правомочною стороною цих правовідносин виступає держава, інтереси якої представляють податкові органи.

Розглянувши і проаналізувавши усі елементи податкових правовідносин, можна зробити висновок, що останні є владними, імперативними, відносними правовідносинами, що виникають на основі неправомірної поведінки суб'єкта (платника податків, податкового агента або іншої особи), у рамках яких реалізуються відповідальність за здійснення податкових правопорушень з фінансовими наслідками для держави [356].

ПК України не встановлює мету відповідальності за здійснення податкових правопорушень. Але, виходячи з її ознак, метою цієї відповідальності є забезпечення режиму законності у сфері оподаткування,

дотримання встановленого порядку сплати податкових платежів. Для відповідальності за здійснення податкових правопорушень властиві штрафна і попереджувальна функції.

Штрафна функція характеризує каральну реакцію держави на податкове порушення. Мірою відповідальності є штраф — грошова сума, що стягається з правопорушника. Штрафна функція відповідальності за здійснення податкових правопорушень виражається в покаранні винної особи, що заподіює йому майнові обтяження.

У науковій літературі деякі автори, досліджуючи відповідальність за здійснення податкових порушень, відмічають, що цій відповідальності властива відновна (компенсаційна) функція. Для обґрунтування цієї позиції вказано, що заходами відповідальності, разом з штрафом, являються пені і стягнення суми заборгованості з податку (недоїмка).

На нашу думку, визнавати пені і стягнення недоїмки в якості заходів відповідальності було б помилково, тому що:

по-перше, відповідно до ПК України, єдиною мірою відповідальності за здійснення податкових правопорушень є штраф;

по-друге, відповідальність характеризується тим, що це завжди додаткове обтяження по відношенню до того обов'язку, який порушив суб'єкт[362].

Стягнення недоїмки означає примусове виконання обов'язку по сплаті суми податку. Отже, за допомогою стягнення недоїмки додаткові обтяження на платника податків не покладаються. Що стосується пені, то відповідно до ПК України ця міра спрямована на забезпечення виконання обов'язку зі сплати податку.

На проблемі розмежування заходів відповідальності, недоїмки і пені акцентував увагу Конституційний Суд України, вказавши, що несплата податку в строк має бути компенсована погашенням заборгованості за податковим зобов'язанням і відшкодуванням збитку, понесеного державою в результаті несвоєчасного внесення податку [369].

Тому до суми недоїмки законодавець має право додати додатковий платіж — піню, за допомогою якої відшкодовуються втрати державної казни в результаті недоотримання податкових сум в строк у разі затримки сплати податку.

Досліджуючи відповідальність за порушення податкового законодавства, ми вважаємо, не слід заперечувати компенсаційного характеру вказаних заходів. При цьому санкцію необхідно розглядати під кутом зору "фінансова відповідальність", тобто стягнення суми заборгованості з податку і пені є мірою відповідальності. Відповідальність — цей "стан примусу" до виконання невиконаних обов'язків.

Несплата податку може стати наслідком надзвичайних і непереборних обставин. В даному випадку, згідно ПК України, відповідальності платник податків не підлягає, оскільки є обставини, що виключають його провину. Проте, заборгованість перед бюджетом існує. Відповідно до ПК України платникові податків у разі несплати податку за вказаною основою може бути надане відстрочення або розстрочка зі сплати податку. При цьому сума тих, що відповідають пенею за час з дня, встановленого для сплати податку, до дня набуття чинності рішення компетентного органу про надання розстрочки або відстрочення по сплаті податку включаються в суму заборгованості [372].

Таким чином, стягнення пені і недоїмки незалежно від провини платника податків — це ще один аргумент на користь того, щоб визнавати вказані заходи — заходами захисту.

Слід зазначити, що, як правило, на відміну від каральних санкцій розмір правостановчих санкцій (заходів захисту) залежить від величини матеріальних втрат, які поніс правомочний суб'єкт від вартості невиконаного зобов'язання .

В цілому при ухиленні від сплати податків або ховається саме існування законно отриманого доходу (наприклад, якщо він поступає у вигляді готівки), або маскується його характер (шляхом його оформлення так, щоб він потрапив в категорію, що не підлягала оподаткуванню) і розміри. У обох випадках такий дохід перетворюється на незаконний. При відмиванні грошей відбувається

зворотне — незаконно отриманому доходу надається видимість законного доходу. Крім того, ухилення від сплати податків і відмивання брудних грошей абсолютно по-різному позначаються на фінансовому положенні країни.

Доходи законного підприємства можна в цілому розділити на дві категорії. Частина валового доходу йде на покриття витрат, включаючи заробітну плату, вартість матеріалів і сплату відсотків за кредитованими обіговими коштами. Частина залишається у вигляді прибутку, який, у свою чергу, може бути або реінвестований, або розподілений серед власників, які можуть її витратити або зберегти [373].

Діяльність же, пов'язана з торгівлею незаконними товарами і послугами, приносить інші результати. Як і у випадку із законним підприємством, частина валового доходу від незаконної діяльності йде на покриття витрат, а частина залишається у вигляді прибутку, який може бути частково реінвестований і частково розподілений серед власників.

З цих засобів, що потрапляють в легальну економіку, частина може бути використана для розрахунків з нелегітимними постачальниками; частина може бути використана для розрахунків з легітимними постачальниками; і частина може перетворитися на законну власність власників бізнесу, які у свою чергу можуть реінвестувати її в нелегальний або легальний бізнес, витратити її або зберегти (шляхом придбання легальних активів). Те, яким чином фактично відбувається відмивання грошей, залежить, принаймні частково, від планів розпорядження грошовими коштами.

В той же час, залишається істиною наступний факт. Уся та частина злочинних доходів, яка потрапляє в легальну економіку, потенційно залучає до себе увагу податкових органів.

Особи, що ухиляються від сплати податків, занижують суму доходів своїх законних підприємств, що дозволяє виплатити менший, ніж згідно із законом, податок [397]. Злочинці, навпаки, завищують суму доходів будь-яких законних підприємств, використовуваних ними для прикриття, і тому суми виплачуваних податків перевищують суми, які в звичайних умовах повинні

були б платити їх законно зареєстровані підставні компанії.

Це зовсім не означає, що фінансове положення держави покращає, якщо легітимні компанії, що ухиляються від сплати податків на законно отримані доходи, стануть займатися явно злочинною діяльністю, з якою виплачуються деякі податки. Очевидно, що, хоча злочинці і платитимуть деякі податки з відмиваної долі своїх незаконних доходів, в цілому вони приховуватимуть від оподаткування максимально можливу частину загальних доходів. Суть в тому, що усупереч стереотипному сприйняттю злочинної (прихованої від влади) діяльності, що не заноситься у бухгалтерські книги, не враховується і не охоплюваній оподаткуванням, після того, як гроші відмиті, вони стають, принаймні, занесеними у бухгалтерські книги, врахованими і такими, що підлягають оподаткуванню, хоча їх справжній характер залишається замаскованим.

Однією з особливостей податкової злочинності в Україні є її висока латентність. Прикладом таких дій може служити переміщення фізичною особою товару для особистих цілей, вартість якого перевищує 5000 доларів. Дуже часто в подібних ситуаціях особи вважають, що ніяких податків і зборів вони платити не повинні. Проте закон покладає на них такий обов'язок. Відповідно, навіть того не підозрюючи, особа здійснює митне правопорушення у формі необережності [112].

Несплата податків і зборів при переміщенні товарів через митний кордон визнається досконалою умисно, якщо особа, здійснюючи, це діяння усвідомлювало його протиправність, передбачає його шкідливі наслідки (ненадходження грошових коштів до бюджету), бажала або свідомо допускала їх або відносилося байдуже. Юридична особа, що не сплатила податки і збори у встановлений термін у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон, зазнає наступні можливі збитки:

- сплата за зберігання товару на складах тимчасового зберігання, пеня;
- штраф;

- сума стягнутих платежів (недоїмка);
- упущена вигода.

Стягнення недоїмки, пенею з фізичної особи здійснюється в судовому порядку згідно з Податковим кодексом. Накладення стягнення у вигляді штрафу, передбаченого санкцією, здійснюється посадовцем митного органу, уповноваженим розглядати справи про адміністративні правопорушення [109].

Таким чином, проведений аналіз вітчизняного оподаткування стосовно кримінальних фінансових потоків дозволив затвердитися в думці про те, що діюча в країні система оподаткування є недосконалою, дозволяючою здійснювати протиправні дії.

3.2. Державна політика заходів проти нелегітимних фінансових потоків і міжнародної співпраці

Кінцевою метою реалізації стратегії у боротьбі з кримінальними потоками повинні стати розробка механізмів і заходів ідентифікації загроз і їх носіїв, сфери їх легалізації. Будь-яка стратегія реалізується в обираній тактиці.

Велике значення для протидії злочинним капіталам має методологія прогнозування, виявлення і запобігання виникненню фактів загроз фінансової безпеки, дослідження тенденцій виявлення і можливостей розвитку таких загроз, визначення об'єктів, предметів контролю з забезпечення фінансової безпеки.

Обов'язок інститутів влади створити механізм захисту національних економічних інтересів і протистояти дії внутрішніх і зовнішніх загроз економічному розвитку держави має бути закріплений в Конституції України [24]. Реалізація в Україні доктрини економічної безпеки багато в чому пов'язана з виконанням ряду нормативних актів, що зумовили її вступ у світову спільноту, що веде боротьбу з кримінальними обігами капіталу. Внутрішня

безпека країни базується на виявленні ситуації, коли фактичні або прогнозні параметри економічного розвитку перевищують порогові значення і виникають прецеденти формування кримінального сектора в господарському і інших комплексах.

Найважливішим елементом економічної безпеки України є фінансова безпека. Фінансова безпека обумовлена, в першу чергу, запобіганням витоку капіталу за кордон, вдосконаленням нормативно-правової бази, забезпеченням фінансових умов для активізації інвестиційної діяльності в Україні, результативністю розслідувань нелегітимних фінансових угод [22].

Проблема фінансової безпеки пов'язана, на нашу думку, з нестримністю процесів транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізацією фінансової системи, збільшенням потоків капіталів між країнами. Оцінюючи рівень фінансової безпеки не можна не враховувати високу міру концентрації фінансових ресурсів на макро-економічному рівні, на рівні міждержавної інтеграції, а також процес взаємопроникнення фінансових режимів і технологій.

У нинішніх умовах особливу актуальність набувають розробки державної стратегії у боротьбі з кримінальними оборотами у фінансовому секторі економіки країни. Принциповим видається питання про доцільну міру відкритості економіки, перетворення прозорих меж в "мембрани з активним транспортом".

Система протидії легалізації (відмиванню) доходів, придбаних злочинним шляхом, є системною сукупністю органів і організацій України. Слід зазначити, що її діяльність ґрунтується на нормативно - правових актах України, дій, що регулюють систему, і заходів, здійснюваних названими органами.

Говорячи про державну політику заходів проти "відмивання нелегальних фінансових коштів, вважаємо за доцільне розглянути склад державних органів і організацій, працюючих в цьому напрямі.

Система органів і організацій України, що здійснюють протидію

легалізації (відмиванню) доходів, придбаних незаконним шляхом, включає на сьогодні наступні структури [26]:

1. Кредитні організації і Національний банк України;
2. Регіональні управління валютного контролю;
3. Центральні органи України, призначені державою відповідно до п. І ст. 23 Конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності;
4. Органи, що здійснюють протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих в результаті незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин;
5. Міжвідомчий центр протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих незаконним шляхом.

У систему органів, що здійснюють протидію легалізації незаконних доходів, включені регіональні управління валютного контролю, однією з основних функцій яких є участь в розробці і здійсненні програм міжнародної співпраці в області протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих незаконним шляхом, а також в розробці і реалізації заходів, спрямованих на протидію вказаному явищу.

Суб'єктами, що здійснюють заходи з протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів, являються також кредитні організації, діяльність яких регламентована нормативними і іншими актами Національного банку України [40].

Профілактика податкових правопорушень передбачена новим податковим законодавством, що значно збільшує роль державного податкового контролю при розширенні прав платника податків, що дозволить підвищити дієвість стратегічної політики Кабінету міністрів України у боротьбі з тіньовою економікою.

Вимагає негайного державного регулювання питання валютних відносин. Вивезення готівкової іноземної валюти з України регулюється Законом України "Про валюту і валютні операції" [412], а також рядом

підзаконних актів [366].

Закон про валютне регулювання встановлює деякі відмінності відносно вивезення валюти фізичними особами. Ці відмінності, передусім, пов'язані із статусом фізичної особи, тобто являється він резидентом або ні. Закон в принципі по-різному визначає "валютний" правовий статус громадян і організацій залежно від приналежності їх до резидентів або нерезидентів, але критерії віднесення до однієї з цих категорій громадян і організацій різні, причому найбільші складнощі в цьому відношенні викликає застосування Закону саме до громадян. Зупинимося на цьому питанні детальніше.

Критерієм для розмежування громадян на резидентів і нерезидентів є наявність або відсутність у громадянина постійного місця проживання на території України. Очевидно, принаймні, що тут не мається на увазі фактична наявність у громадянина місця для постійного проживання (наприклад, квартири у власності або на правах найму), оскільки таке може нічим не відрізнитися від місця для тимчасового перебування.

Оскільки постійне місце проживання на території України протиставляється тимчасовому перебуванню за її межами, можна зробити висновок, що під постійним місцем проживання на території України слід розуміти факт постійного або переважного проживання громадянина на її території.

Іншими словами, в основі відмежування резидентів від нерезидентів повинен лежати деякий часовий критерій, якого чинне українське законодавство не формулює.

Недосконалість українського законодавства сприяє росту фінансових злочинів при вивезенні з країни іноземної валюти. При проведенні валютного регулювання держава дотримується певної валютної політики. Поняття "Валютна політика" законодавством не встановлене. Велика увага визначенню валютної політики приділяється в юридичних і економічних працях [41, 356, 371].

Пропоновані теоретичні моделі зовнішньої торгівлі і обмінного курсу

дозволяють прийти до висновку, що валютна політика, як стратегія уряду у відповідній сфері діяльності, може бути визначена як самостійна частина загальноекономічної, у тому числі грошово-кредитної політики, спрямованої на подолання спаду виробництва і забезпечення економічного зростання, стримування інфляції і безробіття, підтримку рівноваги платіжного балансу, Ці дії не проводяться окремо один від одного, а повинні здійснюватися в сукупності, що призводить до певних результатів:

- "зміцнення валютно-фінансовий положення країна, відновлення її платоспроможність і кредитоспроможність,
- призупинення "втечі" капіталу за кордон,
- залучення іноземного капіталу,
- протидії "доларизації" економіки,
- зміцненню позицій гривні і перехід до її конвертизації.

На наш погляд, до таких заходів слід відносити державні заходи, спрямовані на запобігання загрози валютної кризи і забезпечення стійкості національної валюти, помірну лібералізацію валютних стосунків. Оскільки засобом реалізації валютної політики служить валютне регулювання, необхідно законодавчо закріпити поняття "Валютна політика" .

Основною метою валютної політики України в нинішній період є забезпечення купівельної спроможності національної валюти, що не знижується, і підтримку її стабільного курсу. Цій ключовій меті підпорядковані інші завдання, які доводиться вирішувати державі у валютній сфері :

- обмеження "доларизації" економіки країни;
- досягнення і підтримка конвертованої гривні;
- розробка заходів, спрямованих на боротьбу з нелегальним вивезенням капіталу;
- вдосконалення системи валютного контролю [311].

Валютне регулювання — це діяльність держави, спрямована на регламентацію розрахунків і порядку здійснення угод з валютними

цінностями, за допомогою якого держава ставить під свій контроль валютні операції, а також надання іноземним юридичним і фізичним особам кредитів і позик, ввезення, вивезення і переклад валюти за межу в цілях підтримки рівноваги платіжного балансу і стійкості валюти.

Шляхом вирішення цієї надзвичайно серйозної проблеми повинне стати нормативне закріплення значення терміну "валютне регулювання" у законі, що дозволить виключити можливість його нечіткого трактування на будь-якому рівні.

Під валютним контролем розуміється комплекс нормативно закріплених адміністративних (правозастосовних) і організаційних заходів, здійснюваних спеціально уповноваженими на підставі закону державними органами або іншими організаціями (наприклад, уповноваженими банками в якості агентів валютного контролю) і спрямованих на реалізацію порядку здійснення валютних операцій в частині валютних обмежень, а також заходів з виявлення, попередження і припинення порушень цього порядку.

У чинному законодавстві підкреслюється самостійна роль валютного контролю, який визнається одним з методів правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності і об'єктами якого є [87]:

- 1) вступ в Україну виручки від експорту товарів;
- 2) обґрунтованість платежів за товари, що імпортуються;
- 3) здійснення бартерних угод, що передбачають переміщення товарів через митний кордон України, або виконання робіт, надання послуг і результатів інтелектуальної діяльності, виражених в матеріально-речовій формі.

В якості основної мети валютного контролю законодавством визначено забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій (згідно Закону України про валютне регулювання).

На жаль, чинне законодавство не дає визначення поняття "Валютний контроль". При цьому основними формами валютного контролю визнаються [412]:

- а) контроль за дотриманням валютного законодавства при здійсненні угод і операцій з валютними цінностями, дотриманням умов ліцензування і порядку реєстрації валютних операцій;
- б) контроль за обґрунтованістю здійснюваних валютних платежів;
- в) контроль за виконанням суб'єктами валютних правовідносин своїх юридичних обов'язків відносно держави;
- г) контроль за об'єктивністю і повнотою обліку і звітності з валютних операціях;
- д) застосування заходів юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства;
- е) збір, зберігання і обмін інформацією по валютному контролю між повноважними органами.

В той же час, чинне законодавство не містить вказівки на зміст спеціальної компетенції кожного з існуючих органів валютного контролю, незважаючи на очевидну відмінність в їх юридичному статусі. Це слід визнати одним з істотних недоліків валютного законодавства, оскільки розмитість компетенції контрольного органу у будь-якій сфері, а тим більше пов'язаною з валютними цінностями, провокує зловживання чиновників, а для суб'єктів контролю робить украй скрутним ефективний захист своїх прав від неправомірних посягань з боку державних органів.

Узагальнюючи наявні акти, спрямовані на посилення державного контролю з фінансової безпеки, вважаємо за можливе запропонувати наступні положення по державній стратегії в цій сфері (таблиця 3.1).

Вирішення питання про міжнародні умови, що впливають на вивезення капіталу з України, припускає координацію дій держав, регулювання міжнародних фінансових потоків.

Розробка відповідних регламентуючих норм, стандартів повинна стати одним з напрямів діяльності міжнародних фінансових організацій в регулюванні діяльності міжнародних інфраструктурних центрів, транспортних коридорів, логістичної мережі.

Прагнення усіх держав знайти загальний підхід до регулювання "кочівних" капіталів слід розцінювати як новий акт у вирішенні проблеми припинення потоків кримінальних фінансових активів [450].

Таблиця 3.1

Пріоритетні напрями діяльності державних органів з забезпечення стійкості фінансової системи України

<ol style="list-style-type: none"> 1. Диференціація гео-фінансових зон за критеріями: економічного потенціалу, кліматичних умов, етно-національної спільності. 2. Пошук і реалізація механізмів і заходів прогнозування і ідентифікації загроз, їх носіїв, сфер локалізації. 3. Дослідження тенденцій в розвитку фінансових загроз, визначення об'ємів, предметів контролю з забезпечення фінансової безпеки. 4. Вдосконалення методології і методики прогнозних оцінок виявлення і запобігання загрозам фінансової нестабільності в державі. 5. Посилення контролю через функцію управління фінансовими потоками. 6. Розвиток інститутів влади, спрямованих на запобігання підривань фінансово-економічного суверенітету держави, цілісності фінансово-економічного простору, єдності фінансової і економічної політики. 7. Створення ефективного механізму захисту національних інтересів, протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. 8. Розробка нормативно-правової бази з регулювання фінансового положення України, визначення внутрішніх і зовнішніх загроз. 9. Створення інформаційної системи для об'єктивного моніторингу бюджетного процесу в Україні, вдосконалення міжбюджетних стосунків і інші фінансові операції.
--

Даний перелік широкий і включає злочини, перераховані в Кримінальному кодексі, або майже усі злочини, що містяться в Особливій частині Кримінального кодексу держави, без особливих уточнень і

конкретизації.

Аналіз, виконаний в ході дисертаційного дослідження, з питання про те, чи обмежувати перелік злочинів, за допомогою яких можуть бути отримані злочинні доходи (стосовно їх легалізації) конкретними видами злочинів або включати в нього усі кримінально карні діяння, показав, що він вирішується законодавцем кожної країни виходячи з місцевих умов і особливостей структури внутрішнього законодавства.

Проблема припинення і вилучення незаконних доходів носить міжнародний характер. Вже впродовж десятка років боротьба з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів є важливим елементом усього діапазону зусиль, спрямованих на припинення незаконного обігу капіталу[449].

Тому необхідно створення міжнародної інтернаціональної системи для усебічного і об'єктивного моніторингу ходу процесу протидії відмиванню нелегальних доходів.

Реалізація положень, буде, на нашу думку, сприяти міжнародній співпраці у справі припинення нелегальних фінансових потоків і стабілізації економічного стану країни. Представляється, що поняття тіньової і нелегітимної економіки не можуть бути описані за допомогою норм існуючого права, тобто ці категорії не є правовими, проте для боротьби з цими явищами можна і треба використати норми різного права.

Частота випадків недотримання різних галузей законодавства служить індикатором величини нелегальної економіки. В 90-і роки в Україні спостерігався значне зростання рівня злочинності. Дуже істотну роль в погіршенні кримінальної ситуації грала економічна злочинність. Юридичний термін "злочинність у сфері економічної діяльності" був введений в 1996 р.

Серед цих порушень - легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом. Дослідження проблеми припинення нелегальних доходів припускає виявлення смислового значення, сутнісної характеристики ряду використовуваних термінів.

Термін "відмивання" запозичений з Конвенції Ради Європи про

відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності. Нерідко він вживається в дужках безпосередньо після терміну "легалізація", що дозволяє припустити достатню близькість вказаних понять, хоча легалізація може бути здійснена і іншим - легітимним способом - декларуванням реальних доходів [451].

Легалізація означає дозвіл діяльності якій-небудь організації, її узаконення, надання юридичної сили якому-небудь акту, дії. У цьому дослідженні, по відношенню до грошових коштів або іншого майна, придбаним незаконним шляхом, легалізація убачається в умисних діях, спрямованих на введення вказаних в досліджуваній роботі об'єктів в законний оборот, т. є. на надання їм статусу законних.

У сфері легалізації злочинних доходів діє не менше 3 тис. організованих злочинних угруповань. Згідно з даними Інтерполу, ООН річний обіг "брудних" грошей тільки від продажу наркотиків складає 500 млрд, дол., тоді як загальний річний доход — 1 трлн., дол. Українське законодавство, спрямоване на боротьбу з протидією відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, є недосконалим.

Проблема нелегальних доходів вимагає формування єдиного ринково-економічного простору, одним з визначальних компонентів якого є "...модульний елемент, як однорідність правового поля і уніфікована законодавчо-нормативна база" [455].

Практика фінансових оборотів, диференціація їх статусу визначена рядом законів і підзаконних актів. В той же час сутнісна характеристика окремих понять використаних в цих актах, дуже суперечлива.

У цьому дослідженні аналізуються акти законодавства у сфері цивільного і господарського права, спрямовані на припинення економічних злочинів у фінансовій сфері, а також кримінального права - вже за скоювання економічних злочинів.

При цьому механізми, спрямовані на попередження, перешкодження скоюванню економічних злочинів нами детальніше опрацьовано у зв'язку з

аналізом конкретних видів здійснюваних махінацій (податкові злочини, злочини у банківській сфері і так далі) [453].

Кримінально-правові норми, що реалізуються в Україні і визначальна злочинність і караність діянь за нелегальний обіг капіталу, містять імперативи у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів.

Організована злочинність і корупція, які належать до найбільш суспільно небезпечних видів злочинів, погрожують стабільності демократичних інститутів і моральним засадам українського суспільства, підривають довіру до влади, розмивають принципи рівності і соціальної справедливості, перешкоджають дії механізмів конкуренції і економічному розвитку країни

Аналіз чинного законодавства, пропонованих законопроектів, наукової літератури і публікацій в ЗМІ показує, що в органах влади і у громадськості відсутнє чітке розуміння того, з чим, власне, треба боротися, коли йдеться про відмивання злочинних доходів.

Система національного законодавства про протидію відмиванню злочинних доходів, діюча на даний момент часу, складається з двох частин, які відрізняються один від одного виконуваними функціями і предметами правового регулювання [403].

Аналіз норм українського законодавства [408, 430, 443, 461-462] показав, що базисну (засадничу) роль в цій системі грають норми кримінального законодавства, легалізації злочинних доходів, що регулюють протидію. Система забезпечувальних норм, завдання яких полягає в підвищенні ефективності реалізації кримінального законодавства, визначає перелік і ознаки підозрілих операцій, об'єм інформації, що повідомляється про них, порядок її зберігання і так далі, крім того, вони встановлюють обов'язок учасників фінансового обороту повідомляти в компетентні органи про підозрілі фінансові операції.

Ці норми закріплюють статус системи національних органів, протидіючих відмиванню злочинних доходів, порядок їх взаємодії,

розмежування компетенції і об'єм повноважень. На нашу думку, функція кримінально-правових норм — це боротьба з відмиванням злочинних грошей, функція ж забезпечувальних норм — створення умов для того, щоб ця боротьба була ефективною.

Успішна реалізація кримінально-правових норм неможлива без існування забезпечувальних норм, а останні можуть бути сформульовані і введені в дію тільки на підставі чіткого встановлення змісту кримінально-правових заборон. В силу системного характеру законодавства, у тому числі про протидію відмиванню злочинних доходів, окремий акт не можна "виривати" з цієї системи. Передбачені ним норми регулюють контроль за фінансовими операціями, здійснюваними учасниками цивільного обороту.

Закони, що містять забезпечувальні норми, можуть бути ухвалені тільки на підставі точного визначення об'єкту відмивання грошей. Лише чітко утямивши, наслідком яких саме злочинів є отриманий доход і подальша легалізація грошей, можна визначити коло тих, що підлягають обов'язковому контролю фінансових операцій і відповідні обов'язки суб'єктів, що здійснюють їх [56].

Аналіз досвіду побудови національних систем протидії відмиванню злочинних доходів в розвинених країнах дозволяє стверджувати, що існує ряд підходів до законодавчого закріплення переліку злочинів. Відповідно до загальноновизнаних міжнародних норм основою кваліфікації відповідних діянь повинні служити національні конституційні принципи і основні концепції побудови і функціонування національної юридичної системи.

Представляється, що потрібний єдиний, незмінний для різних видів злочинів критерій, вимоги до якого зводяться до наступного:

- 1) у кожному конкретному випадку він повинен дозволяти точно визначити допустимість ставлення відмивання нелегальних грошей;
- 2) він має бути об'єктивним, не допускаючи навіть можливості суб'єктивного підходу окремих осіб в процесі його правозастосування;
- 3) він повинен базуватися на концептуальних основах і принципах

української кримінально-правової системи і використати наявний в діючому законодавчому акті юридичний інструментарій.

Аналіз усього різноманіття законодавчих актів, виконаний в ході дослідження, дозволив систематизувати їх і позначити найбільш важливі. У систему основних правових актів України слід включати:

1. Закон України «Про національну безпеку України»;
2. Положення про валютний контроль Національного банку України;
3. Кримінальний кодекс України;
4. Порядок прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій

Відповідно до засобів з припинення відмивання нелегітимних грошових коштів, придбаних незаконним шляхом, можуть бути встановлені покарання різного порядку.

Посилення покарання настає у випадках, коли ті ж діяння, здійснюються групою осіб або неодноразово, а також особою з використанням свого службового стану. В цьому випадку винні караються позбавленням волі на термін від 4 до 8 років з конфіскацією майна або без такої [408].

Однією з поширених форм, що характеризують об'єктивну сторону аналізованого економічного злочину, є здійснення фінансових операцій.

Таким чином, угодами з грошовими коштами або іншим майном, придбаними незаконним шляхом, являються дії громадян і юридичних осіб, спрямовані на встановлення, зміну або припинення громадянських прав і обов'язків відносно вказаних грошових коштів або іншого майна.

Відповідно, підставами виникнення громадянських прав і обов'язків окрім угод є [388]:

- акти державних органів і органів місцевого самоврядування;
- судові рішення, що встановили громадянські права і обов'язки;
- придбання майна на підставах, що допускаються законом;
- створення творів науки, літератури, мистецтва, винаходів і інших результатів інтелектуальної діяльності;

- спричинення шкоди іншій особі;
- не обґрунтоване збагачення;
- інші дії громадян і юридичних осіб;
- події, з якими закон або інший правовий акт зв'язує настання цивільно-правових наслідків.

Згідно діючих правових норм виконання актів державних органів і органів місцевого самоврядування, а також судових рішень і інші дії громадян і юридичних осіб не є здійсненням угод.

Представляється, що поняття фінансових операцій, спожите таким чином, як це зроблено в КК України, коли законодавець розглядає фінансові операції як один з видів угод, не цілком узгоджується з цим поняттям стосовно теорії права.

Це пов'язано з тим, що у фінансовому праві фінансові операції регулюються фінансово-правовими нормами і породжують фінансові правовідносини. Відомо, що фінансово-правові норми - це встановлені державою і закріплені в нормативних актах правила поведінки сторін відносно збирання, розподілу (перерозподіли) і використання грошових фондів (засобів) для реалізації цілей, що стоять перед державою, і завдань.

Які ж ознаки таких відносин. Фінансові правовідносини характеризуються наступними ознаками:

а) вони виникають в процесі фінансової діяльності держави або муніципальних об'єднань;

б) одним з суб'єктів у фінансових правовідносинах завжди є уповноважений орган держави або муніципалітету(фінансовий орган, кредитна установа), державний або регіональний орган державної влади або місцевого самоврядування;

в) фінансові правовідносини завжди виникають з приводу грошей — грошового платежу в дохід держави або муніципалітету, державних або муніципальних витрат.

Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що в різних галузях

права, ідентичним терміном означають різні за своєю правовою природою явища. Вважаючи не цілком зручним при кожному вживанні терміну "фінансові операції" пояснювати, про яку галузь права йде мова в конкретному випадку, вважаємо за можливе враховувати нюанси таким чином.

Аналіз ряду законодавчих актів дозволяє визнати не цілком коректним наступне визначення: "фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, - це угоди і інші дії фізичних або юридичних осіб незалежно від форми і способу їх реалізації з отримання, виплати, видачі, перевезення, пересилці, перекладу, обміну, зберігання грошових коштів, цінних паперів, іншого майна, придбаних свідомо незаконним шляхом, а також з посвідчення або реєстрації таких угод або інший дії.

У що ж поміщена некоректність цього визначення. На наш погляд, вона полягає в наступному:

Відповідно до КК України після визначення суті угод, записано: "інші дії громадян і юридичних осіб" не є угодами.

У зв'язку з цим твердження, що "фінансові операції — це угоди і інші дії фізичних або юридичних осіб", помилкове. У цій дефініції замість розділового союзу "або" необхідно спожити єднальний сполучник "і", оскільки угоди можуть здійснюватися не лише між фізичними або тільки між юридичними особами: сторонами в окремо взятій угоді можуть бути одночасно фізичне і юридичне особи. Угоди з іншим майном, на наш погляд, не відносяться до фінансових операцій внаслідок того, що їх предметом, вже хоч би в силу назви, мають бути грошові кошти, інакше бартерна угода буде теж фінансовою операцією.

Якщо врахувати усі наведені вище уточнення, то дане визначення можна викласти в наступному трактуванні. Фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, - це угоди, що є діями фізичних і юридичних осіб незалежно від форми і способи їхньої реалізації, здійснювані з метою отримання, виплати, видачі, перевезення, пересилки, перекладу, обміну, зберігання засобів, придбаних свідомо незаконним

шляхом, а також посвідчення або реєстрації таких угод [370].

Представляється що, подібна деталізація, яка забезпечує чіткість і повноту приведеного визначення, є сильною його стороною, оскільки допомагає повніше утямити суть визначуваного поняття. Але в той же час — це слабка сторона подібного типу визначень, оскільки завжди існує можливість того, що яке-небудь приватне поняття у результаті виявиться не включеним в загальне визначуване поняття, внаслідок чого таке визначення виявиться неповним. Тому, на наш погляд, в практичній діяльності прийнятніше користуватися визначенням, яке свідчить, що фінансові операції, спрямовані на легалізацію засобів, придбаних незаконним шляхом, — це дії фізичних і юридичних осіб, здійснювані з метою встановлення, зміни або припинення громадянських прав і обов'язків відносно грошових коштів, придбаних свідомо незаконним шляхом.

У зв'язку з викладеним необхідно визнати не цілком обґрунтованою наступну точку зору ряду авторів, коли об'єктивна сторона (аналізованого злочину) характеризується здійсненням діяння в одній з вказаних в законі форм. Представляється, що таке діяння може виражатися в трьох формах:

- 1) здійснення фінансових операцій з грошовими коштами або іншим майном;
- 2) здійснення угод;
- 3) використання грошових коштів або іншого майна в підприємницькій або іншій економічній діяльності, що приносять доходи.

В даному випадку фінансові операції і угоди розділені, з чого можна зробити висновок про те, що це різні поняття, тоді як раніше встановлено, що фінансові операції є одним з видів угод. В принципі вказане розділення можливе, але тоді необхідно бути до кінця послідовним і продовжити його, внаслідок чого вийдуть не три, а чотири форми діяння, якими характеризується об'єктивна сторона аналізованого злочину [199]:

- 1) здійснення фінансових операцій;
- 2) здійснення угод, що не є фінансовими операціями;

- 3) використання майна в підприємницькій діяльності;
- 4) використання майна в іншій економічній діяльності.

Інакше в наявності або невиправдане розділення на фінансові операції і інші угоди, або невиправдане змішення підприємницької і іншій економічній діяльності.

На наш погляд, об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується і узагальненою формою: здійснення фінансових операцій і інших угод з грошовими коштами або іншим майном, придбаними свідомо незаконним шляхом.

Оскільки словосполучення "здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності", містить деяке протиставлення підприємницькою і іншої економічної діяльності, правомірно припустити, що під іншою економічною діяльністю розуміється діяльність, що не відноситься до підприємницької.

Таким чином, під іншою економічною діяльністю розуміють діяльність комерційних організацій (т. е. організацій, переслідуючих витягання прибутку в якості основної мети своєї діяльності), а також некомерційних організацій (т. е. організацій, які не мають витягання прибутку в якості основної мети своєї діяльності, не розподіляють отриманий прибуток між учасниками і створені для досягнення цілей в організаційно-правових формах, що не є підприємницькими, проте пов'язані з використанням грошових коштів або іншого майна.

Слід зазначити, що в податковому праві застосовується наступне визначення економічної діяльності :

економічною діяльністю визнається всяка діяльність з виробництва і (чи) реалізації товарів (робіт, послуг), а також будь-яка інша діяльність, спрямована на отримання прибутку (доходів), незалежно від результатів такої діяльності.

До економічної діяльності відносяться, зокрема, діяльність підприємця, фінансова або посередницька діяльність, довірче управління майном, надання

однією особою іншому певних прав або прийняття однією особою перед іншим зобов'язань вчинити певні дії або утриматися від здійснення таких на відшкодувальній основі.

Згідно норм чинного законодавства, не відносяться до економічної діяльності:

- 1) діяльність органів, що входять в систему органів державної влади і управління, органів місцевого самоврядування, безпосередньо пов'язана з виконанням покладених на них функцій;
- 2) виконання фізичною особою обов'язків у рамках стосунків, регульованих законодавством про працю або про державну службу;
- 3) виконання фізичною особою обов'язків, пов'язаних безпосередньо із службою в рядах Збройних Сил України, в правоохоронних або прирівняних до них органів;
- 4) благодійна діяльність;
- 5) релігійна діяльність [189].

Таким чином, податкове право під економічною діяльністю розуміє діяльність, пов'язану з підприємництвом. Використання грошових коштів або іншого майна для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності означає не лише здійснення будь-яких видів угод або інших активних дій, але і володіння майном, вживання його для своєї потреби.

Таким чином, використання грошових коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом, для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності, означає здійснення будь-яких видів угод або інших дій з грошовими коштами або іншим майном, придбаними свідомо незаконним шляхом, а також здійснення правомочності користування відносно вказаних грошових коштів або іншого майна.

Звідси витікає, що вже знаходження грошових коштів, придбаних свідомо незаконним шляхом, на рахунках юридичної або фізичної особи або знаходження іншого майна, придбаного свідомо незаконним шляхом, на балансі організації є основою для притягнення до кримінальної

відповідальності. Якщо, як було вище з'ясовано, використання майна означає, зокрема, здійснення правомочності користування цим майном, то не існує теоретичних перешкод до твердження про те, що дія поширюється і на інші елементи класичної тріади "володіння — користування — розпорядження", які в сукупності складають право власності.

Аналіз впливу українського законодавства на тіньовий і нелегальний обіг капіталу, виконаний в ході цього дослідження, дозволив узагальнити, розмежувати і уточнити окремі його норми, а також дійти висновку про необхідність його вдосконалення у напрямі кореспонденції усіх актів, з метою підвищення ефективності його застосування.

3.3. Формування правоохоронного механізму державної політики боротьби з тіньовою економічною діяльністю

Взаємодія правоохоронних і фінансових інститутів визначається, передусім, моделлю протидії легалізації злочинних доходів, що склалася в тій або іншій країні.

Нині до числа реальних правових заходів, які реалізуються на практиці для регулювання фінансової діяльності в нашій країні, відносяться [408]:

- передача матеріалів в правоохоронні органи для вирішення питання про порушення кримінальної справи;
- звернення в органи фінансового контролю для застосування до підзвітних організацій різних заходів дії;
- призупинення операцій з грошовими коштами і іншим майном;
- притягнення порушників до адміністративної відповідальності.

Безумовно, функціонування спеціального державного органу, контролюючого фінансові потоки, є украй необхідним у будь-якій сучасній державі. Проте кінцевою метою діяльності такої структури є притягнення винних осіб до відповідальності, відшкодування заподіяного збитку і

недопущення здійснення легалізації злочинних доходів в майбутньому. Звичайно, що не кожна, що підпадає в полі зору «сумнівна» угода або операція пов'язана з легалізацією злочинних доходів. Проте представляється, що у більшості випадків низькі показники кількості порушених кримінальних справ пов'язані з недоліками в організації роботи, до яких можна віднести наступні :

1. Відсутність єдиного інформаційного ресурсу, в якому б концентрувалася інформація від усіх державних органів за фізичними і юридичними особами. Фактично отримати інформацію, що цікавить, можна тільки шляхом відправлення запитів на паперових носіях або в електронні бази даних того або іншого органу. Це займає велику кількість часу часто інформація надається в «нечитаному» форматі.

2. Відсутність в законодавстві можливості проведення спільних перевірок з правоохоронними органами України і Національним банком . Правоохоронні органи можуть брати участь тільки у виїзних перевірках спільно з податковими органами. При цьому перевірка не може бути проведена самостійно за власною ініціативою.

3. Недостатня кваліфікація фахівців в області економіки і фінансів, складність доведення легалізації злочинних доходів. Так, наприклад, в Німеччині особи, що займаються виявленням такого роду злочинів, проходять спеціальне навчання, мають великий стаж роботи (як правило, не менше 10 років).

Разом з вище переліченими чинниками, в якості умов, сприяючих відмиванню злочинних доходів, можна віднести великий запас природних ресурсів, широке поширення організованої злочинності і високий рівень корупції. Крім того, уразливості фінансової системи України сприяють недостатня охорона кордонів країни, географічне положення України між Європою і Азією, відносно слабка банківська система і недостатнє фінансування правоохоронних органів.

Здатність підрозділу швидко передати істотну фінансову інформацію органам своєї країни або іноземної держави виключно важлива для успіху

справи. Оскільки грошові кошти швидко переміщуються з однієї фінансової організації в іншу, як усередині країни, так і за кордон, органи у боротьбі фінансовими злочинами повинні уміти надавати фінансову інформацію компетентним органам для швидкої правоохоронної роботи з запобігання злочинам. Здатність швидко ділитися цінною інформацією впливає на ефективність державних зусиль в протидії легалізації і на міжнародну співпрацю в цій сфері [358].

У більшості країн список організацій, з якими правоохоронні органи повинні ділитися інформацією, і шляхи використання такої інформації визначаються законом. З деякими країнами є меморандуми про розуміння або подібні документи, в яких обмовляються деталі обміну інформацією. У таких меморандумах викладаються умови, відповідно до яких обмовляються умови користування такою інформацією. Такі письмові угоди — відмінний засіб гарантії того, що сторони розуміють правила обміну і використання фінансової інформації. Для досягнення максимальної міри ефективності усі органи, починаючи з тих, які збирають інформацію, і, закінчуючи судовими органами, повинні підвищувати свою власну ефективність і взаємодіяти один з одним як частини єдиного цілого. Це означає, що необхідно оцінити кожен компонент системи, враховуючи зусилля, що докладаються, кожного як частини загальної системи. Важливо, щоб усі пов'язані один з одним органи працювали спільно по досягненню ефективних угод, що гарантують високу міру довіри і прозорості між ними. Аналіз ефективності — важке завдання, оскільки існує багато ліній зв'язку і взаємодій між системами [356].

Розглянемо можливості з поліпшенням взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з фінансовою злочинністю. По кожному напрямку роботи можна ставити цілу низку запитань. Зокрема:

- > чи потрібно вивчити судову систему країни, щоб виявити,
- > чи є у органу необхідні повноваження для виконання кожної своєї функції;
- > чи є можливість — оперативна і технічна — для виконання кожної

функції :

- > чи є якісним продуктом інформація, що поступає;
- > чи є адекватними повідомлення, що поступають, і чи є доступ до іншої інформації, що дозволило б виконувати правоохоронним органам свої функції;

- > чи є розбіжності між тим, що очікується, і між тим, що отримують;
- > чи вчасно поступає інформація;
- > чи безперешкодно переміщається інформація усередині, або ж існують вузькі місця;

- > чи існує пряма залежність між тривалістю часу, що пройшов з початку ділової трансакції, і можливістю оперативного втручання в неї з боку правоохоронних органів.

Безумовно, потрібна ретельна аналітична робота з максимального використання інформації. Підвищенню ефективності роботи, успішним діям правоохоронних органів з такої інформації сприяють наступні чинники [351]:

1. Спеціальна професійна підготовка аналітиків, підвищення їхнього рівня по різних галузях знань;

2. Надання аналітикам повнішого доступу до необхідних джерел інформації;

3. Зміцнення складу експертів через зміни в персоналі шляхом додавання вузьких фахівців в області фінансів і контролю і правоохоронних працівників;

4. Вдосконалення інформаційних систем, обслуговуючих банк даних у конкретних справах;

5. Потрібне відповідне навчання персоналу, що займається передачею даних у подібних справах, з точки зору використання цих даних.

Крім того, потрібне спільне рішення, як на законодавчому, так і на міжвідомчому рівні наступних завдань :

1. Активізація інформаційної взаємодії з підрозділами правоохоронних органів, у тому числі завершення заходів з організації обміну інформацією по

сумнівних фінансових операціях в режимі «он-лайн»;

2. Вдосконалення законодавства, спрямованого на посилення заходів з протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;

3. Вдосконалення взаємодії оперативних і слідчих підрозділів МВС України;

4. Організація роботи, спрямованої на вдосконалення методик проведення оперативно-розшукових заходів і розслідування кримінальних справ про злочини, пов'язані з легалізацією злочинних доходів;

5. Вдосконалення комплексної системи статистичної звітності правоохоронних і інших компетентних органів про стан роботи з виявлення, розкриття, розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму, розгляду кримінальних справ з таких злочинів, а також переслідуванні осіб, що їх, що вчинили;

6. Розробка заходів контролю за функціонуванням систем небанківських переказів грошових коштів, що у тому числі надають послуги через мережу Інтернет;

7. Розробка освітніх програм професійної підготовки і підвищення кваліфікації співробітників органів внутрішніх справ, задіяних у протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, включаючих інформаційно-методичне забезпечення, проведення семінарів із запрошенням фахівців зацікавлених міністерств і відомств, виїзди з метою обміну досвідом за кордон, напрям без відриву від основної роботи на навчання в цивільні заклади вищої освіти економічної і фінансової спеціалізації;

8. Зміцнення матеріально-технічної бази підрозділів, безпосередньо задіяних у виявленні і припиненні злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі за допомогою забезпечення їх високопродуктивною комп'ютерною технікою, серверами, модемами, оптико-волоконними лініями зв'язку та ін. устаткуванням, що дозволяє здійснювати прийом-передачу і аналітичну обробку великих масивів інформації;

9. Введення практики обов'язкового напрямку у фінансові органи України запитів на надання інформації про сумнівні фінансові операції в усіх кримінальних справах економічної спрямованості із спричиненням збитку у великому і особливо великому розмірах, а також у кримінальних справах, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, зброї, незаконною міграцією, розкраданнями автотранспорту та ін.

Важливо забезпечити зворотний зв'язок правоохоронних органів фінансовими організаціями з питань визначення інформації. Це стосується тактичних дій з конкретних імен, типів злочинів, а також географічного положення. Якщо правоохоронні органи не поставляють таку інформацію, то можна пропустити потрібні дані при аналізі діяльності фінансових організацій.

Нині у багатьох країнах існують спеціальні поліцейські підрозділи, працюючі з інформацією, яка використовується для проведення фінансових розслідувань, стеження, вилучення майна, придбаного незаконним шляхом. Покращалася система підготовки офіцерів з питань протидії відмиванню злочинних доходів. Удосконалюється міжнародна співпраця правоохоронних органів, які дійшли висновку про необхідність координувати дії в розслідуванні злочинів в режимі реального часу [333].

Для того, щоб протистояти діям найбільш серйозних добре організованих злочинних груп, слід об'єднати зусилля усіх організацій на національному і міжнародному рівні для проведення операцій з їхньої ліквідації.

У рамках однієї країни одна організація не зможе поєднувати усю міру відповідальності, ефективності і ресурси, необхідні для вирішення проблем організованої злочинності в цілому. Єдино ефективним способом боротьби з організованою злочинністю є спільна діяльність усіх відповідних органів з високою мірою взаємної довіри і поваги.

Належить багато зробити в області розробки міжнародних стандартів і методів оцінки ефективності роботи слідчих підрозділів. Необхідно

нарощувати досвід зі статистичного обліку і аналізу її діяльності, що буде першим кроком до досягнення цієї найважливішої мети.

Правоохоронні органи у боротьбі з фінансовими злочинами стикаються з унікальними ситуаціями. Сфера їхньої діяльності розширюється і торкається розслідувань не лише у зв'язку з відмиванням грошей, але і з приводу фінансування тероризму[327].

Останнє за багатьма аспектами відрізняється від фінансової інформації з інших злочинів, у зв'язку з чим виникає необхідність в навчанні цього виду розслідування відповідного персоналу. Розширюється і перелік організацій, що потрапляють в коло уваги — це казино, провайдери різних інтернет -послуг і бухгалтерська служба. В результаті змінився характер отримуваних даних, і виникла необхідність в спеціальному навчанні працівників таких органів у боротьбі з фінансовою злочинністю.

У міру вивчення аспектів боротьби з відмиванням грошей міняється і характер роботи. Важливе значення має діяльність злочинців, які можуть перемістити свої засоби в менш регульовані і відстежувані сектори економіки [255].

Тоді як держави роблять рішучі кроки з посилення кримінально-правової і адміністративно-правової систем відносно фінансових злочинів, злочинці можуть перемістити свої злочинні операції в ті країни, де цього ще не сталося. Враховуючи цю тенденцію, необхідно бути готовими по відношенню до таких змін в характері і рухливості злочинної діяльності в цій сфері.

Значення цих питань ще більше зростає з урахуванням завдань, що стоять перед Україною під час воєнних дій на території нашої держави. Криміногенна обстановка, що склалася, в області легалізації злочинних доходів вимагає значного підвищення активності в роботі правоохоронних органів, поліпшення взаємодії їх між собою і із структурними підрозділами органів виконавчої влади, вжиття додаткових заходів з нарощування протидії організованої злочинності і корупції і іншим видам небезпечних злочинів,

викорінювання порушень дисципліни і законності, поліпшення підготовки кадрів і посилення відповідальності керівного складу за забезпечення правопорядку, іншими словами, існує гостра необхідність розвивати правоохоронний механізм.

З іншого боку, у багатьох випадках загроза безпеки з боку транснаціональних злочинних організацій виходить далеко за рамки можливостей підтримки закону і правопорядку в тій або іншій країні. Тому для боротьби з ними потрібна колективна політична воля держав, їх спільні зусилля, відповідні ресурси міжнародного співтовариства, а також нові оперативні можливості.

Таким чином, системний підхід до проблеми підвищення ефективності взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів полягає в тому, що оскільки сама організована злочинність і боротьба з нею носить всесвітній характер, остільки ця проблема не може бути вирішена на локальних (національному і навіть на регіональному) рівнях. Найбільш ефективним рішенням є стратегічна діяльність суб'єктів міжнародної співпраці як широкомасштабна, глобальна за охопленням, універсальна і цільова за компетенцією, багатостороння за формою. Але оскільки це не завжди можливо в силу масштабності і складності подібної діяльності, то необхідним і природним доповненням до неї має бути відповідна діяльність як на регіональних рівнях, так і у рамках двосторонніх угод.

Іншими словами, систему взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів доцільно вибудовувати за трьома основними напрямками:

1. Розвиток механізмів координації і взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів на національному рівні;
2. Розвиток механізмів координації і взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів на регіональному рівні;
3. Розвиток механізмів координації і взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів на світовому (глобальному) рівні.

У рамках реалізації першого напрямку, співпраця в області економічної

безпеки націлена на припинення і значне скорочення долі тіньових операцій, зниження криміналізації податкової сфери і господарської діяльності і, в першу чергу, спрямовано на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, у тому числі від незаконного обігу наркотиків, іншими сучасними викликами і загрозами, що мають причетність до сфери економічної діяльності [219].

Протидія легалізації злочинних доходів вимагає рішення комплексу правових, організаційних, науково - технічних, методичних і інших завдань. Криміногенна обстановка вимагає чіткої координації дій, тіснішої співпраці правоохоронних органів, виведення на якісно новий рівень об'єднання їх зусиль і оперативних можливостей.

Існують проблеми, що вимагають особливої уваги. Це - діючі схеми відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансування тероризму, зокрема:

- Відмивання доходів від розкрадання бюджетних коштів при виконанні договору підряду на будівництво;
- Відмивання в офшорній зоні доходів, отриманих при імпорті устаткування;
- Відмивання доходів, отриманих від здирства і наркоторгівлі;
- Неповорнення банківського кредиту, зв'язок із злочинним угрупованням, відмивання доходів за кордоном;
- Відмивання грошей через підставні компанії;
- Шахрайство, розкрадання товару і подальша легалізація злочинних доходів;
- Відмивання грошей з використанням банківських рахунків громадською організацією;
 - Контрабанда і подальше відмивання грошей за кордоном;
 - Відмивання доходів від наркобізнесу;
 - Відмивання грошей з використанням позики і громадської організації інвалідів;

- Відмивання грошей з використанням зон пільгового оподаткування;
- Відмивання грошей групою осіб, створеною за етнічною ознакою;
- Відмивання грошей з використанням території і банків кореспондентів третьої країни;
- Відмивання доходів, отриманих від імпорту медичного устаткування.

Основними цілями вдосконалення взаємодії підрозділів забезпечення економічної безпеки є модернізація системи взаємодії в області забезпечення економічної безпеки на загальнодержавному рівні і розробка принципів, механізмів і форм співпраці компетентних органів, що дозволяють сформувати комплексну систему забезпечення економічної безпеки.

Для досягнення поставлених цілей в області вдосконалення взаємодії належить вирішити наступні основні завдання:

- вибудовування регулярних організаційних механізмів співпраці фінансово-аналітичних і правоохоронних інститутів;
- розвиток правової і нормативно-методичної бази взаємодії фінансово-аналітичних і правоохоронних інститутів;
- вдосконалення методів координації взаємодії правоохоронних органів і спецслужб;
- пошук і відробіток нових форм взаємодії в області забезпечення економічної безпеки з урахуванням накопиченого досвіду аналітичної і оперативно-службової роботи;
- активізація інформаційного обміну, розширення його спектру, а також обміну документами методичного і інструктивного характеру, з протидії легалізації злочинних доходів;
- адаптація і використання зарубіжного досвіду, потенціалу міжнародної співпраці для вдосконалення взаємодії підрозділів економічної безпеки у виконанні поставлених перед ними завдань.

При організації діяльності з досягнення вказаної мети вимагається враховувати практичну спрямованість взаємодії, пріоритетну орієнтацію на рішення конкретних оперативно-службових завдань з протидії легалізації злочинних доходів. При цьому потрібно керуватися наступними принципами:

- законність;
- наукова обґрунтованість;
- оперативність;
- плановість;
- спадкоємність;
- еволюційний розвиток.

Державна база даних, а також діюча система збору, обробки і аналізу інформації про операції з грошовими коштами або іншим майном дозволяють здійснювати постійний моніторинг виконання кредитними організаціями законодавства про протидію легалізації злочинних доходів, і фінансування тероризму. В результаті перехресного аналізу даних, комп'ютерного моделювання існує можливість виявляти операції, про які повідомив один банк і не повідомив інший, - його контрагент [215].

Результати такого аналізу дозволяють зробити однозначний висновок - є значна кількість банків, які «вибірково» повідомляють як про свої операції, так і про операції своїх клієнтів. Аналіз цих повідомлень дозволяє з достатньою упевненістю зробити висновок про те, що це робиться умисне, а не по незнанню або забудькуватості.

Таким чином, на нашу думку, діяльність кредитних організацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму не повною мірою відповідає вимогам закону і духу часу. Вирішення цієї проблеми також знаходиться у рамках вдосконалення взаємодії органів фінансових розслідувань з правоохоронними інститутами.

Окрім основного напрямку взаємодії по лінії виявлення основних злочинів за ознаками відмивання злочинних доходів, ми вважаємо за доцільне розвивати взаємодію правоохоронних органів в частині перевірки фігурантів

кримінальних справ по корисливих злочинах. Найважливішим завданням спільної роботи є руйнування економічної бази злочинності, позбавлення злочинців можливості використати отримане злочинним шляхом майно. Не можна визнати задовільним кінцеві результати взаємодії у сфері кримінального переслідування осіб, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів.

Питання вдосконалення законодавства також вимагають серйозної уваги. У цій роботі, на нашу думку, необхідно передусім спиратися на досвід практичного застосування діючих норм законодавства, а також ті зміни, які відбуваються в міжнародно-правовому регулюванні цієї сфери.

Розглядаючи другий напрям вибудовування системи взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів доцільно - розвиток механізмів координації і взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів на регіональному рівні, слід зазначити, що ефективне забезпечення економічної безпеки держави вимагає обліку чинників і узгодження інтересів в цій області на макрорівні (універсальному, регіональному об'єднання, групи країн).

Ефективність функціонування інтегрованих об'єднань визначається, у тому числі, мірою захисту економіки від негативного впливу кримінальних елементів і взаємодії правоохоронних органів. Враховуючи це, існує необхідність формування регіональних систем забезпечення економічної безпеки. Для України сьогодні пріоритетне значення має здійснення співпраці з Європейським Союзом. Органи забезпечення економічної безпеки повинні брати активну участь в реалізації положень Міждержавних програм в області боротьби із злочинністю і фінансуванням тероризму [7-8].

Країни ЕС мають загальні кордони, тісно пов'язані між собою господарськими зв'язками, що раніше склалися, різними формами зовнішньоекономічних відносин, це створює передумови для формування транснаціональної злочинності, пов'язаної з податковими злочинами, вивезенням ресурсів з порушенням митних правил, з нерегульованим

імпортом в основному споживчих товарів, включаючи продовольство. На території країн ЄС активно діють організовані злочинні угруповання, прагнучі контролювати фінансові потоки окремих фірм, підприємств, галузей, сфер діяльності, є комерційні структури, орієнтовані на використання кримінальних методів ведення бізнесу. Розширюються об'єми вивезення капіталів, «відмивання» фінансових коштів, неповернення валютної виручки, інші економічні правопорушення [62]. Таким чином, співпраця з країнами ЄС у сфері протидії новим викликам і загрозам і охорони правопорядку є найбільш затребуваною в сучасних умовах.

На наш погляд, необхідно активніше використати універсальні угоди, що регламентують протидію окремим видам злочинів, зокрема, легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, боротьбу з фінансуванням тероризму і екстремістської діяльності.

З урахуванням геополітичного положення України, економічних чинників і практичних потреб підрозділів забезпечення економічної безпеки, основну увагу необхідно зосередити на найбільш пріоритетних напрямках розвитку співпраці з представниками компетентних органів держав ЄС [67].

В цілях зміцнення основ вдосконалення взаємодії необхідно організувати роботу зі збору і систематизації інформації про нормативну регламентацію податкових стосунків, порядку здійснення фінансово-господарської діяльності, систему і компетенцію органів забезпечення економічної безпеки держав ЄС, а також інших питань боротьби з економічними злочинами і забезпечення економічної безпеки. Доцільною мірою, на нашу думку, являється активізація роботи з постійними представниками Міністерства внутрішніх справ України в країнах ближнього зарубіжжя, у тому числі з питань збору і аналізу інформації про ситуацію у сфері забезпечення економічної безпеки.

В цілях підтримки і зміцнення професійних зв'язків з представниками правоохоронних органів слід ширше практикувати спільні зустрічі, консультації, обмін досвідом і узгодження рішень, що приймаються, з питань

забезпечення економічної безпеки за участю представників оперативних підрозділів.

Активна і послідовна робота у рамках міжурядових і міжнародних неурядових організацій має бути націлена на вироблення погоджених підходів до вирішення питань забезпечення економічної безпеки, зміцнення міжнародної співпраці в цій сфері, здійснення обміну досвідом, інформування міжнародного співтовариства про зусилля, що робляться, із зміцнення законності і забезпечення економічної безпеки держави, громадян і суспільства.

В процесі розробки механізму міжнародної співпраці з питань обміну інформацією про економічні злочини необхідно ефективніше використати можливості Національного центрального бюро Інтерполу.

При цьому необхідно враховувати, що питання протидії податковим злочинам підпадають під дію міжнародних податкових угод, крім того, отримання вказаних відомостей і витребування копій фінансово-господарських і інших комерційних документів по каналах Інтерполу, як правило, залежить від добровільної згоди осіб, що перевіряються, на надання документів і дачу пояснень. У зв'язку з цим, отримання відомостей по каналах Інтерполу не є основним оперативно-інформаційним інструментом.

Вдосконалення організації взаємодії з правоохоронними органами держав ЕС, з питань координації діяльності при організації і проведенні спільних профілактичних, оперативно розшукових заходів і спеціальних операцій, спрямованих на попередження, виявлення і припинення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, необхідно робити при організації роботи у конкретних кримінальних справах і оперативних матеріалах, а також за пріоритетними напрямками, передбаченими міждержавними програмами у сфері боротьби із злочинністю, а саме [75]:

- з припинення контрабанди;
- з попередження, виявлення і припинення злочинів у сфері паливно-енергетичного комплексу;

- з припинення незаконного обігу спирту, алкогольної і тютюнової продукції;
- з протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом;
- з попередження, виявлення і припинення діяльності осіб, що займаються виготовленням або зберіганням в цілях збуту або збутом підробних грошових знаків і цінних паперів;
- з протидії обороту контрафактній продукції.

З цією метою необхідно здійснювати регулярний обмін інформацією про хід і результати проведення спільних заходів і операцій.

Враховуючи необхідність науково-обґрунтованого підходу до вивчення процесів координації і взаємодії в питаннях забезпечення економічної безпеки, укріплення наукових основ участі в міжнародній співпраці, необхідно організувати:

- > вивчення і узагальнення накопиченого досвіду співпраці;
- > наукове дослідження проблем міжнародної взаємодії в області забезпечення економічної безпеки;
- > обґрунтування теоретико-методологічних основ забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світового господарства і регіональної інтеграції, найбільш ефективних інститутів, форм і методів взаємодії;
- > вдосконалення організації і координаційних механізмів взаємодії із зарубіжними партнерами, а також з правоохоронними і іншими державними органами;
- > вивчення особливостей такої діяльності в умовах різних форм інтеграції;
- > вдосконалення методичного забезпечення міжнародних зв'язків підрозділів з економічної безпеки;
- > виявлення особливостей формування і функціонування інститутів і механізмів взаємодії органів забезпечення економічної безпеки в рішенні цих

завдань.

Міждержавні програми спільних заходів боротьби із злочинністю повинні стати першоосною, системотворним чинником спільної роботи. При цьому слід враховувати усе різноманіття позицій міждержавного, міжвідомчого характеру, науки і практики.

Разом з міждержавними програмами спільних заходів боротьби із злочинністю важливі і погоджені заходи у сфері поточної політики боротьби із злочинністю. Вони створюють передумови для налагодження механізму спільної практичної діяльності з позиції ділового прагматизму і наукових основ управління.

Третій основний напрям вибудовування системи взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів - розвиток механізмів координації і взаємодії інститутів протидії легалізації злочинних доходів на міжнародному рівні включає необхідність організаційного і законодавчого впорядкування системи співпраці держав міжнародного співтовариства з протидії легалізації злочинних доходів, оскільки існуюча на сьогодні схема міжнародної протидії організованої злочинності може виявитися досить безладним набором глобальних, регіональних і двосторонніх механізмів, створених без урахування загальних параметрів. Така небезпека дійсно існує, оскільки ефективність сучасної міжнародної співпраці у боротьбі з легалізацією злочинних доходів на сьогодні явно недостатня.

Визначено у ході дослідження, що міжнародно-правові акти передбачають конкретні форми співпраці [300]:

Співпраця у сфері оперативно-розшукової діяльності:

обмін інформацією;

надання допомоги у виявленні основних комерційних структур, що перебувають під впливом транснаціональних злочинних організацій;

обмін інформацією з судових матеріалів; о

обмін співробітниками;

проведення спільних операцій;

захист свідків шляхом їх переміщення в інші країни.

Співпраця у сфері кримінального правосуддя:

отримання показань свідків і заяв від окремих осіб;
сприяння в наданні затриманих або інших осіб для надання свідчень свідків або надання допомоги в проведенні розслідувань;
надання судових документів;
проведення розшуків і арештів майна;
обстеження об'єктів і ділянок місцевості;
надання інформації і речових доказів;
надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи банківські, фінансові, юридичні і ділові документи.

Співпраця у боротьбі з «відмиванням» доходів від злочинної діяльності, заморожування або арешт майна; запобігання операції з майном.

Технічна співпраця:

допомога при проведенні реформи чинного законодавства;
консультативна допомога;
спільні дослідницькі проекти; підготовка кадрів.

У практиці світової спільноти вже склалися основні принципи міжнародної співпраці у боротьбі з організованою злочинністю. До них відносяться:

1. Систематизований, комплексний підхід до проблеми боротьби з організованою злочинністю.

2. Звуження можливостей для злочинної діяльності. Можна зменшити попит на незаконні товари і послуги. Проблема зміцнення моральних цінностей і законності також повинна займати місце в заходах попередження злочинності. Заходи, які основний упор роблять на цивільне виховання, можуть зробити істотну підтримку у боротьбі з організованою злочинністю шляхом забезпечення, консолідації громадської думки проти неї, а саме.

3. Зменшення уразливості легальної економіки.

4. Підривання економічної бази організованої злочинності.

5. Формування уніфікованого законодавства.

Ми вважаємо, що кінцева мета міжнародної співпраці полягає в забезпеченні того, щоб транснаціональні злочинні організації :

а) стикалися з підвищеним ризиком незалежно від того, з якої країни вони діють і на яку країну орієнтовані їхні операції;

б) законні підприємства могли чинити серйозний опір спробам проникнення і поглинання з боку транснаціональних злочинних організацій;

в) уряди, комерційний сектор і система кримінального правосуддя були невразливі для корупції і насильства з боку транснаціональних злочинних організацій;

г) транснаціональні групи злочинців поступово згортали свою діяльність і кінець кінцем були ліквідовані.

Ключове значення у виявленні і припиненні фінансових операцій, здійснюваних на підтримку терористичної діяльності, має встановлення кінцевого адресата - терористичної організації або групи. В той же час окремі країни керуються у боротьбі з фінансуванням тероризму своїми «списками» таких заборонених на їх території організацій, не визнаючи рішення компетентних органів інших країн.

В той же час доцільним було б виробити погоджену позицію відносно критеріїв віднесення організації до терористичної, механізму оголошення її такої (з дотриманням належних механізмів судового захисту проти можливого адміністративного свавілля) і застосування відносно таких організацій санкцій адміністративного, цивільно-правового і кримінально-правового характеру.

Конкретні ініціативи з загальних рекомендацій в цьому питанні, поза сумнівом, повинні обговорюватися з участю не лише представників відомств у боротьбі з тероризмом, але і фінансових міністерств, а також з представниками компетентних урядових структур і бізнесу.

Очевидна необхідність налагодження систематичного обміну із

зарубіжними партнерами інформацією, що стосується діяльності терористських і екстремістських груп. Форми обміну слід визначати з урахуванням думки усіх зацікавлених сторін.

Повертаючись безпосередньо до питань міжнародної співпраці в припиненні фінансування терористичної діяльності, необхідно відмітити важливість координації дій на міжнародному рівні не лише у відстежуванні джерел фінансування, але і позбавленні терористів можливості використати отримані кошти на злочинні цілі. Причому налагоджена система обміну інформацією стала б важливою ланкою в створенні механізму своєчасного і ефективного припинення цих видів діяльності.

Серед очевидних сфер співпраці в цій області — взаємодія в прикордонному контролі ввезення/вивезення валют, координація фінансової розвідувальної діяльності, оптимізація внутрішньодержавної системи контролю за ліцензуванням сфери фінансових послуг зовнішніх і внутрішніх контрольних механізмів при здійсненні фінансових операцій.

При цьому важливо врахувати, що вироблення загальних рекомендацій з припинення фінансового підживлення тероризму неможливе без урахування думок фінансових міністерств держав.

Висновки до третього розділу

Незважаючи на особливості економіки різних країн, наявність різних видів фінансових злочинів, існує багато загальних для міжнародного співтовариства проблем і варіантів їх рішень. Систематизація наукових розробок у сфері державної політики забезпечення легітимної прозорості фінансових потоків з метою їх подальшого використання вимагає ретельного вивчення зарубіжного досвіду.

Фінансова система держав із стійкою, цивілізованою економікою

дозволяє відпрацювати алгоритм формування, розвитку і функціонування механізму, спрямованого на усунення її кримінальних основ і виведення "на світло" тіньового сектору, визначити стратегію і тактику держави у вирішенні проблеми протидії відмиванню нелегальних доходів.

Критичне сприйняття вживаних в розвинених країнах заходів у боротьбі з нелегальними доходами дозволить Україні оцінити і порівняти дієвість сучасних систем національної безпеки, уникнути помилок, використати досвід інших країн при побудові власної державної системи протидії відтоку капіталів і незаконному отриманню доходів.

Обов'язок інститутів влади створити механізм захисту національних економічних інтересів і протистояти дії внутрішніх і зовнішніх загроз економічному розвитку держави має бути закріпленій в Конституції України. Доцільно конституційно закріпити за інститутами державної влади функцію створення механізму (і відповідних органів — суб'єктів його використання) захисту національних економічних інтересів у фінансовій сфері і нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці України.

Основою реалізації стратегії у боротьбі з кримінальними потоками повинні стати розробка механізмів і заходів ідентифікації загроз і їх носіїв, сфер їх локалізації.

Реалізація в Україні доктрини економічної безпеки багато в чому пов'язана з виконанням ряду нормативних актів, що зумовили її вступ у світову спільноту, що веде боротьбу з кримінальними обігами капіталу.

Внутрішня безпека країни базується на виявленні ситуації, коли фактичні або прогнозні параметри економічного розвитку перевищують порогові значення, виникають прецеденти формування кримінального сектора в господарському комплексі. Велике значення для протидії злочинним капіталам має методологія прогнозування, виявлення і запобігання виникненню фактів загроз фінансовій безпеці, дослідження тенденцій виявлення і можливостей розвитку таких загроз, визначення об'єктів, предметів контролю за забезпеченням фінансової безпеки.

Найважливішим елементом економічної безпеки України в транзитивній економіці є її фінансова безпека. Фінансова безпека обумовлена, в першу чергу, запобіганням витоку капіталу за кордон, вдосконаленням нормативно-правової бази, забезпеченням фінансових умов для активізації інвестиційної діяльності в Україні, результативністю розслідувань нелегітимних фінансових угод.

Проблема фінансової безпеки пов'язана з нестримністю процесів транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізацією фінансової системи, збільшенням транскордонних потоків капіталів. Оцінюючи рівень фінансової безпеки не можна не враховувати високу міру концентрації фінансових ресурсів на макроекономічному рівні, на рівні міждержавної інтеграції, а також процес взаємопроникнення фінансових режимів і технологій.

В Україні склалася інституціонально- організаційна система протидії відмиванню доходів, придбаних злочинним шляхом, є сукупність відповідних функціонально-орієнтованих органів і організацій України.

Проблема припинення і вилучення незаконних доходів носить міжнародний характер і вимагає створення міжнародної інтернаціональної системи для усебічного і об'єктивного моніторингу процесу протидії відмиванню нелегальних доходів.

Обґрунтування чіткості типологічних меж тіньової і кримінальної що становлять сектори української економіки відкриває можливість вироблення активної системи заходів адресної дії державних правоохоронних органів по відношенню до суб'єктів нелегальної діяльності з метою її припинення, перекриття каналів, оборотів і технологій відмивання брудних грошей, а також економічних відомств по відношенню до суб'єктів тіньової економіки в плані "виведення" з тіні і віддання прозорості фінансовій стороні їх виробничо-комерційної діяльності заходами лібералізації системи оподаткування.

Виявлення форм, методів, каналів, відтоку українських капіталів за кордон є достатньою інформаційно-інструментарною базою для координації

дій органів митного фінансового і валютного контролю і спільної розробки ними зв'язаної системи заходів регулювання експорту ("вивезення") капіталу, обмеження можливості його витоку і припинення технологій "втечі" за кордон, що служило б ліквідацією "лазівок", які залишаються в силу недосконалості і "нестигування" податкового і митного, валютного законодавства.

Необхідно зайняти активну позицію у сфері міжнародної співпраці країн з метою створення інтернаціонального центру і формування системи моніторингу процесів руху трансграничних фінансових потоків, забезпечення їх прозорості, припинення спроб використання каналів обороту грошових коштів, що склалися, для міграції капіталів, отриманих незаконним шляхом і нейтралізації технології "відмивання" брудних грошей.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державної політики боротьби з тіньовою економічною діяльністю.

Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків:

1. Охарактеризовано деформацію фінансових відносин як чинника виникнення тіньової економічної діяльності. Обґрунтовано характер взаємозв'язків між тіньовою економікою, економічною злочинністю та легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом. Цей зв'язок полягає у формуванні коштів у різних сегментах тіньової економіки, у тому числі злочинів економічної спрямованості, які частково вкладаються у розвиток нелегальних бізнесів, які частково мають легалізуватися для подальшого використання у сфері легального виробництва та споживання. Показано, що легалізовані капітали можуть вдруге через різні неурядові організації та фонди вкладатися у кримінальні види бізнесу та міжнародний тероризм.

2. Систематизовано міжнародний досвід протидії оборотам кримінальних капіталів та боротьбі з тіньовою економічною діяльністю. Узагальнено досвід та сучасні практики функціонування міжнародної системи протидії відмиванню тіньових капіталів, що визначає уніфіковані правила, стандарти та еталони дій; розроблено рекомендації щодо застосування найбільш ефективних і виправданих заходів у цій галузі, в тому числі з урахуванням досвіду зарубіжних країн та міжнародних організацій для відповідних українських інститутів.

3. Окреслено підходи до оцінки податкової складової тіньової економічної діяльності. Визначено структурні деформації фінансових відносин, що виявляються у: деформації податкової сфери, бюджетної сфери,

мезо-економічних фінансових показників, грошово-кредитної сфери, інвестиційної діяльності та інших спотвореннях ринкового механізму. Це дозволило трактувати фінансові деформації як чинник виникнення тіньової економічної діяльності. Зроблено висновок, що основні напрями підвищення ефективності податкової системи, пов'язані з удосконаленням структури податків, з реформуванням податкових органів усіх рівнів, які оптимально забезпечують їх збір, призведуть до значного зниження податкових злочинів у тіньовій економічній діяльності.

4. Визначено методичні аспекти формування державної політики боротьби з протиправним обігом капіталу у фінансовій сфері. Окреслено, що протидія тіньовій економіці та легалізації злочинних доходів потребує комплексного підходу, сукупних зусиль економічних, контрольних, фінансово-аналітичних та правоохоронних інститутів з урахуванням міжнародного досвіду, сучасних закономірностей та тенденцій формування тіньових потоків коштів в умовах глобалізації, основних способів та прийомів відмивання грошових коштів. Сучасні українські інститути протидії легалізації злочинних доходів, з погляду їх інтегрованості в загальносвітову діяльність з вибудовування єдиної системи боротьби з обігом тіньових капіталів цілком відповідають загальноприйнятим стандартам, що склалися. Однак має бути серйозна робота з удосконалення їхньої діяльності.

5. Обґрунтовано державну політику заходів проти нелегітимних фінансових потоків і міжнародну співпрацю. Визначено, що протидія легалізації брудних грошей може бути ефективною лише в руслі вирішення всього комплексу проблем забезпечення економічної безпеки. І тут національні проблеми не можна вирвати із глобального контексту, проблематики глобальної економічної безпеки, регіональних рівнів міжнародної безпеки, спільних форм міжнародної безпеки на двосторонній та багатосторонній основі. Саме в цьому сенсі до вирішення проблеми мають бути підключені інститути економічної безпеки, їх конкретні підрозділи у

правоохоронних органах та спецслужбах. На сьогодні легалізація злочинних доходів не може також розглядатися як ізольована загроза економічній безпеці. Розвиток форм і способів «відмивання» коштів, глобалізація тіньової економіки, розширення масштабів міжнародного тероризму та його злиття з транснаціональною організованою злочинністю необхідно позиціонувати як комплексну загрозу і, отже, вибудовувати механізми протидії з погляду системного підходу. Значна роль при цьому має відводитися стратегічному плануванню та фінансовому моніторингу.

б. Виокреслено на основі проведеного аналізу формування правоохоронного механізму державної політики боротьби з тіньовою економічною діяльністю. Основою реалізації стратегії у боротьбі з кримінальними потоками має стати розробка механізмів та заходів ідентифікації загроз та їх носіїв, сфер їх локалізації. Реалізація в Україні доктрини економічної безпеки багато в чому пов'язана з виконанням низки нормативних актів, що зумовили її вступ до світової спільноти, яка веде боротьбу з кримінальними оборотами капіталу.

Внутрішня безпека країни базується на виявленні ситуації, коли фактичні чи прогнозні параметри економічного розвитку перевищують граничні значення, виникають прецеденти формування кримінального сектора у господарському комплексі. Велике значення для протидії злочинним капіталам має методологія прогнозування, виявлення та запобігання виникненню фактів загроз фінансовій безпеці, дослідження тенденцій виявлення та можливостей розвитку таких загроз, визначення об'єктів, предметів контролю за забезпеченням фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абасов Г.Г. Міжнародні кримінально-правові основи боротьби з організованою злочинністю: порівняльний аналіз . Форум права. 2007. №3. С.5-10.
2. Авакян Т. Виступ на прес-конференції в агентстві “Інтерфакс-Україна”. URL: espreso.tv/.reforma_mvs_chyselnist_pravook.
3. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ / за заг. ред. В.В. Коваленка, Ю.І. Римаренка, В.І. Олефіра. Т.: Тернограф, 2011. 672 с.
4. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / За заг. ред. А.Т. Комзюка. 3-е вид., Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 90 с.
5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підруч. / І.П. Голосніченко, Я.Ю. Кондратьєв. К.: УАВС, 1995. 177 с.
6. Адміністративні послуги ДМС та МВС: Аналіз правових засад надання та результати соціологічного дослідження. Науково-практичне видання К.: МВС, 2013. 391 с.
7. Азаров М.Ю. Державне управління у сфері боротьби з організованою злочинністю. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 25. С.183-192.
8. Азаров Ю.Ю. Боротьба з легалізацією коштів, отриманих протиправним шляхом: стан і перспективи розвитку . 2011. № 25. С. 346-352.
9. Александров Ю.В. Чинники, які детермінують розвиток професійної деформації працівників міліції . Вісн. Харків. ун-ту. внутр. справ. 2001. № 517. С. 7-9.
10. Андрєєва Г.В. Наставництво як фактор мотиваційного впливу на молодих фахівців органів внутрішніх справ. Право і безпека. 2010 . № 5(37). URL: www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB5.
11. Андрєєва О.Б. Система роботи з персоналом в органах внутрішніх справ України . Форум права. 2009. № 2. С. 13–17.

12. Андреева О.Б. Форми взаємодії органів внутрішніх справ з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування щодо профілактики правопорушень . Вісн. ун-ту внутрішніх справ. 1998. Вип. 3-4. С.65-72.
13. Антонов В.О. Проблема взаємодії органів виконавчої влади у сфері національної безпеки України . Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. наук / [ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.), І.О. Кресіна, О.М. Костенко та ін.]. К., 2011. Вип. 53. С. 186–190.
14. Ануфрієв М.І. Органи внутрішніх справ на рубежі тисячоліть . Наук. вісн. Дніпропетр. юрид. ін-ту МВС України. 2000. № 1. С. 3- 15.
15. Ануфрієв М.І. Основні напрямки кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України: моногр. Х.: НУВС, 2001. 236 с.
16. Ануфрієв М.І. Службова підготовка працівників органів внутрішніх справ: навч.-метод. Посіб. К.: РВВ МВС України, 2003. 440 с.
17. Бабаскін В. Проблемні питання інформаційного забезпечення діяльності ОВС . Наук. вісн. ЮА МВС. 2005. № 3. С.32-38.
18. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : підруч. Х. : НУВС, 2002. 336 с.
19. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення . Х.: Основа, 1996. 398 с.
20. Бандурка О.М. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. - 1917 р.) : моногр. / О.М. Бандурка, В.А. Греченко, О.Н. Ярмиш. Х. : Золота миля, 2012. 616 с.
21. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України . Х.: вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 780 с.
22. Барабаш Н. С. Удосконалення системи державного фінансового контролю / Н. С. Барабаш, М. О. Никонович // Фінансовий контроль. 2005. № 3. С. 44–47.
23. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн . Вісник НБУ. 2009. № 4. С. 8–19.

24. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія . К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 754 с.
25. Барко В.І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід) : моногр. К. : Ніка центр, 2003. 448 с.
26. Безпалова О.І. Правові засади реалізації державної політики у правоохоронній сфері . Право і Безпека. 2012. № 3 (45). С.87- 91.
27. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії. Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 252. Т. 263. Державне управління. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 17-24.
28. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні . Наукові праці. 2014. Вип. 237. Т. 249. Державне управління. С. 21-26.
29. Бесчастний В.М. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів охорони правопорядку в Україні і зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін та ін. Донецьк: “Вебер” / Донецька філія /, 2007. 132 с.
30. Бесчастний В.М. Механізми державного управління підготовкою співробітників органів внутрішніх справ : автореф. дис. канд. наук з держ. управління. 25.00.02: Донецький держ. ун-т. Донецьк: [б.в.], 2005. 20 с.
31. Бесчастний В.М. Механізми державного управління розвитком вищих навчальних закладів системи МВС України: теорія, методологія та практика: [монографія]. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 458 с.
32. Бесчастний В.М. Система підготовки працівників міліції (поліції) в зарубіжних країнах. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності 2011. №1. С. 73-80.
33. Битяк Ю.П. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: Конспекти лекцій / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк. Х.: Укр. юрид. академія, 1994. 44 с.
34. Бідюкова М.С. Правове регулювання матеріального забезпечення

працівників ОВС. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність: 12.00.05. . Харків, 2008. 185 с. 395

35. Білас І.Г. Тероризм та міжнародно-правові основи боротьби з ним: навч. посіб. К.: нац. академія Збройних Сил України, 2004. 178 с.

36. Білий П. Про правову культуру працівників ОВС . Право України. 1997. № 14. С. 40-41.

37. Білик В.М. Порівняльно-правовий аналіз функцій поліцейських апаратів зарубіжних країн та міліції України в умовах європейської інтеграції. Бюлетень обміну досвідом МВС України. 2008. № 174. С. 155-161.

38. Білоконь М.В. Правове регулювання управлінської діяльності МВС України у сфері охорони та захисту громадського порядку . К.: Атіка, 2004. 129 с.

39. Блюдова С.В. Матеріально-технічна та фінансова складова адміністративної діяльності щодо забезпечення екологічної безпеки. Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В.И. Вернадського. Серія “Юридичні науки”. Том 25 (64). 2012. № 2. С. 259-266.

40. Бондаренко А.І. Механізми державного регулювання якісного забезпечення ефективності фінансової безпеки економіки. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 39-45. (Серія «Державне управління»).

41. Бондаренко А.І. Економічні якості контролю як механізму державного регулювання сучасної економіки . Наукові праці (Серія «Державне управління») 2017. Вип.279, Том 291. С. 93–98.

42. Бондаренко А.І. Механізми державного забезпечення результативності фінансової безпеки в національній економіці [Електронне вид] Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електронне наукове фахове видання ХНТУ. 2017. №1. URL до журн. <http://el-zbirn-du.at.ua/>

43. Бондаренко А.І. Особливості застосування фінансового контролю у контексті вдосконалення механізмів державного регулювання економічної

безпеки України. Інвестиції. практика та досвід. 2017. №18. С. 87–89.

44. Брисковська О.М. Кадрове забезпечення діяльності поліції зарубіжних країн – один із чинників успішного удосконалення правопорядку . Наук. вісн. НАВСУ. 2003. Вип.2. С. 312-319.

45. Валецький О.Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства: моногр. К.: вид-во НАДУ, 2007. 217 с.

46. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.]. К. ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

47. Венедиктов В.С. Організаційно-правові засади проходження служби в органах внутрішніх справ України: наук.-практ. посіб. / В.С. Венедиктов, М.І. Іншин. Х.: НУВС, 2003. 212 с.

48. Венедіктов В.С. Організаційно-правові питання підбору персоналу на службу в ОВС України . Вісн. нац. ун-ту внутр. справ. 2001. №14. С. 151–156.

49. Венедіктов В.С. Проблеми реформування системи МВС України: моногр. Ужгород : ВАТ “Патент”, 2005. 216 с.

50. Віденська Декларація та Програма дій прийнята 25 червня 1993 року Всесвітньою конференцією з прав людини. Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 1995. 60 с. Верченко Л.С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють злочинності . Право і суспільство. 2009. № 5. С.143-147.

51. Ведунг Е. Оцінювання державної політики та програм. К.: ВСЕУВИТО, 2003. 350 с.

52. Венцовський Д. Ю. Зовнішньоекономічна безпека України: стан та напрями забезпечення . Стратегічні пріоритети. 2015. № 3. С. 56–63.

53. Відбулось чергове засідання РНБОУ з питання реформування правоохоронних органів. URL: www.rainbow.gov.ua/news/275.html. 07.09.2005.

54. Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклик ХХІ століття: прийнята на Десятому Конгресі ООН з питань

попередження злочинності та поводженням із правопорушниками. – Відень, 10-17 квітня 2000 р. URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin / laws /main.cgi? Nreg =995-443.

55. Власюк Л. Про перетворення української міліції на цивілізовану поліцію європейської держави. URL: www.golos.com.ua/article/1188561604.html.

56. Вовк О. Концепція національної безпеки України: теоретичний аспект . Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія Юридичні науки. 2011. № 89. С. 77-81.

57. Волинець В.В. Організаційно-правові напрями обміну досвідом у сфері боротьби з організованою злочинністю. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011 . № 25. С.200-209. 398

58. Возна Л. Ю. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів України. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1(10). С. 167 - 174.

59. Гавдьо Ю.Р. Боротьба з тероризмом : міжнародно-правове співробітництво . Бизнес и безопасность. 2010. №6. С. 16–17.

60. Гавловський В.Д. Поступ України до інформаційного суспільства / В.Д. Гавловський, Р.Л. Колпак, В.С. Цимбалюк, // Сучасні проблеми інформатизації органів внутрішніх справ України: матер. міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 бер.2001р.). К.: НАВСУ, 2002. С. 100-104.

61. Гаврилюк В.І. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України на напрямку протидії торгівлі людьми / В.І. Гаврилюк , В.І. Дубина, М.П. Данилюк. К. : Цифра, 2007. 171 с.

62. Гаврилюк Т. Становлення відносин між поліцією та населенням у європейських країнах: історичні передумови та сучасні тенденції. Вісн. Академії управління МВС. 2010. №3(15). С.54-62.

63. Галузь науки “Державне управління” в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: нац. наук. доп. / редкол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. К. : НАДУ, 2012. 184 с.

64. Галуцько В.В. Проблеми законодавчого врегулювання охоронної діяльності в Україні . Актуальні проблеми адміністративного законодавства України: матеріали III Міжн. наук. – практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 4-5 червня 2010 р.). Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. С. 295-301.
65. Галючек А.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативнорозшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю ОВС: метод. рекомендації. Запоріжжя : Запорізький юрид. ін.-т ДДУВС, 2008. 59 с.
66. Гаращук В.М. Сутність, принципи та гарантії законності // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. Відп. ред. Тацій В.Я. – Х.: НЮАУ, 2000. Вип. 42. С. 106–112.
67. Гіда О.Ф. Деякі аспекти організації виховної роботи в органах внутрішніх справ України . К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 64 с.
68. Гіжевський В.К. Популярна юридична енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. К. : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
69. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
70. Горбулін В. Сектор безпеки: стан і напрями реформування / Володимир Горбулін, Олександр Литвиненко // День. 2009. 22 груд.
71. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України: підруч. / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. К. : Інтертехнологія, 2009. 272 с.
72. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К. : Інтертехнологія, 2009. 272 с.
73. Горбулін В. П. Національна безпека: український вимір : Інтертехнологія, 2008. 101 с.
74. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К. : Нац. ін-т стратег. досл., 2011. 286 с.
75. Горбулін В. П. Пріоритетність національних інтересів у світлі

стратегії національної безпеки України .Стратегічна панорама. 2005. № 3. С. 11–18.

76. Гук Б.М. Правове забезпечення взаємодії державної виконавчої служби України з органами внутрішніх справ . Адміністративне право України: сучасний стан та шляхи розвитку. Матер. наук.-практ. конф. (Харків, 27 квітня 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С.37-39.

77. Гусар Л.В. Тенденції розвитку злочинності в Україні .Наук. вісн. Чернів. ун-ту. 2011. Вип. 578. Право-знавство. С. 104-108.

78. Гусаров С.М. Захист прав та свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ . Вісн. Академії управління МВС. 2008. – №4. С.6–14.

79. Гуторова Н.О. Проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю жінками, вчинену організованими групами. Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України . Вісн. ун-ту внутрішніх справ. Х., 1999. С. 26-28.

80. Дацків Р. Економічна безпека у глобальному вимірі. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 7. С. 143–154.

81. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навч. посіб./ О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. Х.: Фоліо, 2002. 285 с.

82. Дашо Т.Ю. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства: Дис. канд. юрид. наук.12.00. 01; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2009. 198 с.

83. Декларація принципів та програма дій програми Організації Об'єднаних Націй у галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя. Прийнято резолюцією 46/152 Генеральної Асамблеї від 18 грудня 1991 року. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/crime91.shtml.

84. Демків Р. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності міліції України в умовах побудови правової держави .

Підприємництво, господарство і право. 2006. № 4. С. 100-102.

85. Демократичне поліціювання: Збірка наукових статей / За заг. ред. О.М. Бандурки та Дж. Перліна. Львів : Астролябія, 2011. 492 с.

86. Дергачова В. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави / Економіка України. 2010. № 1. С. 19–28.

87. Денисов С.Ф. Розвиток спеціального законодавства з питань запобігання злочинності в Україні . Держава та регіони: Серія право. 2009. № 4. С. 35-42. 402

88. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : [навч. посіб.] / Кол. авт.; за заг. ред. В.А. Ребкала, В.В. Тертички. К. : УАДУ, 2000. 232 с.

89. Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи їх реалізації : зб. матер. “круглого столу” / за ред. М.Г. Гуцало. К. : НІСД, 2011. 120 с.

90. Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 // Урядовий кур’єр. 2011. 21 груд. № 238.

91. Державне управління та державна служба: слов.-довід. / укл. О.Ю. Оболенський. К. : КНЕУ, 2005. 480 с.

92. Державне управління: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О. Ю.Оболенський, А.Ю. Васіна , Л.Ю. Гордієнко. За ред. А.Ф. Мельник. К.: ЗнанняПрес, 2003. 343 с.

93. Державне управління: слов.-довід. / [за заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка]. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

94. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер’янова. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

95. Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / Наук.-редкол. : І.А. Грицяк (співголова), Ю.П. Сурмін (співголова), О.М. Руденко [та ін.]. К. : НАДУ, 2011. 761 с.

96. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями,

тенденції, проблеми: Монографія [Текст] / [Л. І. Антошкін., Н. М. Бабіч, В. Ф. Беседін, І. В. Беседін, І. К. Бондар]; М. М. Якубовський (ред.). // Науково-дослід. економічний ін-т Міністерства економіки України. К., 2005. 410 с.

97. Джурканин Т. Кадровое обеспечение полиции США: моногр. / Т. Джурканин, А. Негодченко, В. Сергевнин; под ред. А.В. Негодченко. Х.: изд-во нац. ун-та внутр. дел.: Литра ЛТД, 2003. 398 с.

98. Дзюба І. Напрямки діяльності Міністерства внутрішніх справ України . Вісн. київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія юридичні науки. 2007. №.77-78. С.96-98.

99. Дзьобань О.П. Національна безпека України в умовах соціальних трансформацій (Методологія дослідження та забезпечення): моногр. Х.: “Константа”, 2006. 438 с.

100. Діденко І.В. Шляхи вдосконалення правового забезпечення роботи з кадрами в органах внутрішніх справ України . Наук. вісн. НАВС. 2011. № 3. С. 33–42.

101. Діденко Н.Г. Організаційно-правові засади правоохоронної діяльності в ЄС: регіональний аспект . Державне будівництво. 2013. С. 1-10.

102. Діяльність поліції в посткомуністичних суспільствах / Нільс Уільдрікс, Піт ван Реєнен ; пер. з англ. К. : Атіка, 2006. 248 с.

103. Дмитренко М.А. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України . К.: Знання України, 2006. 348 с.

104. Довгань О.І. Особливості механізму системи управління якістю в діяльності органів внутрішніх справ України . Право і безпека. 2010. № 5 (37). С. 112–116.

105. Довідка про діяльність прес-центру ДЗГ та МД МВС України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control>.

106. Документи Європейського Союзу / под ред. Ю.А. Борко. Х.: Право, 1994. Т. 2. 271 с.

107. Економіка України: стратегічне планування: Монографія [Текст] / [Горшкова Н. І. та ін.]; за ред. Беседіна В. Ф., Музиченка А. С. [Міністерство

економіки України та ін.] – К.: Вид-во НДЕІ, 2008. 499 с.

108. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [В. М. Геєць, В. П. Александрова, Т. І. Артёмова, Ю. М. Бажал, О. І. Барановський та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. К. : Ін-т екон. Прогнозув.; Фенікс, 2003. – 1008 с.

109. Економіко-математичні моделі економічного зростання: Монографія [Текст] / [О. О. Бакаєв, В. І. Грищенко, Л. І. Бажал та ін.]. Київ: Наукова думка, 2005. – 180 с.

110. Економіко-статистична база даних Бюро економічних та соціально-економічних технологій дослідницького центру «Бест». URL: <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2013/regions/>

111. Економічна безпека промисловості: цільовий функціонал та технології управління: Монографія [Текст] / В. В. Микитенко, О. О. Демешок, М.П. Войнарченко / За науковою редакцією д.е.н., проф. Микитенко В. В. Київ, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», МНТУ ім. академіка Юрія Бугая МОНмолодьспорту України, 2012. 650 с.

112. Жалгунова С.А. Проблемні питання інформаційного забезпечення діяльності ОВС . Наук. вісн. ДА МВС. 2005. № 3. С.32-38.

113. Жданова І.В. Мотиваційна складова професіоналізму працівників органів внутрішніх справ . Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ. 2004. № 28. С. 351-356.

114. Жербер М. Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні. URL: <http://policereform.org/news/ekspert-proektu-vropejskogo-soyuzu-pidgotuvav-komentari>.

115. Жовнір О. Проблеми правового забезпечення суспільства у протистоянні організованій злочинності та корупції. Віче. 2010. № 4.

116. Забезпечення захисту прав і свобод людини шляхом реалізації громадянами права на звернення до органів МВС України: сучасний стан та шляхи покращення якості. / Одеська правозахисна група “Верітас”. Х.: Права

людини, 2010 р. 60 с.

117. Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку. Ч.1. К.: НАВСУ, 2001. 460 с.

118. Загуменна Ю. Законність у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ в Україні: зміст, проблеми визначення, концепції . Право і безпека. 2010. № 4 (36). С. 51-55.

119. Загуменна Ю.О. Особливості реалізації правоохоронної функції держави.органами внутрішніх справ України. Європейські перспективи. Право. 2010 . 4. С.188-194.

120. Загуменна Ю.О. Пріоритетні напрями діяльності Кабінету міністрів України у сфері забезпечення громадської безпеки .Адміністративне право України: сучасний стан та шляхи розвитку. Матер. наук.- практ. конф. (Харків, 27 квітня 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С.51-53.

121. Загуменна Ю.О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності . Право і безпека. 2010. № 3 (35). С. 145–150.

122. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: видав. Дім “Ін Юре”, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

123. . Закон України “Про Національну поліцію” від 02.07.2015 № 580-VIII // Голос України .-2015.-8 серп.

124. . Закони України. Міжнародні договори України. К.: Верховна Рада України, Інститут законодавства, 1998. Т. 14. 808 с.

125. Законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / Довід. видання. Відп. ред. М.В. Білоконь: Упоряд. С.М. Гусаров, В.Г. Слободянюк, С.М. Калюк. К.: вид. компанія “Воля”, 2003. 584 с.

126. Запорожцев Є.Г. Проблеми реалізації законодавства про участь громадськості в охороні правопорядку . Вісн. Одес. ін.-ту внутрішніх справ. 2002. № 1. С. 38-43.

127. Заросило В.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України в міжнародних миротворчих операціях : монографія .Черкаси : ПП Беденко В.П., 2009. 413 с.

128. Заросило В.О. Зобов'язання України як члена ООН щодо участі в міжнародних миротворчих операціях та їх практичне виконання. Вісн. Запорізького юрид. ін-ту. 2005. № 2. С. 148-153.

129. Заросило В.О. Історичні та геополітичні передумови участі України в міжнародних миротворчих операціях . Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. пр. Донецьк, 2008. № 4. С. 75-86.

130. Зарубіжний досвід організації підготовки кадрів для поліцейських служб. URL: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z809_page_69.html.

131. Зауваження до Концепції реформування системи МВС, Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та проекту Постанови Кабінету Міністрів України щодо знаків розрізнення працівників органів внутрішніх справ були винесені на розгляд Уряду від 22.10.2014. URL: <https://www.facebook.com/police.reform.ua/posts/399233910234136>

132. Захаров В.П. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділів ОВС у боротьбі зі злочинністю. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2009. № 2. URL: – www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2009_2/. 408

133. За роки незалежності в Україні загинуло 1016 працівників міліції/ URL: <http://dt.ua/UKRAINE/za-roki-nezalezhnostiv-ukrayini-zaginulo-1016-pracivnikiv-miliciyi-127132.html>

134. . Збірка договорів Ради Європи. К.: Парламентське видавництво, 2000. 656 с.

135. Збірка договорів Ради Європи: Українська версія/ Під ред. Є.М. Вишневського . К.: Парламентське видавництво, 2000. 654 с.

136. . Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. К.: Либідь, 1993. 960 с.

137. . Збірник нормативно-методичних актів. Організація діяльності

патрульної служби МВС України / Ю.Г. Сіденко, М.Д. Зінченко, С.П. Шибіко. К. : ВПЦ МВС України, 2006. 343 с.

138. . Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином: Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 р. URL : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

139. . Зозуля Є. Економічна злочинність на сучасному етапі розвитку державотворення в Україні . Схід. 2010. № 2 (102). С. 107-111.

140. Зозуля Є.В. Європейська модель поліції (міліції) як мета сягання у реформуванні ОВС України: доктринальний підхід . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2008 . № 19. С.177-189.

141. Зозуля Є.В. Історико-правовий огляд становлення нормативноправової бази та напрямів організаційного забезпечення міжнародного співробітництва МВС України у боротьбі зв злочинністю . Проблеми правознавства та права. 2010. № 4. С.147-153.

142. Зозуля Є.В. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки кадрів та професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ України . Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2011. №4. С. 78-85.

143. . Зозуля Є.В. Міліція України в умовах становлення незалежної держави (90-ті рр. ХХ ст.): моногр. Донецьк: Наук. досл. та ред. вид. відділ Донецьк. юрид. ін-ту МВС, 2004. 188 с.

144. Зозуля Є.В. Основні напрями діяльності МВС щодо організаційного та правового забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу . Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2010. №3. С. 143-149.

145. . Зозуля І.В. Організаційно-правові засади контролю діяльності та реформування силових і правоохоронних структур України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. № 17. С. 239–253.

146. Зозуля І.В. Оцінювання відповідності органів внутрішніх справ

України вимогам континентально-європейської моделі поліцейської організації . Наука і правоохорона. 2009. № 1-2 . С.57- 63.

147. Зозуля І.В. Реформування системи МВС України: можливість виправлення організаційно-правових помилок . Вчені записки Таврій. нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія "Юридичні науки".Том 23 (62). 2010. № 1. С.188-194.

148. . Зозуля І.В. Стан і шляхи реформування системи МВС України: тези до сучасного моменту . Форум права. 2012. № 1.-С.344-357.

149. Зозуля І.В. Теорія і практика реформування системи МВС України: моногр. Х.: Харків юридичний ін.-т, 2008. 480 с.

150. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови: Близько 7000 словник. ст. Х.: Фоліо, 2005. 766 с.

151. Ільницький М.С Організація фінансового та матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ України . Форум права. 2009. № 1. С. 222–230.

152. Інвестування української економіки: Монографія [Текст] / [за ред. А. І. Сухорукова]. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005 440 с.

153. Інноваційна стратегія українських реформ: моногр. / А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В.Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. 336 с.

154. Інноваційний ресурс. Інформаційна база даних Міністерства промислової політики України // URL до матеріалів : <http://www.minprom.gov.ua>.

155. Інноваційні фактори економічного зростання: монографія [Текст] / [Ю. М Бажал, В. П. Александрова, М. С. Данько та ін.; від. ред. Ю. М. Бажал]. – Київ, Інститут економічного прогнозування НАН України, 2002. 551 с.

156. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій / За заг. ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. Запоріжжя: Просвіта, 2007. 252 с.

157. Інформаційне забезпечення державного управління (на прикладі органів внутрішніх справ). URL: www.vuzlib.su/beta3/html/1/15754.

158. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики / За ред. Р. Калюжного та В. Шамрая. К. : АДПС України, 2002. 296 с.

159. . Інформаційні підсистеми ОВС України. URL: http://www.naiiu.kiev.ua/biblio/books/Kriminal_inform/tema_3/htm.

160. Історія економічних учень: Навчальний посібник / Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. К.: Знання, 2004. 1300 с.

161. Історико-правові аспекти становлення та розвитку місця і ролі парламенту в сфері забезпечення національної безпеки та оборони. О.І. Масензов . Держава і право. 2011. Вип. 51. С. 238-243.

162. . Казанчук І.Д. Паблік рилейшнз в діяльності органів внутрішніх справ : моногр. Х. : Держ. спец. вид-во “Основа”, 2003. 198 с.

163. Касич А. О. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в Україні: джерела, оцінка, перспективи: Монографія [Текст] Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2008 . 406 с.

164. Калаянов Д.П. Поліцейська діяльність демократичних держав та застосування її досвіду в організації роботи органів внутрішніх справ України: моногр. Одеса: НДРВВ ОЮІ ХНУВС, 2007. 248 с.

165. Кальман О.Г. Проблеми вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. № 16.

166. Карпенко О.С. Протидія торгівлі людьми як функція державного управління: сучасні проблем и і тенденції. Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, 21 вересня 2011 р. Х. : вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. С.149-152.

167. Карпов О.Н. Стан та перспективи розвитку міжнародного

співробітництва у сфері протидії нелегальному автомобільному бізнесу. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. № 15. С.32-38.

168. Касаткина А.А. Особенности функционирования полицейского механизма Итальянской Республики . Полицейская деятельность. 2012 . № 3. С. 53 - 57.

169. Катеринчук І.П. Актуальні проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних органів України . Форум права. 2011. № 2. С. 376–380.

170. Качний О. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: Монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. - 626 с.

171. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. [Текст]. К.: Вид-во НІСД при Президентові України, 2013. 104 с.

172. Кіївець О. Україна в контексті відмивання коштів. Юридичний журнал. 2004. № 7. URL: www.justinian.com.ua.

173. . Ківалов С.В. Кримінологічна політика у сфері боротьби з організованою злочинністю. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2001. № 4. С. 28-33.

174. Кісіль З.Р. Професійний ризик в діяльності працівників органів внутрішніх справ України . Вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. 2008. № 1. С. 195-203.

175. Кісіль З.Р. Професіоналізація – основа державної кадрової політики в Україні . Вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. 2006. № 2. С. 111–120.

176. . Ключев О.М. Щодо професіоналізму працівників ОВС України . Форум права. 2011. № 2. С. 399-403.

177. Коваленко В.В. Поєднання інтересів влади та суспільства як умова подолання організованої злочинності й корупції . Наук. вісн. КНУВС. 2010. №

2. С. 4-7.

178. Коваленко О.І. Сучасний процес управління в органах внутрішніх справ: моногр. / О.І. Коваленко, С.В. Присяжний, В.Д. Сущенко. К.: НАВСУ, 1999. 352 с.

179. Ковалів М.В. Інформаційно-аналітична робота в ОВС . Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес. Львів: [б.в.], 2004. С. 126-134.

180. . Ковалів М.В. Основи управління в органах внутрішніх справ : посібник /М.В. Ковалів, І.М. Паньонко, Я.Д. Скиба. Львів: Львів. юрид. ін-т МВС України. Афіша, 2004. 171 с.

181. Коваль Р.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади . Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Х. : вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. – № 1 (113). С. 223-226.

182. Ковальчук В. Державне та регіональне управління в соціальній сфері : монографія . Х. : С.А.М., 2015. 552 с.

183. Ковальська В.В. Нормативно-правове регулювання та механізм взаємодії правоохоронних органів держави . Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія “Право”. 2009. № 41. С. 167-172.

184. Ковальська В.В. Організаційно-правові засади діяльності міліції в системі правоохоронних органів держави : моногр.Х. : вид-во Золота миля, 2008. 504 с.

185. Ковалюк О. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія / О. Ковалюк. - Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. - 396 с.

186. Ковбасюк Ю. Наука державного управління в умовах системних державно-управлінських реформ і суспільних трансформацій . Вісн. НАДУ. 2012. Вип. 1. С. 5-20.

187. Когут Я.М. Інформаційне забезпечення діяльності підрозділів

місцевої міліції. Проблеми підготовки та вдосконалення професійної діяльності працівників міліції громадської безпеки: Міжнародна наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 19 травня 2006 р. Івано-Франківськ: Прикарпатський юрид. ін-т МВС України, 2006. С. 236-240.

188. Когут Я.М. Шляхи реформування громадської безпеки .Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. № 1. С. 163-169.

189. Кодекс поведінки державного службовця: Загальні правила поведінки державного службовця // Урядовий кур'єр. 2000. 17 лист.

190. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Прийнято резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. // Права людини: зб. докум. / укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. – Х.: ун-т внутр. справ, 1997. С. 155–159.

191. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науковопрактичний коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. 781с.

192. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Х.: Одиссей, 2011. 248 с.

193. Козаков В.М. Соціально-ціннісні засади державного управління в \Україні Монографія . К.: Видавництво НАДУ, 2007. 284 с.

194. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник . К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

195. Колпаков В.К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка : учеб. пособ. К. : Укр. акад. внутр. дел, 1993. 80 с.

196. . Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В.Овчарук. К.: “К.І.С.”, 2004. 112 с.

197. Конкуренстоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: моногр. / О.М. Бородіна, Т.В. Бурлай, Н.І. Горшкова, Н.Ю. Гончар, В.І. Дубровський; Ін-т економіки та прогнозування НАН України / І.В. Крючкова (та ін.). К.: Основа, 2007. 488 с.

198. Конкуентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін.; за ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2005. 388 с.
199. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / Упорядник Г. Друзенко ; за заг. ред. Т. Качки. К. : вид. "Юстініан", 2005. 512 с.
200. Конституція України. К.: Парламентське видавництво, 1996. 52 с.
201. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів в Україні // Голос України. 2012. 24 лист.
202. Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів України: Проект від 06.09.2005 р. (офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України). – URL: www.rainbow.gov.ua/news/274.html.
203. Концепція боротьби з корупцією на 1998-2005 рр.: Указ Президента України від 24 квітня 1998 р. № 367/98 // Офіційний вісник України. 1998. № 17. Ст. 14.
204. Концепція державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку від 27.04.2006 р. castle.minjust.gov.ua/0/7425.
205. Концепція реформування органів правопорядку в Україні. URL: police-reform.info/.../2014_05_06. 416
206. 266. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. Указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597. URL: mvs.gov.ua.
207. . Концепція розвитку органів внутрішніх справ України в XXI столітті / За ред. Я.Ю. Кондратьєва. К. : НАВСУ, 1999. 27 с.
208. Копанчук В.О. Державне регулювання системи громадської безпеки як складової національної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – С.
209. Копанчук В.О. Концептуальні засади національної безпеки України в умовах глобалізації з акцентом світового досвіду [Електронне видання] «Державне управління: удосконалення та розвиток» № 11, 2018.

Науково-практичний журнал м. Київ. URL
<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1614>

210. Копанчук В.О. Нормативно-правове забезпечення державної політики національної безпеки та громадського порядку України. «Державне управління: удосконалення та розвиток» № 12, 2017. Науково-практичний журнал м. Київ. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1610>

211. Копанчук В.О. Методологічні засади забезпечення громадської безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. Науково-прак.журнал.№7. 2020.

212. Копанчук В.О. Правові засади забезпечення громадської безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. Науково-прак.журнал. №8. 2020.

213. Копиленко О. Законотворчий процес в Україні. До проблеми науково-правових засад . Інститут законодавства Верховної Ради України: зб. наук. пр. К.: Реферат, 2005.

214. Кормич Б.А. Поняття національної безпеки та проблеми її нормативноправового регулювання. Наук. пр. Одеської національної юридичної академії. Том. 1. Одеса: Юрид. література, 2002. С. 190 – 199.

215. Корнієнко М.В. Протидія організованій злочинності в країнах ЄС та США . К. : НТВ “Правник”, 2002. 291 с.

216. Костина Л.Н. З досвіду підготовки та підвищення кваліфікації співробітників дорожньої поліції у Німеччині. Наука и практика. 2012. № 1 (50). С.147-152.

217. Кравчук Н.С. Проблема нелегальної міграції та незаконного транспортування людей в Україні: масштаби, наслідки, шляхи вирішення . Вісн. технологічного ун-ту Поділля. Ч. 2. Економічні науки. 2003. №1. С. 32–35.

218. Кравчук О. В. Досвід європейських країн стосовно державного управління у галузі експертно-криміналістичного забезпечення. Право та державне управління. 2019. - № 1.

219. Кравчук О. В. Побудова інформаційної моделі формалізації

експертно-криміналістичних даних в органах державного управління . Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. 2019. Т. 30 (69). № 2. (Серія «Державне управління»).

220. Кравчук О. В. Напрями застосування спеціальних методів криміналістики у процесах забезпечення державної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2019. - № 6. С. 104-107.

221. Кравчук О. В. Шляхи вдосконалення організаційного забезпечення експертно-криміналістичної діяльності в Україні в контексті забезпечення державної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1402>

222. Кравчук О. В. Формалізація інформаційного механізму державного управління у сфері охорони громадського порядку (на прикладі розслідування злочинів). Вісник Житомирського державного технологічного університету: Серія: економіка, управління та адміністрування. №1(87). С. 185-189.

223. Кравчук О. В. Досвід європейських країн стосовно державного управління у галузі експертно-криміналістичного забезпечення. Право та державне управління. 2019. № 1.

224. Кравчук О. В. Сучасні підходи до розвитку криміналістичної науки, як складової у забезпеченні державної безпеки. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. №11.

225. Кравчук О. В. Державне управління забезпечення державної безпеки в умовах цифровізації. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електронне наукове фахове видання ХНТУ. 2019. №1. URL до журн. : http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/20.pdf

226. Кравчук О. В. Дослідження криміналістики як об'єкту державного управління . Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 10.

227. Кравчук О. В. Об'єктивна необхідність створення єдиної державної експертно-криміналістичної служби в Україні . Держава та регіони. 2019. - № 2. ((Серія «Державне управління»).

228. Кравчук О. В. Структурування процесу розкриття злочинів в державному управлінні експертно-криміналістичною діяльністю ./ Інвестиції: практика та досвід. 2019 . № 11.

229. Кравчук О. В. Організаційний механізм перетворення системи регіональних експертно-криміналістичних підрозділів . Право та державне управління. 2019. № 2.

230. . Кравчук В. О. Проблеми державної уніфікації експертних методик відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів . Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 11.

231. Кравчук В. О. Особливості застосування криміналістичної техніки у процесах державного управління експертно-криміналістичною діяльністю . Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. Вип. 1 (10). С. 303 – 308.

232. Кравчук В. О. Інформаційний механізм державного управління процесами розслідування злочинів . Держава та регіони. 2019. - № 3

233. . Кравчук О. В. Державне техніко-криміналістичне забезпечення: форми та специфіка застосування . Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. 2019. Т. 30 (69). № 4 (Серія «Державне управління»).

234. . Кравчук О. В. Розробка моделі дослідження механізму злочину в державному управлінні експертно-криміналістичною діяльністю . Інвестиції: практика та досвід. 2019 . № 14.

235. Кравчук О. В. Побудова інформаційної структури розкриття і розслідування злочинів в державному управлінні експертно-криміналістичною діяльністю // Інвестиції: практика та досвід. 2019 . № 15.

236. Кравчук О.В. Методологічні засади державного управління криміналістики в Україні. East Journal of Security Studies, 2018. № 3. С.21-27. URL : <http://nuczu.edu.ua/ukr/>

237. Кравчук О.В. Теоретико-методологические проблемы государственного управления развитием научной криминалистики для

обеспечения безопасности общества. სამეცნიერო ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა)“ Scientific magazine “Authority and society . № 1 (49) 2019, ტომი III. С.187-196.

238. Кравчук О. В. Теоретичні основи дослідження державного управління розвитком криміналістичної галузі України. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С.

239. Кравчук О. В. Здійснення експертно-криміналістичної діяльності в Україні в контексті забезпечення державної безпеки. матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів». 19 травня 2019 р. Дніпро.

240. Криволапчук В. Порівняльний аналіз змісту основних прав людини на життя та здоров'я, свободу пересування, вільний вибір місця проживання в міжнародних документах і законодавстві України . Наука і правоохорона. 2009. № 3(5). С. 111-116.

241. Криворучко Л.С. Міжнародна діяльність підрозділів спеціального призначення правоохоронних органів . Європейські перспективи. 2007. № 1. С. 50-55. 277.

242. Криворучко Л.С. Місце і роль суб'єктів професійної підготовки в службовій діяльності органів внутрішніх справ . Наше право. 2008.№1. С. 66 – 70.

243. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України . 2013. № 27. Ст. 282.

244. Криштанович М. Державне управління кадровим забезпеченням органів внутрішніх справ України . Демократичне врядування. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. Вип. 9. URL: www.Lvivacademy.com/visnik9.

245. Криштанович М. Державне управління процесом розробки стратегії реформування органів внутрішніх справ в контексті національної безпеки (1996- 2006 рр.) . Ефективність державного управління: зб. наук .пр.

Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 37. С.26-33.

246. Криштанович М. Діяльність ОВС щодо захисту прав і свобод людини як важлива умова забезпечення національної безпеки України. Демократичне врядування. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 12. URL: www.Lvivacademy.com/visnik12.

247. Криштанович М. До питання про завдання і напрями сучасного реформування органів внутрішніх справ України . Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 42. С.162-168.

248. Криштанович М. Еволюція державного управління діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню національної безпеки (XX-поч. XXI ст.) . Демократичне врядування. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 11. – URL: www.Lvivacademy.com/visnik11.

249. Криштанович М. Зарубіжний досвід державного управління діяльністю поліції і можливості його використання в Україні. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. Вип. 32. С.59-67. 418

250. Криштанович М. Нормативно-правове регулювання діяльності ОВС у сфері забезпечення національної безпеки України. Державне управління та місцеве самоврядування. ДРІДУ НАДУ. 2014. Вип. 1.(20). С. 165-174.

251. Криштанович М. Організаційно-правові та фінансові засади матеріально-технічного забезпечення діяльності ОВС України. Демократичне врядування. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 14. URL: www.Lvivacademy.com/visnik14.

252. Криштанович М. Основні засади антикорупційної діяльності ОВС України в контексті національної безпеки. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 38. С.177- 183.

253. Криштанович М. Основні напрями процесу оптимізації кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України. Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. пр.ОРІДУ. 2014. Вип. 4 (60).

C.103- 106.

254. Криштанович М. Особливості становлення та розвитку державного управління органами внутрішніх справ щодо забезпечення державної безпеки. Ефективність державного управління: зб. наук .пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 36. С.45-51.

255. Криштанович М. Реалізація державного управління органами поліції: європейський досвід для України. Україна-ПольщаЄвропейський Союз. 3 досліджень системної трансформації на рубежі ХХ і ХХІ століть: колективна моногр. [За ред.. Г. Стронського, Я. Голоти, О. Красівського]. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С.477-481.

256. Криштанович М. Роль державного управління у розвитку організаційних і функціональних основ діяльності органів внутрішніх справ України . Ефективність державного управління: зб. наук .пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. Вип. 30. С.205-211.

257. Криштанович М. Система матеріального забезпечення персоналу 419 ОВС як важливий фактор вирішення завдань національної безпеки України . Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 39. С.152-158.

258. Криштанович М. Участь громадськості в процесі сучасного реформування органів правопорядку. Демократичне врядування [Електр. наук. зб.]. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 15. URL: www.Lvivacademy.com/visnik15.

259. Криштанович М.Ф. Державне регулювання діяльності органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку в контексті завдань національної безпеки. Універ. наукові записки Хмельницького ун-ту управління і права. 2013. Вип. 4 (48). С. 489-494.

260. Криштанович М.Ф. Державне регулювання нормативно-правових засад діяльності ОВС у сфері забезпечення національної безпеки України. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. Вип.1 (45). С. 262-269.

261. Криштанович М.Ф. Державне управління діяльністю органів внутрішніх справ у боротьбі з організованою злочинністю як важлива умова забезпечення національної безпеки України . Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2013. Вип. 3(42) С. 350-357.

262. Криштанович М.Ф. Державне управління інформаційно аналітичним забезпеченням діяльності органів внутрішніх справ України: стан і перспективи розвитку. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2012. Вип. 4(39) С. 104-111.

263. Криштанович М.Ф. Європейський досвід державного управління системою підготовки поліцейських кадрів та можливості його використання у контексті забезпечення національної безпеки України . Модернізація системи державного управління: теорія і практика . Матер. наук.- практ. конф. за міжнародною участю. 11 квітня 2014 р. У 2 ч. Ч.2. Львів: ЛРІДУ 420 НАДУ, 2014. С.44-48.

264. Криштанович М.Ф. Місце і роль ОВС в системі забезпечення національної безпеки України .Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2013. Вип. 2(44). С. 144-151.

265. Криштанович М.Ф. Наука державного управління про роль і місце державних інституцій в процесі забезпечення національної безпеки України . Освіта і наука в Україні. Матер. Всеукраїнської наукової конференції 21-22 черв. 2013 р. НметАУ. Дніпропетровськ, 2013. Ч.2. С. 61-63.

266. Криштанович М.Ф. Роль європейських стандартів державного управління органами поліції для реформування ОВС України. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. За міжнар. участю (Київ, 25 квіт. 2013 р.): у 2 т. К.: НАДУ, 2013. Т.1. С.350-352.

267. Криштанович М.Ф. Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні національної безпеки України . Наука України. Перспективи та потенціал. Зб. матер. VI всеукраїнської наук.-практ. заочної конф. (Запоріжжя, 22-23 лютого

2013 р.). Запоріжжя, 2013. С. 54-56.

268. Криштанович М.Ф. Формування сучасної моделі управління персоналом ОВС України. Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку. Зб. матер. XV Всеукраїнської наук.-практ. заочної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 липня 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 84- 86.

269. Криштанович М.Ф. Шляхи удосконалення матеріально-технічного і фінансового забезпечення органів внутрішніх справ України. Модернізація системи державного управління: теорія та практика. Матер. наук.- практ. конфер. за міжнародною участю. 5 квітня 2013 р. у 2 ч. Ч. 1 Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. С.154-158. 421

270. Кудінов ВА. Оцінка ефективності комплексної системи захисту інформації в системі оперативного інформування МВС України . Сучасна спеціальна техніка. 2011. № 1. С. 91-96.

271. Кульчинський Р. Універсальний мент . Український тиждень. 2008. 8 лют.

272. Курило С.К. Правове забезпечення взаємодії органів внутрішніх справ з органами місцевої влади . Право і безпека. 2010. № 2. С. 88-92.

273. Курило С.Л. Поняття та система принципів взаємодії органів внутрішніх справ з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки . Адміністративне право України: сучасний стан та шляхи розвитку. Матер. наук.-практ. конф. (Харків, 27 квітня 2012 р.). Х.; ХНУВС, 2012. С.119-121.

274. Курс – на євроінтеграцію : Департамент зв'язків з громадськістю МВС України.2007. 31 лип.

275. Лазнюк Н.В. Види нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади . Наук. вісн. НАВС України. 2001. № 3. С. 46-53.

276. Лазнюк Н.В. Забезпечення законності нормативно-правових актів МВС України . Правничий часопис Донецького ун-ту. 2001. № 1 (6). С. 79-83.

277. Лазнюк Н.В. Регулятивні особливості нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України . Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ.

2001. № 14. С. 158-162.

278. Ласкін Є. Громадське формування “Каскад” на варті правопорядку
URL: [http:// www. umvs. mk. ua/ ua/news/4960](http://www.umvs.mk.ua/ua/news/4960).

279. Левицька М.Б. Проблеми нормативно – правового регулювання в галузі національної безпеки України. Вісн. Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. К., 2000. С. 243-246.

280. Левицька М.Б. Реформування органів внутрішніх справ для забезпечення національної безпеки України. URL: [www. naiu.kiev.ua/tslc/pages/ .../levizka. htm](http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/.../levizka.htm).

281. Левицька М.Б. Тероризм як загроза міжнародній і національній безпеці України . Актуальні проблеми держави та права. Одеса, 2000. Вип.8. С. 219-224.

282. Леженіна О.І. Аналіз та напрями розвитку інформаційного забезпечення міжнародної правоохоронної діяльності ОВС України: організаційно-правовий аспект . Право і безпека. 2002. №4. С. 106-108.

283. Леженіна О.І. Концептуальні засади управління органів внутрішніх справ України міжнародною правоохоронною сферою . Матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Актуальні проблеми державотворення в умовах адміністративної реформи” 11-12 квітня 2003 р. м. Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2003. С. 38-40.

284. Леженіна О.І. Правові засади участі ОВС України у міжнародній правоохоронній діяльності . Наше право. 2003. № 3. С. 48-54.

285. Леонов Б. Д. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи . Часопис нац. ун-ту “Острозька академія”. Серія “Право”. 2012. № 2(6). URL: [oa. edu.ua. /articles/2012/n2/12lbdhttp](http://oa.edu.ua/articles/2012/n2/12lbdhttp).

286. Леплі П. Звіт про оцінку правоохоронних органів України та процесу їхньої модернізації й реформування: PCRED/DGI/EXP (2006) 1969 / Леплі П., Боше Ф., Бурду Ж. Страсбург, 2006. 41 с.

287. Леухіна А. Інтерв’ю кореспонденту SETimes. URL: [ukraine.setimes.com/ru/articles/uwi/features/ 2014/ 11/ 19/feature-01](http://ukraine.setimes.com/ru/articles/uwi/features/2014/11/19/feature-01).

288. Лисюченко В.П. Теорія управління органами внутрішніх справ: навч. посіб. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2004. 128 с.
289. Литвин О.П. Поняття загальної безпеки та інші види безпеки. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2011. №1. С. 99-106.
290. Лихачов С. Національна безпека України як об'єкт державного управління. Право України. 2009. № 10. С. 182-189.
291. Ліпкан В.А. Поняття системи забезпечення національної безпеки України. Право і безпека. 2003. № 2'4. С. 57–60.
292. Ліпкан В.А. Проблеми законодавчого забезпечення національної безпеки. Українське право. 2003. № 1 (16). С. 107-120.
293. Ліпкан В.А. Управління системою національної безпеки України. К.: КНТ, 2006. 68 с.
294. Лузан Т. Поняття “ротація” державних службовців у науковому дискурсі. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. Вип. 3 (14). С. 232–239.
295. Мамедов С. А. Підвищення якості життя населення як об'єкт державного управління соціально-економічним розвитком регіону. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Державне управління. 2014. Т. 239, Вип. 237. С. 89–93.
296. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком : монографія. Вид-во: ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. 194 с.
297. Манелюк О. І. Тіньова економіка як загроза національній економічній безпеці країни. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1(16). С. 355-363.
298. Манелюк О. І. Сутнісні ознаки та універсальні фактори ризиків тіньової економіки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2022. Вип. 2(17). С. 330-337.
299. Манелюк О. І. Організація співробітництва зацікавлених сторін у управлінні ризиками розвитку тіньової економіки. Вісник Національного

університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2024. Вип. 2(16).

300. Манелюк О.І. Державна політика протидії економічним злочинам. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали XXIV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 18 квітня 2024 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024» С.288-289.

301. Манелюк О.І. Фінансовий механізм розслідувань економічних злочинів проти держави. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика». НУЦЗУ, Х., 2024 . С. 180-182.

302. Манелюк О. І. Інструменти запобігання економічній злочинності при забезпеченні державної безпеки. Збірник тези доповідей учасників XXI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів». Миколаїв. ЧНУ імені Петра Могили. 2024. С.133-135.

303. Манелюк О.І. Державна політика протидії корупції в умовах воєнного стану Матеріали VIII Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції криму в господарський комплекс України» 2024 р., м. Київ. ТНУ ім. В.І Вернадського.

304. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.

305. Малиновський В.Я. Державна служба: теорія і практика: навч. посіб. К.: Атіка, 2003. 160 с.

306. Мартиненко В.М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія) : [монографія] Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2003. 220 с.

307. Мартиненко О. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ.– URL: [zib.com.ua/ .../101834-strategiya_rozvitku_orga](http://zib.com.ua/.../101834-strategiya_rozvitku_orga). 23.09.14.
308. Мартинов М.Д. Оптимізація взаємодії територіальних органів внутрішніх справ України з населенням . Право і безпека. 2010. № 4 (36). С. 56- 59.
309. Мартиненко О.А. Детермінація та попередження злочинності серед персоналу органів внутрішніх справ України. Х.: изд-во ХНУВС, 2005. 468 с.
310. Маруховська О. Етнополітична безпека як різновид національної безпеки . Демократія і державність в Україні: проблеми гармонізації. К.: Логос, 1997. С. 61-62.
311. Матеріали брифінгу в МВС України // Іменем Закону. 2007. № 1. С.5-6.
312. Матіос А.В. Генезис адміністративно-правового статусу посадової особи . Право України. 2006. № 1. С. 33–37.
313. Матюхіна Н.П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: монографія . Х.: Консум, 2001. 131 с.
314. Матюхіна Н.П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.070; нац. ун-т внутр. справ. Х., 2002. 446 с.
315. Матюхіна Н.П. Управління персоналом органів внутрішніх справ: концептуальні засади. Актуальні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ України: матеріали наук.-практ. конф. – Харків: нац. ун-т внутрішніх справ, 2002. С. 19-22.
316. Машницька Н.В. Поняття адміністративної діяльності міліції: історія і сучасність . Право і Безпека. 2012. № 3 (45). С.208-212.
317. Міжнародні документи з прав людини / Упоряд. В.М. Тертишник. Х.: РІФ Арсіс, ЛТД, 2000. 288 с.
318. Мельник Д.С. Протидія нелегальній міграції як одному з проявів транснаціональної організованої злочинності. Актуальні проблеми політики:

зб. наук. пр. О. : Фенікс, 2004. Вип. 20. С. 236-245.

319. Мельник К.Ю. До проекту Концепції соціально-правового захисту персоналу органів внутрішніх справ. Актуальні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ України: Матер. наук.–практ. конф. Х.: вид-во нац. ун-ту внутр. справ., 2002. С. 121-125.

320. Мельник К.Ю. Конкурсний відбір до правоохоронних органів. Право і безпека. 2010. № 1 (33). С.115-120.

321. Мельник К.Ю. Окремі аспекти соціального захисту осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ. Право і безпека. 2011. № 5. С.180-184.

322. Мельник Р.С. Взаємодія поліції та населення: деякі аспекти українських реалій та американського досвіду . Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-у внутр. справ. 2007. № 1. С. 189–195.

323. Мельник Р.С. Поняття громадська безпека та громадський порядок у німецькій та українській науці і законодавстві . Право і безпека. 2009. № 2. С. 24-30.

324. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Молодий вчений*, 2015. № 2 (17). Ч. 6. С. 1230–1233.

325. Миронова Н.С. Організаційно-правові засади державного управління . Х. : вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2005. 96 с.

326. Міністерство юстиції України. Електрон.ресурс. URL : <https://minjust.gov.ua/>

327. Мовчан А.В. Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі застосування сучасних інформаційних технологій. URL: [nbuv.gov.ua / portal / soc_gum/Nvkn](http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvkn).

328. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. К. : НАДУ, 2013. 120 с.

329. Момоток Т.П. Протидії торгівлі людьми на сучасному етапі

розвитку цивілізації .Черкаси: ЧОПОПП, 2010. 80 с.

330. Мотиль І.І. Функція забезпечення законності та правопорядку в діяльності міліції України: поняття і значення. Право та управління. 2011. № 1. С. 289–296.

331. Музичук О.М. Особливості державно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ . Форум права. 2006. № 3. С. 93–98.

332. На з'їзді керівників поліцій держав Європи // Іменем закону. 2011. № 27.

333. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави». К., 2007. 20 с.

334. Національна безпека і оборона / Український цент економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, №2-3 (151-152). 2015. URL : <http://www.razumkov.org.ua>

335. Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання: міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 8 грудня 2005 р.. зб. наук, пр./ Редкол.: С.А. Єрохін, С.І. Пирожков, В.А. Гошовська, В.Ф. Погорілко та ін. К.: нац. академія управління. Центр перспективних соціальних досліджень, 2005. 400 с.

336. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації: матеріали “круглого столу” / за заг. ред. О.В. Литвиненка. К.: НІСД, 2011. 64 с.

337. Національна безпека: навч. посіб. / Я.Й. Малик, О.І. Береза, М.Ф. Криштанович. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. 280 с.

338. Національна безпека: нормативно-правові акти / авт.-упор. Я.Й. Малик, О.І. Береза, М.Ф. Криштанович. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. 556 с.

339. Національна та регіональна безпека: погляд України. Нова безпека. 2009. № 2. С. 9–16.

340. Небеська М.С. Умови реалізації методів ОВС щодо захисту прав і

свобод людини у сфері охорони громадського порядку і громадської безпеки .Право і безпека. 2011. № 1. С. 155–159.

341. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: моногр. Д.: вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. 448 с.

342. Негодченко О.В. Функції органів внутрішніх справ у контексті забезпечення прав і свобод людини . Вісн. Луганськ. акад. внутр. справ. 2003. № 1. С. 176–185.

343. Нефедова Н.А. Інформаційне забезпечення спеціальної поліцейської діяльності . Адміністративне право і процес. 2014. № 2(8). С.167-173.

344. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб. / Н. Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус ; за заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.

345. Нижник Н.Р. Система національного законодавства протребує професійного аналізу . Університетські наукові записки. 2007. № 4 (24). С. 6-12.

346. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков ; за заг. ред. Н.Р. Нижник. К.: вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

347. Нікітенко О.І. Деякі особливості протидії організованій злочинності . Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутрішніх справ. 2007. № 2. С. 173-178.

348. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. К.: Аконіт, 1998. Т. 1. 912 с.

349. Новицький Г.В. Система законодавства у сфері забезпечення національної безпеки України. Науково-аналітичний бюлетень Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України “Євроатлантикінформ”. 2007. № 2-3 (14-15). С. 54-57.

350. Новік О. Правоохоронна діяльність: її бачення крізь призму

людини . Право України. 2003. № 9. С. 121-124.

351. Нормативні акти України щодо охорони правопорядку / В.А. Зубчук та ін. (уклад.). Луганськ: РВВ ЛІВС МВС України, 2000. 334 с.

352. Нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / Довід. видання. Відп. ред. М.В. Білоконь ; [упоряд. С.М. Гусаров, В.Г. Слободянюк, С.М. Калюк]. К. : Видав. компанія “Воля”, 2004. С. 378–414.

353. Нормотворча діяльність: зб. норм.-прав. актів / Міністерство юстиції України. К. : вид. Дім “Ін Юре”, 2001. 261 с.

354. Озирська С.М. Системи державної служби європейських країн: наук.-аналіт. дослідж. / С.М. Озирська, Ю.Д. Полянський. К.: вид-во ЖДХ 1999. 163 с.

355. Ортіна Г.В. Виявлення та аналіз чинників формування кризових явищ в економіці в умовах глобалізації як передумова розроблення антикризових стратегій. Економіка та держава. 2013. № 8. С. 40-44.

356. Ортіна Г.В. Регуляторний інструментарій інвестиційного розвитку реального сектора економіки . Агросвіт. 2013. № 15. С. 25-29.

357. Ортіна Г.В. Підходи до розробки антикризової стратегії в реальному секторі економіки . Агросвіт. 2013. № 14. С. 34-38.

358. Орлов М. Взаємодія органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку . Державне управління та місцеве самоврядування. 2012, вип. 3(14). С. 107-115.

359. Ортинський В.Л. Національній безпеці України – належне наукове підґрунтя . Психологічні аспекти національної безпеки: міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 берез. : тези допов. Львів: вид. ПП “Арал”, 2007. С.9- 10.

360. Ортинський В.Л. Організаційні засади управлінської діяльності в органах внутрішніх справ : навч. посіб. Л. : ЛІВС, 2006. 281 с.

361. Ортинський В.Л. Організаційно-економічні механізми зниження рівня тінізації економіки в підприємницькій діяльності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.02 . Львів, 2000. 18 с.

362. Ортинський В.Л. Поліція США: посіб. / В.Л. Ортинський, О.І.

Остапенко, О.В. Ряцко. Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2003. 140 с.

363. Основи управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, В.М. Василенко та ін. Х. : ХНУВС, 2011. 591 с.

364. Основні завдання Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

365. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – URL: <http://www.minfin.kmu.gov.ua>.

366. Офіційний сайт державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

367. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів України. URL: http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf

368. Павлюк А. П. Напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів України. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: збірник наукових праць. Донецьк : ДонНУ, 2007. С. 515–521.

369. Пампура О. Напрямки удосконалення державного регулювання фінансування інноваційної діяльності в Україні. Менеджер. 2007. № 1 (39). С. 13-19.

370. Панасюк Л. До питання про формування джерел фінансового забезпечення виконання функцій органами місцевої влади. Економіка та держава. 2008. № 2. С. 24-26.

371. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення; за ред. проф. Б. Кравченка. К. Кондор, 2002. 302 с.

372. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Гунський. К.: Україна, 1997. 237 с.

373. Пашута М. Т. Промисловість в національній інноваційній системі України: Препринт [Текст] / М. Т Пашута, Л. І. Федулова, О. М. Кондратов.

Київ: Вид-во Науковий світ, 2005. 76 с.

374. Парубчак І. О. Реформування системи органів внутрішніх справ у державній стратегії національної безпеки України. Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування: електр. наук. фах. вид. Херсонського національного технічного університету. 2015. № 2. - URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

375. Пейн Т. Права людини: моногр. / Пейн Т.; пер. з англ. І. Савчак. Львів: Літопис, 2000. 283 с.

376. Петренко О.І. Державна правова організація профілактики правопорушень серед неповнолітніх . Сучасні правові проблеми профілактики та розкриття злочинів, які скоюються неповнолітніми : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. Донецьк : ДІІЗС, 2002. С. 95-97.

377. Петрів І. Конституційно правове поняття національної безпеки. Право України. 2005. №5. С. 106-108.

378. Петков С.В. Ефективний менеджмент в органах внутрішніх справ. Сімферополь: Таврія, 2004. 564 с.

379. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття “державна безпека. Стратегічна панорама. 2006. № 2. С.17- 21.

380. Питання Міжвідомчої комісії з питань реформування правоохоронних органів: Указ Президент України: від 23.05.2005 р., № 834 // Урядовий кур’єр. 2005. 1 черв.

381. Питання службового етикету працівників органів внутрішніх справ України: Директива МВС України від 28.05.2004 р. № 8. [Електронний ресурс]. – URL: www.zakon.rada.gov.ua.

382. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи України в механізмі держави: моногр. Тернопіль: Астон, 2005. 199 с.

383. План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2010

р. № 2140-р. [Електронний ресурс]. – URL : zakon. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/.

384. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / А. Вишневський (кер. авт. колективу), В. Афанасьєва, Р. Гекалюк та ін.; за заг. ред. Т. Мотренка. К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 396 с.

385. Плішкін В.М. Деякі проблеми реформування системи органів внутрішніх справ України . Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність (матер. наук.–практ. конф. 22–13 листопада 1996 р.). К.: Генеза, 1997. С. 227–332.

386. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підруч. К.: НАВСУ, 1999. 702 с.

387. Плохой І.І. Поняття та зміст громадської безпеки у європейському вимірі . Наше право. 2009. № 4. Ч. 1. С. 10-12.

388. Пливачівський В. Реформування поліцейської системи Польщі / В. Пливачівський, П. Воланчик // Реформування поліції в країнах Центральної та Східної Європи: Процес та прогрес. К. : Задруга, 2005. С. 81-96.

389. Поволоцький О.В. Професіоналізм міліції: сучасний стан та нові вимоги . Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ. 2004. № 28. С. 396–405.

390. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007.-№ 16. С. 99-110.

391. Погорецький М.А. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою . Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 18-21.

392. Податковий Кодекс України: Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

393. Політичний вимір діяльності Міністерства внутрішніх справ України (відповіді на виклики ХХІ століття): моногр. / за ред. Ю.І. Римаренка, Я.Ю. Кондратьєва. К. : НАВС України, 2003. 292 с.

394. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : затв. Указом Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 383/2011 // Урядовий кур'єр. 2012. № 71.
395. Полтавець С. МВС: дискусії навколо реформи / С. Полтавець, І. Шульга. – URL: www.nbuvip.gov.ua/index.php?...reformi.
396. Полтараков О.Ю. Національна безпека в дефініційних вимірах . Стратегічні пріоритети, 2010. №4(17). С.8-13.
397. Польські правоохоронці поділились досвідом з львівськими колегами // ВЗГ ГУМВС України у Львівській області 17.09.2014. [Електронний 436 ресурс]. – URL: mvs.gov.ua .
398. Пономаренко Г.О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07.; Харків. НУВС України. Х., 2008. 442 с.
399. Пономаренко Г.О. Діяльність відомчих вищих навчальних закладів щодо реалізації кадрової політики МВС України . Вісн. Харків. нац. ун-ту внутрішніх справ. 2009. Вип. 45. С. 6-13.
400. Пономаренко Г.О. Система управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки в державі . Вісн. Харків. нац. ун-ту внутрішніх справ. 2007. Вип. 37. С. 177-182.
401. Пономаренко Г.О. Управління внутрішніми справами як напрямок забезпечення внутрішньої безпеки держави . Право і безпека. 2009. № 2. С. 4–7.
402. Пономаренко Г.О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: моногр. Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. 448 с.
403. Потапенко С.В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації . Форум права. 2010. № 2. С. 403-408.
404. Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 22 лютого 2012 р. № 155// Офіційний вісник України. 2012. № 36,

Ст. 342.

405. Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійного діючого наук.-практ. семінару, 25 трав. 2012 р. / Служба безпеки України, Ін-т підгот. юрид. кадрів для СБУ, НУ “ЮАУ ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : Оберіг, 2012. – Вип. 3. – 408 с.

406. Правові основи міжнародної діяльності МВС України: збірник міжнародно-правових документів у 2-х т. / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. К.: МВС України, 2007. Т. 1. 345 с., Т.2. 262 с.

407. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: навч. посіб. / Автори і упорядники: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. К.: Атіка, 2000. 512 с.

408. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. / Авторський колектив. Відп. редактор: Ю.І. Римаренко. К.: КНТ, 2006. 740 с.

409. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у 2 кн./ За заг. ред. Ю.С. Шемшученка; [ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін./ Кн. 1. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / Відп.ред. Н.М. Оніщенко. К.: Вид-во Юрид. думка, 2008. 344 с.

410. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність . Вісник НАДУ. 2009. № 2. С.105-112.

411. Про валюту і валютні операції. Закон України від 2018 р., остання редакція 08.11.2024, підстава - 3994-IX, Електрон.ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

412. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 34. Ст. 266. 474. Про боротьбу з тероризмом : Закон України станом на 9 лют. 2015 р. К.: Парламент. вид-во, 2015. 27 с.

413. Про вдосконалення взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації: Наказ МВС України № 88 від 23 березня 2010 р.

[Електронний ресурс]. – URL: <http://mvs.gov.ua>. 438

414. Про вдосконалення організації психопрофілактичної роботи з працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ: вказівка МВС України № 410 від 28.04.2009. [Електронний ресурс]. – URL: www.zakon.rada.gov.ua.

415. Про взаємодію правоохоронних органів та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю: інструкція МВС України, СБУ, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Митного комітету України, Національної гвардії України, Міністерства оборони України та Міністерства юстиції України від 10 серп. 1994 р. № 4348/4348/138/151/11-2-2870. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/0225-94>.

416. Про взаємодію працівників ОВС із журналістами: звернення Міністра внутрішніх справ до особового складу ОВС від 8 груд. 2011 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/709257>.

417. Про виклики та загрози національній безпеці України: Указ Президента України від 10.12.2010 р. № 1119/2010. [Електронний ресурс]. – URL: zakon.rada.gov.ua/laws/1119/2010.

418. Про вступ України до Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.1992 р. за № 555 [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-92-п>.

419. Про громадські об'єднання: Закон України № 406-VII від 4 липня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст.216.

420. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22 лютого 2006 р. № 3460-IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 791.

421. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

422. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів,

отриманих злочинним шляхом: Закон України від 28.11.2002 р. № 249 // Відомості 439 Верховної Ради України. 2003. № 1. Ст. 2.

423. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ МВС України та СБУ від 10 черв. 2011 р. № 317/235. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.

424. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення комплексних інспектувань, цільових та контрольних перевірок службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 21.08.2013 № 808. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

425. Про затвердження положення про організацію наставництва в органах внутрішніх справ: Наказ МВС від 09.02.2011 № 28. [Електронний ресурс]. – URL : www.zakon.rada.gov.ua.

426. Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 24 верес. 2010 р. № 456, зареєстр. в Мін'юсті 24 січ. 2011 р. за № 105/18843 // Офіційний вісник України. 2011. № 8. Ст. 395.

427. . Про затвердження Положення про приймальню Міністерства внутрішніх справ України та порядку особистого прийому громадян у приймальні МВС України : Наказ МВС України від 24 трав. 2005 р. № 500 // Офіційний вісник України. 2005. № 42. Ст. 40.

428. . Про затвердження порядку отримання органами та підрозділами внутрішніх справ благодійних внесків, грантів та дарунків від фізичних та юридичних осіб: Наказ МВС України від 05.11.2010 № 643. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/489.-1996>.

429. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011. [Електронний ресурс]. – URL : www.president.gov.ua.

430. Про Концепцію Державної цільової правоохоронної програми

встановлення сучасних систем безпеки, застосування засобів зовнішнього контролю (спостереження) та швидкого реагування на період до 2016 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2013 р. № 51-р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

431. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1996 року № 456 // [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

432. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 17 грудня 1997 року № 738/97-ВР // Урядовий кур'єр. 1998. 1 січ.

433. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 7 верес. 2005 р. № 2824-IV // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 5-6. – ст. 71.

434. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31.07.2006 року № 54-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 39. Ст. 340.

435. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Закон України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI. [Електронний ресурс]. – URL : [zakon.rada.gov.ua /laws/show/ 2530-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-17).

436. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні”: Постанова Верховної Ради України від 03.07.2014 № 1565-VII. [Електронний ресурс].– URL: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

437. Про реформування системи органів МВС України і впровадження європейських стандартів. Парламентські слухання 5 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс]. – URL: www.zakon.rada.gov.ua.

438. Про стан відомчої освіти, заходи щодо її вдосконалення та покращання якості підготовки фахівців для системи МВС України: Рішення колегії МВС України від 05.02.2007 року. [Електронний ресурс]. – URL: www.446.mvs.gov.ua.

439. . Про створення Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 18 липня 2003р. №786 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

440. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007 року // Стратегічна панорама. 2007. № 1. С.3-13.

441. . Про схвалення засад антикорупційної політики : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1688-р // Урядовий кур'єр. 2010. 19 лют. № 32.

442. Проневич О.С. Моделі управління поліцією: аналіз зарубіжного досвіду . Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності . 2009. № 1. С.145-167.

443. Проневич О.С. Німецька та польська моделі партнерської взаємодії поліції та населення на локальному рівні . Форум права. 2011. № 4. С. 600-606.

444. Проневич О.С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз : моногр. Х. : Ніка Нова, 2011. 509 с.

445. Проневич О.С. Поліцейська діяльність як вид державноуправлінської діяльності . Форум права. 2009. № 2. С. 350- 356.

446. Проневич О.С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація . Право і безпека. 2010. № 4. С. 141-146.

447. Пропозиції і зауваження від експертів з України та інших країн в процесі підготовки Проекту Закону “Про поліцію і поліцейську діяльність” [Електронний ресурс]. – URL: <http://police-reform.info>.

448. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом: науково-практ. посіб / С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, А.Г. Семчук та ін. К.: КНТ, 2006. 374 с.

449. Прохоренко О.Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : моногр. К. : Вид-во НАДУ, 2005. 456 с.

450. Радецький В.С. Національне центральне бюро Інтерполу – щит на шляху міжнародної злочинності . Адвокат. 1997. № 1. С. 32- 35.
451. . Раєцька Л.В. Організована злочинність і наркобізнес . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 24. С.69-76.
452. . Раєцька Л.В. Попередження злочинності у сфері економіки як засіб забезпечення економічної безпеки держави . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 25. 274-281.
453. Райт Г. Государственное управление / Г. Райт ; [пер. з англ. В. Івашка, О. Коваленко, С. Соколик]. К., 1994. 191 с.
454. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. К.: Школяр, 1999. 480 с.
455. Расюк Е.В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 . К.: НАВСУ, 2005. 20 с.
456. Ратушняк В.І. До питання взаємодії підрозділів міліції громадської безпеки між собою та з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності . Право і безпека. 2013. № 1 (48). С.95-100.
457. Рекомендація R (82) 17 Комітету міністрів Ради Європи країнамучасникам стосовно системи ув'язнення та поводження з небезпечними злочинцями від 24 верес. 1982 р. URL: zakon. rada.gov.ua.
458. Реформування поліції у країнах Центральної та Східної Європи: Процес та прогрес / За ред. М. Капаріні, О. Мареніна. К.: Задруга, 2005. 296 с.
459. Рибалкін А.О. Проблеми систематизації нормативних актів органів внутрішніх справ . Вісн. нац. ун-ту внутрішніх справ. 2001. № 14. С 128-133.
460. Римаренко Ю.І. Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку: документально-джерелознавчий довідник . К.: Центр з прав

людини. НАВСУ. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 128 с.

461. Рішення Конституційного Суду України від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010 // Офіційний вісник України. 2010. № 80. Ст. 2835.

462. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства: монографія / Т.Ю. Дашо, Т.З. Гарасимів. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.

463. Романюк Б.В. Організована злочинність і корупція – небезпечні суспільні явища . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 24. С. 3-14.

464. . Романюк Б.В. У боротьбі з організованою злочинністю та корупцією важливі конкретні дії . Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 9. С. 20-26.

465. Романюк Т. Європейські поліцейські готові допомагати / Т. 450 Романюк, М. Білокопитов // Віче. 2014. 17 груд.

466. Рудакевич М.І. Етика державної служби (зарубіжний досвід): моногр. К.: Ультра, 2002. 109 с.

467. Рудой К.М. Впровадження в практичну діяльність ОВС міжнародних правових актів . Матер. міжнар. наук.-практ. конф. “Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави” 14-15 жовтня 2006 р. О., 2004. Ч. 1. С. 103-105.

468. Руколайнна І.Є. Поняття та основні напрями матеріально-технічного та фінансового забезпечення в діяльності ОВС . Форум права. 2011. № 3. С. 675-678.

469. Руколайнна І.Є. Принципи матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ. Право і безпека. 2011. №2 (39). С. 144-147.

470. Руколайнна І.Є. Сучасний рівень і стан матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ. Право і Безпека. 2012. № 1. С. 177-180.

471. Рутецька-Ошуркевич О.І. Загальновизнані норми й принципи міжнародного права в законодавстві України. Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. Т.Д. Климчук, І.М. Якушев. Луцьк: РВВ “Вежа”, 2006. Т.1. С.184-188.
472. Селиванов М.П. Антинаркотичне законодавство України. Історія, теорія, коментар . К.: Юрінком, 1997. 351 с.
473. Селіванов В. Національна безпека України та її забезпечення (концептуальний підхід) . Право України. 1992. № 7. С. 8-12
474. . Сергєєв А.В. Муніципальна, провінційна та федеральна поліція Канади: компетенція та співвідношення. Актуальні проблеми державного управління. 2003. № 1 (15). С. 133-138.
475. Серебряк В.В. Гуманізація та демократизація діяльності міліції як складова забезпечення національної безпеки України. / В.В. Серебряк, О.А. Єнна. – URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/.../Serebr.pdf.
476. Сидорчук Л.А. Дотримання конституційних принципів прав і свобод людини в діяльності кримінальної міліції . Наук. вісн. НАВС України. 1999. № 2. С. 139-149.
477. Синявська О.Ю. Методи управління забезпеченням життєдіяльності персоналу ОВС . Вісн. Харків. нац.ун-ту внутрішніх справ. Вип. 37. 2007. С. 190-197.
478. Синявська О.Ю. Соціальна робота в органах внутрішніх справ . Вісн. Запоріз. юрид. ін-ту. 2004. №4(29). С. 83-93
479. . Синявська О.Ю. Удосконалення нормативного регулювання фінансового забезпечення органів внутрішніх справ України як чинних їх життєдіяльності . Наше право. 2003. № 4. С. 101–103.
480. Сировой О.В. Кадрове забезпечення управління інформаційними ресурсами ОВС України . Актуальні проблеми управління персоналом ОВС України. Матер. наук.-практ. конф. Харків: НУВС, 2002. С.189-191.
481. Система інформаційного забезпечення ОВС України: навч.-практ.

посіб // За ред. Л.В. Бородича. К.: Ред.-вид. відділ МВС України, ТОВ “АНТЕКС”, 2000. 144 с

482. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: моногр. К.: вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

483. Ситник Г.П. Державний суверенітет та державні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки. Актуальні проблеми внутрішньої політики. 2004. № 1. С. 95-102.

484. Ситник Г.П. Методологічні аспекти формування понятійно-категорійного апарату національної безпеки .Вісн. УАДУ. 2000. № 2. С. 19-27.

485. Ситник Г.П. Щодо проблеми сучасного кадрового забезпечення у сфері національної безпеки: матеріали семінару 21.09.12. №1. [Електронний ресурс]. – URL: nationalsecurity.org.ua/2012/10/2481.

486. Сіцинський А.С. Система управління персоналом та вдосконалення кадрової роботи у правоохоронних органах держави . Університетські наукові записки. 2007. № 3 (23). С. 104-108.

487. Січкач В.О. Використання досвіду поліції зарубіжних країн в діяльності міліції України по забезпеченню прав та свобод людини (організаційноправовий аспект). Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07; Нац. ун-т ДПС України. Ірпінь, 2007. 187 с.

488. Скакун О. Теорія держави і права: підручник . Х: Консум, 2001. 656 с.

489. Сливка С.С. Професійна культура працівників міліції: моногр. / С.С. Сливка. Львів: [б.в.], 1995 90 с.

490. Смирнова І.В. Стан протидії наркотичній злочинності в Україні та шляхи її нейтралізації . Інформаційний бюлетень. 2006. № 2. С. 71-92.

491. Соколев В.О. Міліція і населення – партнери / В.О.Соколев, Г.В. Попова, В.О. Болотова, В.І. Московець. За заг. ред. проф. О.Н. Ярмиша. Х.: ун-т внутр. справ, 2000 . 93 с.

492. Соколовський О.В. Організаційно-правові засади тактики та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності ОВС України в протидії

злочинам, пов'язаним з тероризмом . Форум права. 2010. № 2. С. 467-476.

493. Соціальна робота в органах внутрішніх справ України: навч. посіб. / Кол. авт., керівник – д-р соціол. наук, проф. В.О. Соболев; Передм. О.Н. Ярмиша. Х.: вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 328 с.

494. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України: схвалена Європейською Радою 11.12.1999 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

495. . Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / За заг. ред. О.А. Банчука. К.: Центр політико-правових реформ. 2013. 588 с.

496. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. К. : Атака, 2007. С. 192.

497. Сунгуровський М.В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України ./ Стратегічна панорама. 2001. № 3-4. С. 43–53.

498. . Татаров О.Ю. Зарубіжний досвід протидії злочинності та його використання в Україні / О.Ю. Татаров, С.С. Чернявський, М.С. Цуцкірідзе // Право і Безпека. 2012. № 4 (46). С.185-191.

499. Теличкін О.О. Актуальні питання правового забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України в міжнародних операціях з підтримки миру . Вісн. Харків. нац. ун-ту внутрішніх справ.2003. № 23. С.122-126.

500. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: моногр. / В.Ю. Богданович, А.І. Семенченко , А.І. Єгоров та ін. К.: Кий, 2007. 370 с.

501. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: моногр. / Г.В. Новицький. К.: Інтертехнологія, 2008. 496 с.

502. Теоретичні засади державного управління : навч.посіб. / В.Д. Бакуменко, Л.М. Усаченко, О.В. Червякова; за заг. ред. Л.М. Усаченко. К.: ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2013. 174 с.

503. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посіб. /За

ред. В.А. Ліпкана. К.: КНТ, 2007. 884 с.

504. Терещенко В.В. Проблеми та перспективи використання сучасних інформаційних технологій у правоохоронній діяльності . Перша всеукраїнська наук.-практ. конфер. “ІТ-Перспектива” 2014: Тези доповідей. – Кременчук: Кременч. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського, 2014. – С. 11-14.

505. Термінологічний словник з управління персоналом органів внутрішніх справ України / Укладач Н.П. Матюхіна; за заг. ред. проф. О.М.Бандурки. Х.: ун-т внутр. справ, 2000. 120 с.

506. Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби: посібник; За ред. Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Романюти. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 452 с.

507. . Тимошенко В.А. Державна політика у сфері контролю за наркотиками: стан та проблеми. Аналітичний огляд. [Електронний ресурс. – URL: www.mif-ua.com/archive/article/30988

508. Тлумачний словник української мови / укладачі: Ковальова Т.В., Коврига Л.П. Х.: Синтекс, 2005. 672 с.

509. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

510. Федоров І.С. Імперативи формування механізму стійкого розвитку інвестиційно привабливого регіону. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 1 (8). С. 491-498

511. Федоров І.С. Теоретичні концепції стійкого розвитку регіону. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 2 (9) . С. 501-508.

512. Федоров І.С. Інституційні умови формування механізму забезпечення збалансованого регіонального розвитку. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 1 (10) . С. 344-349.

513. Федоров І.С. Сутність і поняття організаційно-економічного механізму стійкого розвитку регіональних систем. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 2 (11) . С. 488-494.

514. Фролова О.Г. Про сучасне інформаційно-методичне забезпечення управління в ОВС . Держава і право. .2001. Вип. 13. С. 171-176.

515. . Хартия европейской безопасности (Стамбул, 19 ноября 1999г.) // Независимая газета. 1999. 23 ноября.

516. Хорощак Н. В. Адміністративні стягнення за законодавством України. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. 171 с.

517. Цветков В. Державне управління: теорія, методологія, практика . Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 254–272.

518. Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. М.І. Іншина, О.М. Музичука, Р.С. Веприцького. – Х. : вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. 206 с.

519. Циндря В.М. Надання адміністративних послуг органами внутрішніх справ України: шляхи удосконалення [Електронний ресурс].– URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nashp/2011_1_2/458Cindrya.pdf.

520. Чабан В. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва ОВС у боротьбі з організованою злочинністю . Закон и жизнь. 2012. № 3. С.42-46.

521. Червінська Н.В. Ефективність законодавства: сутнісні характеристики та напрями підвищення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2015. 19 с.

522. Чернявський С.С. Правове та організаційне забезпечення розгляду в ОВС заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події забезпечення. / С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров. – URL: ovu.com.ua/.../843-

pravove-ta-organizatsiyne-z.

523. Шапочка С. Багатовекторна миротворча діяльність МВС України. *Голос України*. 2013. 30 берез.

524. Шаріпов Р. Україна робить перші кроки на шляху реорганізації органів правопорядку. URL: // ukraine.setimes.com/uk/articles/.../feature-01.

525. Шатрава С.О. Спеціальні підрозділи міліції: їх система та основні функції. *Право і безпека*. 2004. Т.3. № 4. С. 109-111.

526. Шрамко С.С. Громадськість як суб'єкт запобігання злочинності; сучасне розуміння. *Право і безпека*. 2012. № 12 (44). С.133-138.

527. Юнін О.С. Діяльність поліцейських органів провідних країн Європейського Союзу: Навч. посібн. / О.С. Юнін, О.М. Сиченко. Кіровоград: Кіровоградський інститут ХНУВС, 2007. 72 с.

528. Юхно О. Актуальні проблеми координації діяльності правоохоронних органів у стратегії і тактиці держави щодо боротьби зі злочинністю. *Вісн. прокуратури*. 2009. № 6. С.98-107.

529. Ярмиш О.Н. Проблеми взаємовідносин між правоохоронними органами та населенням: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісн. унту внутрішніх справ*. 1999. Вип. 8. – С 245-252.

530. 85 lat polskiej Policji / pod red. G. K[^]dzierska. Szczytno : Wyd. WSPol, 2004. 320 s.

531. Alderson J.C. Principled Policing: Protecting the Public with Integrity / J.C. Alderson. – Winchester: Waterside Press, 1998. 185 p.

532. Barnett H. Constitutional and Administrative Law / H. Barnett. 2nd ed., Cavendish Publishing Limited. 1998. 1102 p.

533. Cain M. Indicators of Neighborhood Satisfaction with Police in New York City. N.Y. :Plenum Press, 2002. 112 p.

534. Centralizacja a decentralizacja // *Gazeta policyjna*. 2003. № 48.

535. Core issues in policing / Ed. by Leisman F., Loveday B., Savage S. – 2 nd . ed. Harlow, 2000. 337 p.

536. Decyzja nr. 184 Ministra Spraw Wewnetrznych i Adminisracji w

sprawie zakresu czynności Sekretarza Stanu oraz Podsekretarza Stanu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w z 21 października 2009 r. // Dziennik Urzędowy MSWiA. 2009. №. 11. Poz. 65.

537. Dialogue Police. Experiences, observations and opportunities April RPS Rapport 2010:4. URL : <http://www.polisen.se>.

538. . European Code of Police Ethics (Rec (2001) 19.09). URL : www.bc-mvs.gov.ua/.../etichni-kodeks-prats.

539. Haselow R. Der Wandel der Volkspolizei zu einer rechtsstaatlichdemokratischen Polizei. Lübeck : Verlag Schmidt-Römhild, 2000. 176 s.

540. Hassemer W. Policja w państwie prawa . Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej. Kraków : Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2002. S. 29-59.

541. Integracja RP z Unią Europejską. Zadania Straży Granicznej / Praca zbiorowa pod red. A. Tkacza. Ketzyn, 2000. 213 s.

542. Julio de Anton. Historia de la Policía Española / de Anton Julio. – Madrid: Literatura Española, 2000. 178 p.

543. Newborn T. Policing the Streets / T. Newborn, D. Brown, D. Cresp, P. Gewhurst // Research Bulletin, Home Office Research and Statistics Department. – London, 1980. № 29. 42 p.

544. . Neyroud P. Policing, Ethics and Human Rights. Cullompton: NPIA, 2001. 235 p.

545. . Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford, 1995. 1062 p.

546. Police Force, police service. Care and control in Britain / Edited by M. Stephens and S. Becker. – London: Blackstone, 1994. 168 p.

547. . Report of the Commissioner of Police of the Metropolis 1995/96. – London: Secretary of State for the Home Department, 1996. 152 p.

548. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie szczegółowych warunków porozumienia i tryby przeprowadzenia kontroli urzędu obsługującego Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz organów i

jednostek organizacyjnych podległych, podporządkowanych i nadzorowanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 marca 2001 r. // Dziennik Ustaw. 2001. №. 67.Poz. 11.

549. Saffell D.C. State and local government: politics and public policies / D.C. Saffell. – New York: McGraw-Hill Publishing Company, 1990. 317 p.

550. Stead Ph. The Police of France. New York: Macmillan, 1983. 168 p.

551. . The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment / United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, 2010. 303 p.

552. The Swedish Police an intrpduction. Swedish national police board. 108 s.

553. . The World Book encyclopedia. Chicago etc.: World Book, 1994. Vol. 15. P. 620-626.

554. Thomas C.W. Crime, Criminal Lara and Criminology. Dubuque W.M.C. Browa Publishind Company, 1994. 297 p.

555. Villiers P. Philosophy, Doctrineand Leadership: Some Core Beliefs . Police Leadershipin theTwenty_First Century. Philosophy, Doctrineand

556. Developments/ ed. by R. Adlam, P. Villiers. London: WatersidePress, 2003. P. 21-28.

557. . Walker S.A critical history of police reform / Samuel Walker. Toronto: Lexington books, 1977. 382 p.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Наукові праці в фахових виданнях України

10. Манелюк О. І. Сутнісні ознаки та універсальні фактори ризиків тіньової економіки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2022. Вип. 2(17). С. 330-337.

11. Манелюк О. І. Тіньова економіка як загроза національній економічній безпеці країни. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2023. Вип. 1(16). С. 355-363.

12. Maneliuk O. I. Main approaches to assessing the level of risks of the shadow economy for national economic security. *Public administration and state security aspects.* 2023. Vol. 1. P. 264-272.

13. Манелюк О. І. Організація співробітництва зацікавлених сторін у управлінні ризиками розвитку тіньової економіки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2024. Вип. 2(16).

14. Maneliuk O. I. Abroad experience of dependence on the level of education as a factor of the growth of the shadow sector in the economy. *Public administration and state security aspects.* 2024. Vol. 2.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

15. Манелюк О.І. Державна політика протидії економічним злочинам. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: *Матеріали XXIV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 18 квітня 2024 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024»* С.288-289.

16. Манелюк О.І. Фінансовий механізм розслідувань економічних злочинів проти держави. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика».* НУЦЗУ, Х., 2024 . С. 180-182.

17. Манелюк О. І. Інструменти запобігання економічній злочинності при забезпеченні державної безпеки. Збірник тези доповідей учасників XXI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів». Миколаїв. ЧНУ імені Петра Могили. 2024. С.133-135.

18. Манелюк О.І. Державна політика протидії корупції в умовах воєнного стану. *Матеріали VIII Міжнародна науково-практична конференція «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції криму в господарський комплекс України» 2024 р., м. Київ. ТНУ ім. В.І Вернадського.*

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ**

**Управління стратегічних розслідувань
в Хмельницькій області**

вул.Зарічанська,7, м.Хмельницький, 29017

тел. (0382) 69-23-78, факс (0382) 69-23-09

e-mail: dsr_xml@hm.police.gov.ua

Ідентифікаційний код 43305056

5898/55/221/01-2024
19.09.2024

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Манелюка Олега Івановича «Державна політика боротьби з тіньовою
економічною діяльністю» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з
державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у
сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Становлення економічних відносин в Україні супроводжувалося появою і поширенням різних форм і видів економічних правопорушень, розвитком тіньової і кримінальної економік. До найбільш очевидних форм їх прояву відносяться приховання доходів від оподаткування, фінансові махінації, пов'язані з розкраданням бюджетних коштів, неконтрольованим вивезенням капіталу за кордон, неповерненням валютної виручки за експортними контрактами і інші. Зростання тіньового сектора призводить до гальмування розвитку легального, оскільки при збереженні рівня громадських витрат це означає необхідність збільшення податків на легальний бізнес. Проблема тіньової економіки в Україні надзвичайно актуальна як в цілому в країні, так і в окремих секторах господарства.

Радикальні економічні заходи зі створення механізму протидії нелегальним фінансовим потокам і забезпечення їхньої легітимної прозорості вимагають розробки нових економічних підходів і концепцій, чим і визначається актуальність вибраної теми.

Заслужують на увагу окреслені автором аспекти формування державної політики боротьби з протиправним обігом капіталу у фінансовій сфері. Тому, з огляду на своєчасні та змістовні пропозиції автора дисертаційного дослідження Манелюка Олега Івановича, їх використання є перспективним в роботі Хмельницького управління Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Начальник

Юрій ХРІН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Хмельницького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України,
кандидат технічних наук, доцент

Андрій ГАНЗЮК

Д О В І Д К А

про впровадження в практичну діяльність Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України матеріалів дисертаційного дослідження Манелюка Олега Івановича здобувача наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Комісія у складі: Гордєєва Анатолія Івановича, доктора технічних наук, професора, провідного фахівця відділу забезпечення діяльності Хмельницького НДЕКЦ МВС, Циганюк Юлії Володимирівни, доктора юридичних наук, професора, провідного юрисконсульта сектору юридичного забезпечення Хмельницького НДЕКЦ; Гороховського Віктора Олександровича завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Хмельницького НДЕКЦ, склала цю довідку про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача Манелюка Олега Івановича на тему: «Державна політика боротьби з тіньовою економічною діяльністю», опубліковані у наукових статтях та тезах доповідей на конференціях:

1. Манелюк О. І. Тіньова економіка як загроза національній економічній безпеці країни. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1 (16) 355-363.*
2. Манелюк О.І. Сутнісні ознаки та універсальні фактори ризиків тіньової економіки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2022. Вип. 2 (17) с. 330-337.*
3. Maneliuk O. I. Main approaches to assessing the level of risks of the shadow economy for national economic security. *Public administration and state security aspects. Vol.1/2023 p. 264-272.*
4. Манелюк О. І. Організація співробітництва зацікавлених сторін у управлінні ризиками розвитку тіньової економіки *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2024. Вип. 2 (16).*

5. Maneliuk O. I. Abroad experience of dependence on the level of education as a factor of the growth of the shadow sector in the economy. *Public administration and state security aspects* Vol.2/2024 p.

6. Манелюк О. І. Державна політика протидії економічним злочинам. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали XXIV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 18 квітня 2024 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024»* С. 288-289.

7. Манелюк О. І. Фінансовий механізм розслідувань економічних злочинів проти держави. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика».* НУЦЗУ, Х., 2024 . С. 180-182.

8. Манелюк О. І. Інструменти запобігання економічній злочинності при забезпеченні державної безпеки. *Збірник тези доповідей учасників XXI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів».* Миколаїв. ЧНУ імені Петра Могили. 2024. С. 133-135.

9. Манелюк О. І. Державна політика протидії корупції в умовах воєнного стану. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України»* 14 листопада 2024 року м. Київ.

можуть бути використані у науково-дослідній та практичній судово-експертній діяльності Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

**Провідний фахівець відділу
забезпечення діяльності
доктор технічних наук, професор**

Анатолій ГОРДЕСОВ

**Провідний юрисконсульт сектору
юридичного забезпечення,
доктор юридичних наук, професор**

Юлія ЦИГАНЮК

**Завідувач відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та
оціночної діяльності**

Віктор ГОРОХОВСЬКИЙ

04.10.2024